

UNIVERSITATEA ECOLOGICĂ DIN BUCUREȘTI
FACULTATEA DE Psihologie

Program de studii universitare de licență: Psihologie
Forma de învățământ: cu frecvență redusă

Suport de curs pentru disciplina:
FUNDAMENTELE PSIHOLOGIEI 1

București

2022-2023

CUPRINS

Modul	Unitate de învățare	Tematică	Pag.
MODULUL I PROBLEME TEORETICO-METODOLOGICE ALE PSIHOLOGIEI	Unitatea de învățare 1 Psihologia ca știință	1. Definiția psihologiei	6
		2. Controverse în discursul asupra psihologiei	7
		3. Locul psihologiei în sistemul științelor	9
	Unitatea de învățare 2 Obiectul psihologiei	1. Dispute asupra obiectului psihologiei	15
		2. Perspective de abordare	16
		2.1. Viața interioară ca obiect de studiu al psihologiei	16
		2.2. Comportamentul ca obiect de studiu al psihologiei	17
		2.3. Activitatea ca obiect de studiu al psihologiei	18
		2.4. Omul concret ca obiect de studiu al psihologiei	18
		3. Concluzii	19
	Unitatea de învățare 3 Metodele psihologiei (1)	1. Metoda – definiție și clasificările metodelor în psihologie	24
		2. Tipuri de metode utilizate în psihologie	24
		2.1. Observația	24
		2.2. Experimentul	26
	Unitatea de învățare 4 Metodele psihologiei (2)	2.3. Convorbirea	32
		2.4. Ancheta psihologică	32
		2.5 Metoda biografică	33
		2.6. Analiza produselor activității	33
		2.7. Metode psihometrice	33
		2.8. Metoda modelării și stimulării	35
		3. Metode de organizare, analiză și prelucrare a datelor	35
		4. Strategii de cercetare în psihologie	35
	Unitatea de învățare 5 Lege și explicație în psihologie	1. Lege	39
		2. Explicație	43
		3. Teorie	45
	Unitatea de învățare 6	1. Principiul determinismului	49

MODULUL II SISTEMUL PSIHIC UMAN CA OBIECT DE CERCETARE AL PSIHOLOGIEI	Principiile psihologiei	2. Principiul reflexului	50
		3. Principiul reflectării	53
		4. Principiul unității conștiință - activitate, plan subiectiv intern - plan obiectiv extern	54
		5. Principiul genetic și interacționist	55
		6. Principiul genetic și al istorismului	57
		7. Principiul sistemicității	58
	Unitatea de învățare 7 Natura psihicului uman	1. Psihicul ca obiect de cercetare	61
		2. Caracteristicile psihicului uman	63
		3. Manifestări neobișnuite ale psihicului	69
		4. Perspective noi în abordarea psihicului	70
	Unitatea de învățare 8 Ipostazele psihicului	1. Scurt istoric	74
		2. Niveluri structural-funcționale ale psihicului	74
		2.1. Conștient	74
		2.2. Subconștient	77
		2.3. Inconștient	78
		3. Relația conștient – inconștient	80
	Unitatea de învățare 9 Stările modificate de conștiință (1)	1. Varietatea stărilor de conștiință	85
		2. Probleme generale ale stărilor modificate de conștiință (inducere, efecte)	86
		3. Stări modificate de conștiință:	87
		3.1. Somnul	87
		3.2. Visul	89
		3.3. Hipnoza	91
	Unitatea de învățare 10 Stările modificate de conștiință (2)	4. Căi de acces la stările modificate de conștiință	96
		4.1. Meditația	96
		4.2. Bio-feed-back-ul (BFB)	97
		4.3. Substanțe psihoactive	98
	Unitatea de învățare 11 Tipuri de abordări ale psihicului (1)	1. Abordarea plană	103
		1.1. Descriere și istoric	103
		1.2. Principiile abordării plane	103
		1.3. Limitele abordării plane	104
		2. Abordarea structural-dinamică	104

		2.1. Descriere și istoric	104
		2.2. Specificul abordării structural-dinamice	105
		2.3. Principiile abordării structural dinamice	107
	Unitatea de învățare 12 Tipuri de abordări ale psihicului (2)	3. Abordarea sistemică	112
		3.1. Conceptul de sistem	112
		3.2. Istoricul abordării sistemice	113
		3.3. Principiile abordării sistemice	114
		3.4. Sistemul psihic uman	115
		3.5. Clasificarea componentelor sistemului psihic uman	117
		4. Abordarea sinergetică	118
		4.1. Istoricul abordării sinergetice	118
		4.2. Principiile abordării sinergetice	119
	Unitatea de învățare 13 Cercetarea psihologică (1)	1. Probleme generale ale cercetării	124
		1.1. Tipuri de cercetare	124
		1.2. Strategii de cercetare	127
	Unitatea de învățare 14 Cercetarea psihologică (2)	2. Procesualitatea cercetării psihologic	131
		2.1. Ciclul preparatoriu	131
		2.2. Ciclul productiv	133
		2.3. Ciclul final	133
		3. Pericole și capcane în cercetare	134

Introducere

Cursul este destinat, în principal, studenților Facultății de Psihologie din cadrul Universității Ecologice din București – învățământ cu frecvență redusă (IFR), dar poate constitui un util material de studiu și pentru studenții la învățământ cu frecvență (IF).

a. Date privind titularul de disciplină

Nume și prenume:	Gherghinescu Ruxandra
E-mail:	ruxandra.gherghiunescu@ueb.education

b. Date despre disciplină

Anul de studiu:	I
Semestrul:	I

c. Obiectivele disciplinei

Obiectivul general al disciplinei	Cursul focusează asupra principalelor probleme teoretico-metodologice ale psihologiei și asupra descrierii sistemului psihic uman ca obiect de cercetare al psihologiei
Obiectivele specifice	Obiective informaționale: - utilizarea corectă a aparatului conceptual al psihologiei generale; - argumentarea interdisciplinară, integrativ-sistemică și interacționistă a specificului psihicului uman și a aspectelor teoretico-metodologice aferente psihologiei omului; - interpretarea/argumentarea specificului fenomenelor psihice ca procesualități dinamice. Obiective operaționale: - definirea corectă a conceptele aferente psihologiei generale; - descrierea modalităților procesualităților psihice studiate; - dezvoltarea capacității de analiză critică a problematicilor ridicate de psihologia generală.

d. Competențe acumulate după parcurgerea cursului

Competențe profesionale	CP1. Operarea cu concepte fundamentale din domeniul psihologiei - analiza comparativă a principalelor abordări teoretice din psihologie - construirea de modele tipice domeniului psihologie, aplicând principalele abordări teoretice și experimentale - utilizarea adecvată în comunicarea profesională a conceptelor, teoriilor și metodelor de bază specifice psihologiei CP2. Proiectarea și realizarea unui demers de cercetare în psihologie - descrierea caracteristicilor de bază ale științei psihologice, a principalelor paradigme și orientări metodologice - elaborarea strategiei de cercetare prin identificarea și utilizarea adecvată a anumitor metode de cercetare, în funcție de specificul fenomenului studiat CP3. Evaluarea critică a situațiilor problematice și a soluțiilor posibile în psihologie CP4. Evaluarea psihologică a individului CP5. Proiectarea și realizarea intervențiilor psihologice CP6. Relaționarea și comunicarea interpersonală specifică domeniului psihologiei
Competențe transversale	CT1. Executarea responsabilă a sarcinilor profesionale conform principiilor deontologice specifice în exercitarea profesiei CT2. Aplicarea tehnicilor de muncă eficientă în echipă multidisciplinară pe diverse paliere ierarhice CT3. Autoevaluarea nevoilor de formare continuă în vederea adaptării competențelor profesionale la dinamica oricărui context social

e. Resurse și mijloace de lucru

Pentru o pregătire temeinică, vă sugerăm să efectuați toate testele de evaluare, astfel încât rezultatul pregătirii dumneavoastră să fie cât mai obiectiv. De asemenea, vă sugerăm să vă alcătuiți propriile dumneavoastră planuri și scheme, acestea ajutându-vă la o mai bună sistematizare a cunoștințelor dobândite.

Fiecare curs debutează cu prezentarea obiectivelor pe care trebuie să le atingeți – din punctul de vedere al nivelului de cunoștințe – prin studierea temei respective. Vă recomandăm să le citiți cu atenție și apoi, la sfârșitul cursului, să le revedeți pentru a verifica dacă le-ați atins în întregime.

Testele de evaluare prezente la sfârșitul fiecărui curs vă vor ajuta să verificați modalitatea specifică de învățare și să vă îmbunătățiți cunoștințele. Timpul recomandat rezolvării testelor

este de 30 de minute. Rezolvați testele numai după studierea în întregime a unui curs și nu vă uitați la răspunsuri decât după rezolvarea testului și numai dacă nu reușiți să găsiți răspunsul prin recitirea cursului.

La fiecare curs există indicată o bibliografie selectivă pe care vă sfătuim să o parcurgeți.

f. Structura cursului

Cursul Fundamentele psihologiei 1 este format din două module și 14 unități de învățare.

La sfârșitul fiecărei unități de învățare beneficiați de modele de teste de autoevaluare care vă vor ajuta să stabiliți singuri ritmul de învățare și necesitățile proprii de repetare a unor teme. La sfârșitul suportului de curs sunt prezentate răspunsurile corecte la testele de autoevaluare a

De asemenea, sunt inserate teme de control pe parcursul unităților de învățare și este solicitată elaborarea unei fișe de lectură din literatura de specialitate.

Temele de pe parcursul unităților de învățare și Fișa de lectură se prezintă de către fiecare student, iar rezultatele acestei evaluări se comunică de către cadrul didactic în mod direct și nemijlocit studenților.

Cursul de Fundamentele psihologiei 1 poate fi studiat atât în întregime, potrivit ordinii prestabilite a capitolelor, dar se poate și fragmenta în funcție de interesul propriu mai accentuat pentru anumite teme. În vederea susținerii examenului este obligatorie parcurgerea tuturor celor 14 unități de învățare și efectuarea temelor, testelor prezentate și a fișei de lectură.

Cerințe preliminare

Fundamentele psihologiei 1 este o disciplină care se studiază în anul I, semestru I și nu are precondiții de curriculum sau competențe.

g. Durata medie de studiu individual

Durata medie de învățare estimăm a fi de aproximativ 28 de ore.

Studierea fiecărei unități de învățare necesită un efort de cca. 2 ore, astfel încât cunoștințele specifice acestui domeniu să se fixeze temeinic.

h. Evaluarea

La încheierea studierii cursului, este obligatorie realizarea temelor de control, a testelor și a Fișei de lectură..

Forma de evaluare (E-examen, C-colocviu/test final, LP-lucrări de control)		E
Stabilirea notei finale (procentaje)	- evaluarea finală	50%
	- activități aplicative /laborator/lucrări practice/proiect etc.	20%
	- teste pe parcursul semestrului	20%
	- teme de control	10%

MODULUL I: PROBLEME TEORETICO-METODOLOGICE ALE PSIHOLOGIEI

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE 1

PSIHOLOGIA CA ȘTIINȚĂ

Plan de idei:

1. Definiția psihologiei
2. Controverse în discursul asupra psihologiei
3. Locul psihologiei în sistemul științelor

Obiective:

La sfârșitul acestui curs veți fi capabili:

- să utilizați și să explicați câteva dintre definițiile conferite psihologiei
- să înțelegeți controversele legate de statutul de știință al psihologiei, de poziționarea ei ca știință nomotetică/idiografică, de unitatea și diversitatea din cadrul psihologiei
- să explicați locul pe care îl ocupă psihologia în cadrul celorlalte științe utilizând modelul triunghiular, piramida lui Kedrov, modelul circular (Piaget), modelul interpenetrării științelor și modelul Zlate (după Rosenzweig)
- să argumentați atât drumul parcurs de psihologie de la negarea ei ca știință la statutul de știință centrală cât și caracterul ei interdisciplinar

PSIHOLOGIA CA ȘTIINȚĂ

Conținut

1. DEFINIRE

Psihologia ca știință este greu de definit pentru că există multe definiții care subsumate formează tipuri de definiții:

1.1. Definiții tip ”butadă”:

- *Psihologia este știința studiată de psihologi* (Max Mayer);
 - *Psihologia este știința comportamentului studenților din primul ciclu* (Mc. Nemart) – subiecții disponibili de investigat erau studenți, în special băieți din anii începători;
 - *Psihologia este știința comportamentului șobolanului alb* (Parot, Richelle) – behavioriștii utilizau pentru studiu animale iar descoperirile făcute le extindeau la om.
- Construcțiile sunt vicioase, dar recunosc că psihologia este știință.

1.2. Definiții tip ”metaforă”:

- *Psihologia este știința care trebuie făcută cu artă* – pleacă de la dilema dacă psihologia este știință sau artă (deoarece în funcțiile psihice inferioare – senzații, percepții – se găsesc regularități; pentru cele superioare – afectivitate, motivație, voință – mai greu, din cauza caracterului unic, singular);
- *Psihologia este o lumină indispensabilă înțelegerii, apropierii, ascensiunii umane* (Pavelcu);
- *Psihologia este știința inimii* (Schneider) – se milita pentru reîntoarcerea psihologiei la romantism (intuiție, afectivitate, profunzimea experienței umane, atrăgându-se atenția asupra necesității apropierii psihologiei de om și de problemele sale).

1.3. Definiție prin negare:

- *Psihologia nu este fizică, nu este fiziologie, nu este sociologie* (Pavelcu) – se elimină tot ce nu este psihologie și ce rămâne este psihologie. Acest tip de definiție a apărut atunci când s-a constatat că obiectul psihologiei a fost dezmembrat și delegat altor științe. Însă, Pavelcu uită de rolul unor antidiscipline, discipline grație cărora o disciplină se delimitează mai bine, contra cărora trebuie să se constituie ca știință cu statut propriu, într-un cadru interdisciplinar (exemplu: psihologie vs. fiziologie).

1.4. Definiție etimologică – *psyche* și *logos*:

- *Psihologia este știința psihicului*. Dacă se răspunde la întrebarea ”Ce este psihicul?” se conturează domeniul de cercetare al psihologiei. Este deci o trimitere spre analiza conceptului de psihic și este tautologică.

1.5. Definiții comprehensive care încearcă să surprindă elementele definatorii ale psihologiei:

- Psihologia este știința experienței imediate, spre deosebire de fizică, o știință a experienței mediate – exemplu: gravitația (Wundt);
- Psihologia este descrierea și explicarea stărilor de conștiință - senzații, dorințe, emoții, cunoștințe, rațiune, decizie, voință (James);
- Psihologia este știința faptelor în măsura în care ele depind de experiența subiectului – fizica este și ea o știință a faptelor, dar în măsura în care sunt independente de individ (Kulpe);
- Psihologia este știința comportamentului, a faptelor exterioare, măsurabile, observabile (Watson). Se poate observa cum aceste tipuri de definiții sunt unilaterale pentru că surprind doar anumite conținuturi (nepercepând relațiile dintre ele). Ca urmare au apărut:

1.6. Încercări de definire integrative:

- Psihologia studiază ansamblul conduitelor, comportamentelor, inclusiv priza lor de conștiință (Piaget). Definiția încearcă să unească două abordări opuse: psihologia ca știință a stărilor de conștiință și psihologia ca știință a comportamentului;
- Psihologia este știința care se ocupă de fenomene și capacități psihice, urmărind descrierea și explicarea acestora pe baza descoperirii unui ansamblu de legi, regularități sau modalități determinative (Neveanu);
- Psihologia este știința care studiază psihicul (proces, însușiri, stări, condiții mecanisme psihice), utilizând un ansamblu de metode obiective, în vederea desprinderii legității lor de funcționare, în scopul descrierii, explicării, integrării, optimizării și ameliorării existenței umane (Zlate);
- Psihologia este știința care cercetează condițiile și legile manifestării vieții psihice (T. Crețu).

Dacă ar fi să definiți în acest moment psihologia, ce definiție ați alege și de ce?

2. CONTROVERSE ȘI TENDINȚE ÎN PSIHOLOGIE

2.1. Controverse asupra statutului de știință legate de:

2.1.1. Contestarea obiectului ei (Este psihologia știință sau artă?)

- A. Comte nu a enumerat psihologia printre științe;
- Kant afirma despre ea că este ”o știință săracă, empirică, de mâna a doua” - deci nu poate fi un domeniu de sine stătător;
- Psihologia studiază sufletul (care nu există) sau psihicul (entitate misterioasă, ezoterică, termen compromis);
- Părți din obiectul de studiu al psihologiei au fost distribuite altor științe.

1.1.2. Contestarea legilor (cel mai mult legile au fost atacate). Ele au fost minimalizate datorită caracteristicilor lor:

- sunt calitative și nu cantitative;
- sunt empirice și nu științifice;
- nu sunt pur psihologice ci psihofizice, psihofiziologice, psihosociologice.

1.1.3. Contestarea metodelor. S-a contestat caracterul obiectiv, utilizarea de instrumente (teste) insuficient de bine puse la punct.

Contestarea obiectului, legilor și metodelor se face și astăzi, sub altă formă.

1.1.4. Eterogenitatea

– incapacitatea de a se închea într-o disciplină (se propune chiar conceptul de ”studii de psihologie”);

– alții aderă la teza identității psiho-neuronale (fenomenele psihice = procese cerebrale) și delegea psihologia neuroștiințelor.

2.2. Controverse asupra statutului de știință legate de poziționarea ei ca știință nomotetică sau idiografică

- științele idiografice (gr. idios = propriu, specific) studiază cazuri unice și formulează enunțuri valabile numai pentru un caz sau clasă de fenomene pe care acesta îl reprezintă (teologia, filosofia, științele morale);

- științele nomotetice (nomothetikos = promovarea legilor) formulează legi statistice prin analiza unui mare număr de cazuri (științele naturii);

Disputa dintre cele două tipuri de știință are origini în filosofie, apoi s-a mutat în antropologie în jurul conceptelor ”emic” și ”etic”:

- ”etic” surprinde comunul, universalul (nomotetic);

- ”emic” studiază înțelesurile culturale din interior, particularizează (idiografic).

În psihologie, perspectivă nomotetică are behaviorismul, iar perspectivă idiografică psihologia umanistă.

Psihologia nomotetică se caracterizează prin faptul că:

- este în căutarea relației cauză-efect;
- cuantifică;
- generalizează rezultatele asupra populației neinvestigate;
- face experimente de laborator;
- legile descoperite sunt deductive și probabilistice.

Psihologia idiografică se caracterizează prin faptul că:

- urmărește studii de caz pe o perioadă lungă;
- consideră că fiecare individ este unic;
- utilizează metode proiective, interpretative, și nu statistice.

Disputele dintre cele două orientări se soluționează luând în considerare:

- scopul concret al investigației;
- specificul diferitelor ramuri ale psihologiei.

2.3. Controverse asupra unității vs. diversității psihologiei

În evoluția psihologiei ca știință s-au înregistrat atât tendințe spre diversificare a conceptelor, teoriilor cât și tendințe spre unificare, integrare.

2.3.1. Tendințele spre diversitate

- Murchinson (1930) numără 11 doctrine psihologice existente (hormică, intențională, funcțională, structurală, configuraționistă, rusă, behavioristă, reacțională, dinamică, factorială, analitică), iar în una dintre acestea apar chiar 16 școli de psihologie;

- Sperman afirma: ”Sinistră pluralitate! Ce-ar spune lumea dacă i s-ar prezenta ca rivale 10 fizici, 10 botanici, 10 chimii?”

- unii autori folosesc pluralul (nu psihologie ci psihologiile).

În acest context, dacă vrem să vorbim despre psihologie, trebuie întâi să precizăm despre care psihologie este vorba.

2.3.2. *Tendențele spre unitate*

- este dificilă pentru că în aceeași limbă nu există unitate terminologică. Pavelcu afirma că: ”pentru a înțelege pe psihologi trebuie să fi poliglot în aceeași limbă”.

Este necesară unitatea în psihologie? Este posibilă unitatea în psihologie? Se poate răspunde doar dacă, în prealabil, răspundem la întrebarea ”Ce se înțelege prin unitate?”

- dacă unitatea = uniformitate, standardizare, este posibilă, dar nu și necesară pentru că unitatea poate fi utilă într-o fază, dar dacă se rămâne acolo știința bate pasul pe loc (duce la stagnare);

- dacă unitatea = unitate în diversitate, e necesară, dar nu e posibilă (există prea multă diversitate pentru a găsi puncte de convergență).

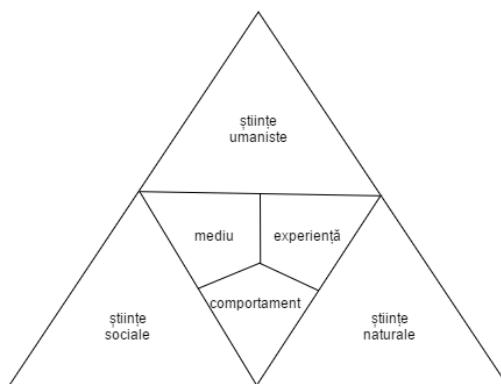
2.3.3. *Soluția propusă – spirala cunoașterii*

Este vorba despre înțelegerea unității uniformizatoare ca premisă, punct de pornire, înăuntrul ei dezvoltându-se o unitate diversificată, care va duce la un stadiu nou de dezvoltare (exemplu: psihicul are funcții de reflectare – superior concepției că e ceva misterios – progresul s-a făcut când s-a văzut că psihicul are și funcții de construcție și reconstrucție a realității).

3. LOCUL PSIHOLOGIEI ÎN SISTEMUL ȘTIINȚELOR

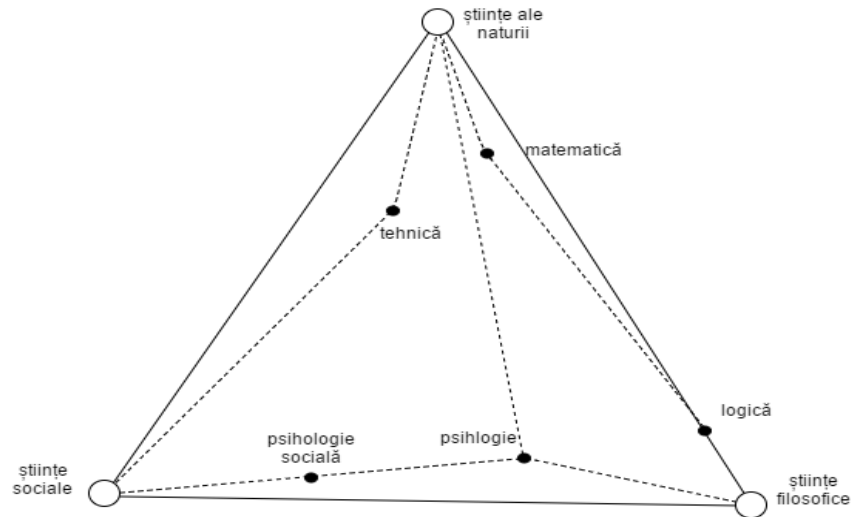
3.1. Modelul triunghiular (Buhler, Mechl)

Psihologia este la intersecția științelor umaniste (care au direcționat atenția spre importanța experiențelor subiective), științelor sociale (care au direcționat atenția spre importanța mediului și a valorilor sociale), a științelor naturale (care au direcționat atenția spre importanța comportamentului).

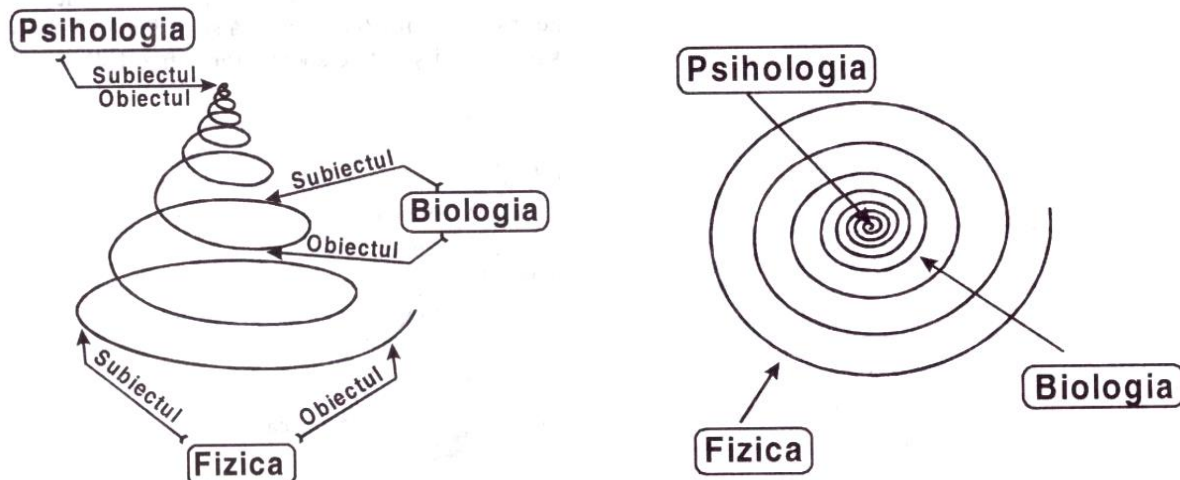
3.2. Modelul triunghiular (Kedrov)

Clasificarea se face după principiul subordonării (al dezvoltării) și al obiectivității. Științele umaniste sunt împărțite în științe sociale și științe filosofice. Psihologia este aproape de filosofie, dar legată de toate cele trei vârfuri ale triunghiului. Apare și Psihologia socială, ca știință de sine stătătoare.

3.3. Modelul circular (Piaget)

Pornește de la relația subiect-obiect în procesul cunoașterii (în matematică și fizică se reflectă obiecte reale, latura lor cantitativă; în biologie apare și latura subiectivă și îl pregătește pe subiect să devină el însuși obiect de cunoaștere, ceea ce se va întâmpla în psihologie și sociologie).

- în fizică obiectul și subiectul sunt distincți;
- în biologie se creează premisele apropierii lor;

- în psihologie se ajunge la coincidența lor;
- Psihologia ocupă un loc central:
- ca produs al altor științe;
 - ca sursă de explicație a formării și dezvoltării lor.

3.4. Modelul interpenetrării științelor

Autori:

- Dogan – expert în sociologie politică;
- Phare – expert în economie politică.

Științele au un nucleu tare și o zonă fluidă, periferică. Această zonă se poate hibrida cu o alta și apar științe de graniță (exemplu: Psihologia cognitivă e la granița dintre psihologie și științele cognitive). Deci, marginea științei e susceptibilă la inovare și schimbare. Centrul este mai puțin susceptibil la inovare (intervine paradoxul densității).

Deci, inovația este posibilă ca urmare a interpenetrării științelor specializate – științele specializate se fragmentează și se recombina cu altele.

Autorii oferă și o tipologie a personalităților creatoare:

- pionierii (depășesc frontierele unei discipline);
- constructorii (merg pe căi trasate de pionieri și le fructifică);
- hibrizii (combină diferite subdiscipline din aceeași disciplină).

3.5. Modelul Zlate (după Rosenzweig)

Este bazat pe clasificarea științelor în următoarele grupe:

- științe fundamentale ale omului (biologie, sociologie, filosofie);
- tipuri de activități ale omului (educație, economie, sport, științe militare, artistice);
- științe preocupate de asigurarea integrității psihice și fizice a omului (medicină, neuroștiințe, psihiatrie).

Psihologia generală se află în centru, la confluența cu fiecare dintre celelalte științe.

Modelul permite delimitarea ramurilor aplicative născute la aceste confluențe:

- la confluența cu științele fundamentale despre om (psihologie filosofică, psihologia moralei, psihologia religiei, psihologie socială, etnopsihologie, psihologie biologică, psihofiziologie, zoopsihologie);

- la confluența cu tipurile de activități ale omului (psihologie militară, psihologie sportivă, psihologie politică, psihologia artei, creatologie, psihologia literaturii, psihologie cibernetică, psihologie cognitivă, statistica psihologică, psihologie judiciară, psihologia martorului, psihologia comportamentului deviant, psihologia muncii, psihologie organizațională, psihologie economică, psihologia reclamei, psihologie școlară, psihologie educațională, psihopedagogie specială, consiliere educațională, consiliere vocațională);

- la confluența cu științele preocupate de asigurarea integrității psihice și fizice a omului (psihologie clinică și medicală, psihofarmacologie, neuropsihologie, psihopatologie, psihoterapie).

4. CONCLUZII

- într-un secol și jumătate psihologia a parcurs drumul de la negarea ei ca știință la statutul de știință centrală;
- are un caracter interdisciplinar prin esența ei.

Referințe bibliografice

COSMOVICI, Andrei, *Psihologie generală*, Ed. Polirom, Iași, 1996, p.3-16;
ZLATE, M., *Introducere în psihologie*, Ediția a III-a, Iași, Polirom, 2000, p. 33-59
PAVELCU, Vasile, *Drama psihologiei*, (Ed. II), Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1972 (selectiv)

Grilă de autoevaluare

(un singur răspuns este corect)

1. "Psihologia este știința care trebuie făcută cu artă":
 - a. este o definiție tip butadă
 - b. este o definiție tip metaforă
 - c. este o definiție comprehensivă
 - d. nu există o astfel de definiție conferită psihologiei
2. Definițiile în care se elimină tot ce nu este psihologie și ce rămâne este psihologie se numesc:
 - a. definiții tip butadă
 - b. definiții tip metaforă
 - c. definiții prin negare
 - d. definiții etimologice
3. Care dintre următoarele definiții încearcă să unească două abordări opuse: psihologia ca știință a stărilor de conștiință și psihologia ca știință a comportamentului:
 - a. "Psihologia este știința comportamentului studenților din primul ciclu" (Mc. Nemart)
 - b. "Psihologia este știința care se ocupă de fenomene și capacități psihice, urmărind descrierea și explicarea acestora pe baza descoperirii unui ansamblu de legi, regularități sau modalități determinative" (Neveanu)

- c. "Psihologia este știința comportamentului, a faptelor exterioare, măsurabile, observabile" (Watson)
 - d. "Psihologia studiază ansamblul conduitelor, comportamentelor, inclusiv priza lor de conștiință" (Piaget).
4. Controversele asupra statutului de știință a psihologiei au fost legate de:
- a. contestarea obiectului ei
 - b. contestarea legilor
 - c. contestarea metodelor.
 - d. toate aspectele menționate mai sus
5. Psihologia nomotetică se caracterizează prin faptul că:
- a. cuantifică
 - b. utilizează metode proiective, interpretative, și nu statistice
 - c. urmărește studii de caz pe o perioadă lungă
 - d. consideră că fiecare individ este unic
6. Psihologia idiografică se caracterizează prin faptul că:
- a. utilizează metode proiective, interpretative, și nu statistice.
 - b. generalizează rezultatele asupra populației neinvestigate
 - c. face experimente de laborator
 - d. legile descoperite sunt deductive și probabilistice.
7. În psihologie, o perspectivă nomotetică se poate găsi în:
- a. psihanaliză
 - b. psihologia umanistă
 - c. behaviorism
 - d. psihoterapie
8. În psihologie, o perspectivă idiografică se poate regăsi în:
- a. behaviorism
 - b. psihofizică
 - c. statistica psihologică
 - d. psihologia umanistă
9. Afirmția "inovația este posibilă ca urmare a interpenetrării științelor specializate – științele specializate se fragmentează și se recombina cu altele" aparține:
- a. modelului circular (Piaget)
 - b. modelului triunghiular (Kedrov)
 - c. modelului interpenetrării științelor
 - d. modelului Zlate (după Rosenzweig)
10. Clasificarea științelor în grupele științe fundamentale ale omului, tipuri de activități ale omului și științe preocupate de asigurarea integrității psihice și fizice a omului aparține modelului:

- a. modelului triunghiular (Kedrov)
- b. modelului Zlate (după Rosenzweig)
- c. modelului circular (Piaget)
- d. modelului interpenetrării științelor

MODULUL I: PROBLEME TEORETICO-METODOLOGICE ALE PSIHOLOGIEI

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE 2

OBIECTUL PSIHOLOGIEI

Plan de idei:

1. Dispute asupra obiectului psihologiei
2. Perspective de abordare ale obiectului psihologiei
 - 2.1. Viața interioară ca obiect de studiu al psihologiei
 - 2.2. Comportamentul ca obiect de studiu al psihologiei
 - 2.3. Activitatea ca obiect de studiu al psihologiei
 - 2.4. Omul concret ca obiect de studiu al psihologiei

Obiective:

La sfârșitul acestui curs veți fi capabili:

- să explicați factorii care au dus la întârzierea elaborării unui obiect unitar al psihologiei
- să descrieți cele patru perspective de abordare ale obiectului psihologiei
- să analizați critic cele patru perspective de abordare ale obiectului psihologiei
- să oferiți soluții pentru rezolvarea problemei obiectului psihologici

OBIECTUL PSIHOLOGIEI

Conținut

1. DISPUTE ASUPRA OBIECTULUI PSIHOLOGIEI

1.1. Are psihologia obiect?

Dacă nu există obiect, nu există știință.

În 1985, la un congres, P. Fraisse vine cu comunicare "Psihologia în căutarea propriului ei obiect?". După 2 ani articolul publicat nu mai are semnul întrebării (ceea ce înseamnă că s-a trecut de la incertitudine la certitudine, ceea ce este parțial adevărat).

Problema este:

- nu că psihologia nu are un obiect al ei, ci că:
- are prea multe obiecte (cele 11 enumerate de Murchinson, Spearman cu "sinistra pluralitate", întrebarea "despre ce psihologie vorbim?").

Deci nu exista un obiect unitar de cercetare.

1.2. Factorii care au întârziat elaborarea obiectului unitar

1.2.1. Complexitatea structurală a psihicului uman

Psihicul uman este considerat a fi expresia ultimă a ceea ce există în univers. În el se găsesc elemente, reziduuri din toate celelalte forme existențiale. Ca atare, este greu de diferențiat ce este psihic pur și ce ține de fizic, chimic, fiziologic.

1.2.2. Factori gnoseologici legați de reflecția teoretică și cercetarea empirică:

1.2.2.1. Contradicții externe ale curentelor psihologice. Există teorii, școli, orientări care prezintă contradicții externe (asociaționiștii, behavioriștii, gestaltiștii, psihanaliza, psihologia umanistă au diferite metode explicative asupra psihicului uman).

Astfel, obiectul psihologiei era:

- pentru Watson – comportamentul;
- pentru Wundt – viața psihică interioară, stările subiective;
- pentru Angell – conștiința;
- pentru Freud – inconștientul;
- pentru Pavlov – reflexul condiționat;
- pentru Skinner – comportamentele operante.

Nu multitudinea de explicații deranjează, ci contradicția dintre ele, care se resping și se neagă reciproc (exemplu: asociaționiștii – privilegiază partea; gestaltiștii – privilegiază întregul).

1.2.2.2. Contradicții interne ale psihologiei. Există teorii, școli, orientări care prezintă contradicții interne:

- fiecare curent a dezvoltat forme noi, încercând să-și depășească limitele variantelor originale (exemplu: neofreudismul, neobehaviorismul) – unele, cu toate că nu renunță la postulatele inițiale, fac de nerecunoscut vechile orientări;

- întâlnim disidențe spectaculoase (exemplu: Adler cu psihologia individuală și Jung cu psihologia analitică);
- apar convertiri ai unor întemeietori de școli de psihologie

Exemplu: James a definit psihologia ca ”știința faptelor de conștiință”, apoi la un congres vine cu o comunicare ”Există conștiința?” și afirmă ”Conștiința s-a evaporat (pentru că a fost înlocuită cu obiectul ei, existența). Ceea ce îi rămâne psihologiei de studiat sunt doar reacțiile externe” (deci conștiința dispare și rămâne de studiat existența), deschizând astfel calea behavioriștilor.

1.2.3. *Închidere și hegemonism.* Toate școlile, orientările:

- deși sunt parțiale, ele se cred generale, totalitare;
- deși realizează studiul psihismului, îl reduc la un singur model explicativ;
- fiecare se consideră deținătorul adevărului absolut;
- s-au ignorat reciproc (excepție gestaliștii care au făcut remarci critice la adresa psihanalizei, iar psihanaliza s-a pronunțat asupra gestaliștilor).

Această situație este tipică stadiilor timpurii ale unei științe, iar psihologia este o știință tânără.

Acest reduționism poate fi considerat a fi ”un rău necesar” și util în procesul cunoașterii. De ce ? Pentru că o echipă de cercetători nu poate soluționa toate problemele unei științe și atunci selectează una dintre ele și o adâncesc.

Putem privi reduționismul = o formă de analiză aprofundată a unei probleme, cu ignorarea deliberată a altor aspecte (exemplul 1: Cognitivismul studiază doar procesele cognitive – prelucrarea de informație, dar asta nu înseamnă că se reduce psihologia la cogniție și că nu se cunoaște importanța proceselor afective, volitive, motivaționale; exemplul 2: Freud se ocupă de inconștient, dar nu reduce viața psihică doar la inconștient).

Este posibil ca un reduționism pus alături de altele să acopere fațetele psihicului. Rezultă că nu reduționismul în sine este periculos, ci absolutizarea lui și lipsa dorinței de depășire.

Concluzie: Existența multor orientări și școli care cred că dețin adevărul absolut și vor hegemonie face dificilă definirea obiectului psihologiei.

Enumerați cîți mai mulți dintre factorii care au întârziat elaborarea unui obiect de studiu unitar al psihologiei.

2. PERSPECTIVE DE ABORDARE A OBIECTULUI PSIHOLOGIEI

2.1. Obiectul psihologiei este viața psihică interioară. Este o viziune care a apărut la începuturile psihologiei și este cea mai răspândită modalitate de conceptualizare a obiectului psihologiei. Este reprezentată de introspecționism și psihanaliză.

Introspecționismul este o teorie și o metodă de cercetare. S-a născut în Germania (Wundt). A fost dus în S.U.A de Titchener (purtătorul de cuvânt a lui Wundt) și acolo s-a născut curentul structuralist. Titchener consideră conștiința ca o structură globală subiacentă conduitelor, ca unicul și autenticul obiect al psihologiei. Consideră că psihologia nu are scopuri

practice, scopul ei fiind cunoașterea conștiinței prin introspecție. De aceea, a intrat în dispută cu Școala de la Chicago (James, Dewey, Angell), a cărei doctrină chiar Titchener a botezat-o funcționalistă, pentru că considera că conștiința are funcții adaptative.

Din cauza introspecționismului, psihologia a fost contestată ca știință.

Psihanaliza. Freud, fără a descoperi inconștientul, l-a propus ca obiect de studiu al psihologiei.

- a conceptualizat sub două forme aparatul psihic;
- a pus la punct o metodă psihoterapeutică.

Freud a jucat un rol în redimensionarea obiectului psihologiei:

- nu e o schimbare radicală pentru că înlocuiește conștientul cu inconștientul, ambele făcând parte din viața interioară;

- dar, a impus finalitatea ameliorativă a psihologiei prin terapia psihanalitică (ceea ce duce la o redimensionare a psihologiei sub aspect teoretico-metodologic și practic).

Tot centrate pe viața psihică interioară sunt:

- asociaționismul;
- gestaltismul;
- cognitivismul.

2.2. Comportamentul ca obiect de studiu al psihologiei

Schimbarea de viziune începe cu reacții contra introspecționismului:

- filosofia (în Europa era o filosofie subiectivistă, contemplativă, pe când în America era pragmatismul);
- zoopsihologia (nu se putea servi de introspecție);
- chiar psihologia generală. James și Lange, demonstrează că în emoție nu sunt importanți centrii nervoși superiori, ci cei periferici – cauza emoției este o modificare în organism (exemplu: râdem nu pentru că suntem veseli, ci suntem veseli pentru că râdem; fugim nu pentru că ne este frică, ci ne este frică pentru că fugim). Este numită teoria periferică a emoțiilor, care în prezent este depășită, dar atunci a dărâmat superioritatea conștiinței.

- chiar un susținător al introspecției, Angell, începe să vorbească despre moartea sufletului ca obiect al psihologiei. În 1913 afirma "Noi [introspecționiștii n.n.] am înlăturat cuvântul "suflet"...Conștiința pare să fie acum viitoarea victimă. Categoria psihică de "behavior" e legitimă cu condiția ca ea să nu condamne introspecția".

În 1913, Watson publică articolul "Psihologia așa cum o vede un behaviorist" de 20 de pagini și dă lovitura de grație introspecționismului: "Nimeni nu a atins vreodată vreun suflet". "Toți cercetătorii în psihologia introspecționistă sunt ilogici. Ei nu spun ce este conștiința, ci încep pur și simplu să pună lucruri înăuntru cu ajutorul presupunerilor, apoi când întreprind analiza conștiinței, găsesc aici, desigur, ceea ce au pus".

Watson afirmă că psihologia trebuie să schimbe:

- obiectul de studiu (comportamentul în locul conștiinței);
- metoda de investigare (metode obiective, măsurători în loc de introspecție);
- finalitatea (descoperirea legilor comportamentului în loc de descrierea, explicarea fenomenelor psihice).

Behaviorismul a fost numit și "glandologie", "știința spasmului muscular", "știința comportamentului șoarecelui alb". El este limitat ca teorie, dar are metode acurate și a ajutat psihologia ca știință, tocmai datorită acestor metode.

Behaviorismul s-a continuat prin neobehaviorism, care a înlocuit scheme R – S cu schema S – O – R. Între stimul și reacție, ei introduc variabile intermediare (ereditate, maturitate, vârstă, experiență anterioară, capacități, conștiință, idei, gândirea). Se distruge astfel schema S – R iar conștiința dată afară pe ușa din față, intră pe ușa din dos. Actualul neobehaviorism s-a integrat în psihologia cognitivă.

2.3. Activitatea ca obiect al psihologiei. Cele două orientări menționate înainte (introspecționismul și behaviorismul) absolutizau, așa că a apărut o a treia care nu a luat-o pe nici una în seamă. Ea apare odată cu Pierre Janet care definește psihologia ca "știința acțiunii umane" și teoretizează conceptual de "conduită" = totalitatea manifestărilor vizibile, orientate către afară și totalitatea proceselor invizibile de organizare și reglare a ei (se unifică comportamentul cu viața subiectivă).

Conduitele:

- nu sunt date, inerente individului (introspecționistii);
- nu sunt imprimate dinafară (behavioristii);
- nu apar ca urmare a ceva din inconștient (psihanaliza);
- ci sunt învățate ca urmare a interacțiunilor cu mediul natural și social.

Concluzie: activitatea este obiectul de studiu al psihologiei. Acest lucru obligă la conceperea psihicului ca un sistem în perpetuă organizare care își sporește continuu capacitățile de autoreglare.

2.4. Omul concret ca obiect al psihologiei. Când se conștientizează faptul că nu funcționarea psihică în general trebuie studiată ci cea a unui om concret, nu activitatea în general ci activitatea personală și personalizată a omului, atunci a apărut psihologia umanistă.

Psihologia umanistă are în centru:

- omul și problematica sa umană;
- viața personală și relațională, de la nimicuri la drame existențiale;
- ipostazele devenirii și autoconstrucției omului;
- atitudinea activă față de existența sa.

Toate aceste aspecte cu scopul de:

- a cunoaște și înțelege omul;
- a-l face să depășească dificultățile vieții.

După cum se observă psihologia umanistă este o concepție:

- totalitară și holistică asupra omului;
- omul este văzut ca un tot unitar biologic, psihologic, social, spiritual;
- ia în considerare caracterul unic al fiecăruia, capabil să-și dirijeze devenirea (și de aici libertatea fiecăruia);

- ia în considerare caracterul deschis și autoreglabil al omului care își ia soarta în mâini și se poate schimba.

Odată cu psihologia umanistă se schimbă și metodele de investigație. Se utilizează o metodologie interpretativă, bazată pe semnificațiile subiective ale comportamentului într-o situație (metode subiective, proiective).

Finalitatea psihologiei umaniste este:

- creșterea personală;
- maturizarea psihologică și socială;
- cultura relațiilor sociale;
- însăși schimbarea societății.

3.CONCLUZII

3.1. Nici o orientare nu este perfectă. Toate au virtuți, dar și limite. Limitele uneori s-au corectat din interior (introspecția prin introspecția experimentală, behaviorismul prin neo-behaviorism).

3.2. Chiar corectate, nici una dintre orientări nu poate rezolva problema obiectului psihologiei:

- Psihologia introspecționistă nu ia în considerare:
 - elementele determinative ale psihicului din exterior;
 - exteriorizarea activității psihice.
- Behaviorismul nu ia în considerare *cum* un stimul determină o anumită reacție;
- Psihologia activității – datorită caracterului conștient al activității pierde din vedere elementele de infrastructură ale psihismului (inconștientul);
- Psihologia umanistă este centrată pe rolul funcțiilor psihice superioare și nu vede funcțiile periferice simple (senzori-motorii) din care se naște psihicul.

Explicați de ce nici una dintre orientările mai sus menționate nu pot rezolva problema obiectului psihologiei

3.3. Soluții la această problemă:

- axarea pe una dintre aceste orientări după scopul cercetării. Este o soluție pragmatică și destul de limitată;

-încercări de sinteză:

Astfel, Rita Atkinson vorbește despre 5 tipuri de abordări în psihologie (5 psihologii):

- perspectiva biologică (se interesează de substratul neuronal al comportamentului și vieții psihice);
- perspectiva comportamentalistă (se ocupă cu studiul obiectiv al comportamentului uman și animal);
- perspectiva cognitivă (reacționează contra precedentei și studiază procesele mentale);
- perspectiva psihanalitică (este o combinație între cea biologică și cea cognitivă);
- perspectiva fenomenologică (studiază experiența trăită de individ).

Toate perspectivele sunt complementare, compatibile și pot fi utilizate în studiul aceluiași fenomen.

Exemplu: obezitatea:

- biologic (predispoziție ereditară);
- comportamental (atracția spre stimuli alimentari și orientarea spre ei);
- psihanalitic (mâncatul reduce anxietatea).

O altă încercare de sinteză:

Pentru că psihologia activității integrează și depășește introspecționismul și behaviorismul

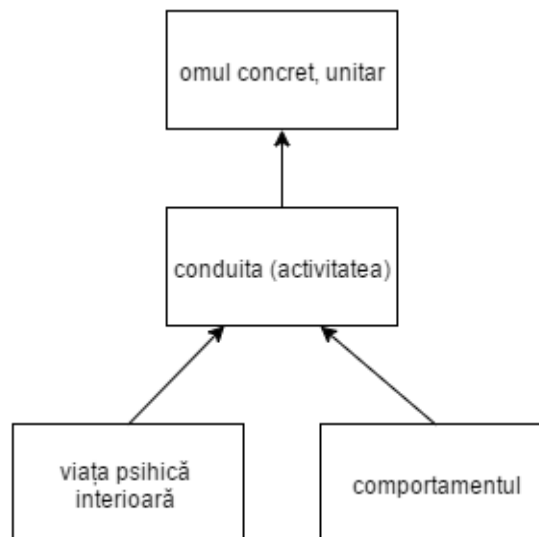
și

pentru că psihologia umanistă integrează psihologia activității

rezultă că

obiectul de studiu al psihologiei este activitatea psihică a omului concret (sau studiul sub raport psihologic al omului concret care acționează).

Comparați elementele esențiale ale orientărilor psihologice, mai sus menționate, în delimitarea obiectului psihologiei și evidențiați meritele și limitele fiecăreia.

Referințe bibliografice

- ATKINSON, R.L.. SMITH, E.E., BEM, D.J., *Introducere în psihologie*, Ed. Tehnică, București, 2002, p. 2-8;
COSMOVICI, Andrei, *Psihologie generală*, Ed. Polirom, Iași, 1996, p.21-25;
GOLU, M. *Fundamentele psihologiei*, ed. a V-a, București, Editura Fundației *România de Măine*, 2007, p.13-27
ZLATE, M., *Introducere în psihologie*, Ediția a III-a, Iași, Polirom, 2000, p. 107-112.

Grilă de autoevaluare

(un singur răspuns este corect)

1. Printre factorii care au întârziat elaborarea obiectului unitar de studiu al psihologiei se enumeră:
 - a. complexitatea structurală a psihismului
 - b. factori gnoseologici legați de reflecția teoretică și cercetarea empirică
 - c. închiderea și hegemonismul
 - d. toate aceste aspecte
2. Care dintre următoarele curente **nu** au susținut ca obiect al psihologiei studiul vieții psihice interioare?
 - a. introsecția
 - b. psihanaliza
 - c. gestaltismul
 - d. behaviorismul
3. Comportamentul ca obiect de studiu al psihologiei a fost susținut de:
 - a. Watson
 - b. introspecționiști
 - c. psihologia umanistă
 - d. psihanaliza
4. Schema S – O – R a fost introdusă în psihologie de :
 - a. Watson
 - b. psihanaliză
 - c. neobehaviorism
 - d. psihologia umanistă
5. Definirea psihologiei ca ”știința acțiunii umane” și teoretizarea conceptului de ”conduită” aparține lui:

- a. Sigmund Freud
- b. Pierre Janet
- c. Jean Piaget
- d. Paul Popescu-Neveanu

6. Considerând activitatea ca obiect de studiu al psihologiei care dintre următoarele aspecte se iau în considerare?

- a. exclusiv comportamentul
- b. exclusiv viața psihică interioară
- c. exclusiv conținutul inconștientului
- d. nici unul dintre aspectele de mai sus, toate fiind reduționiste

7. Care dintre următoarele afirmații este corectă din punct de vedere științific. Conduitele:

- a. sunt date, inerente individului(introspecționistii)
- b. sunt învățate ca urmare a interacțiunilor cu mediul natural și social (psihologia conduitei)
- c. sunt imprimate dinafară (behavioristii)
- d. sunt determinate de inconștient (psihanaliza)

8. Care dintre următoarele afirmații **nu** este corectă din punct de vedere științific. Psihologia umanistă este o concepție:

- a. totalitară și holistică asupra omului
- b. omul este văzut ca un tot unitar biologic, psihologic, social, spiritual
- c. ia în considerare caracterul unic al fiecăruia, capabil să-și dirijeze devenirea (și de aici libertatea fiecăruia)
- d. toate afirmațiile sunt corecte

9. Omul concret a devenit obiect al psihologiei atunci când s-a conștientizat faptul că:

- a. nu funcționarea psihică în general trebuie studiată ci cea a unui om concret, nu activitatea în general ci activitatea personală și personalizată a omului, atunci a apărut psihologia umanistă
- b. studiul animalelor nu poate fi extrapolat la om
- c. legile psihologiei sunt probabilistice
- d. metoda testelor este vulnerabilă

10. Care dintre următoarele dimensiuni psihologice

Se constituie în obiecte de studiu ale psihologiei

- a. comportamentul
- b. omul concret
- c. viața psihică interioară
- d. toate cele de mai sus

MODULUL I: PROBLEME TEORETICO-METODOLOGICE ALE PSIHOLOGIEI

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE 3

METODELE PSIHOLOGIEI (1)

Plan de idei:

1. Metoda – definiție și clasificările metodelor în psihologie
2. Tipuri de metode utilizate în psihologie
 - 2.1. observația
 - 2.2. experimentul

Obiective:

La sfârșitul acestui curs veți fi capabili:

- să înțelegeți condițiile care trebuie respectate în construirea unui protocol de observație corect
- să înțelegeți și să evitați sursele de distorsionare a datelor recoltate prin observație
- să cunoașteți specificul metodei experimentale
- să aplicați schemele experimentale adecvate scopului cercetării

METODELE PSIHOLOGIEI (1)

Conținut

1.METODA

1.1. Definiție: Metoda = calea, itinerarul, structura de ordine sau programul după care se reglează acțiunile intelectuale și practice în vederea atingerii unui scop.

1.2. Clasificarea metodelor psihologiei în funcție de scopul lor:

- metode de recoltare a informațiilor și de prelucrare și interpretare a lor;
- metode de investigare;
- metode de diagnoză și prognoză;
- metode de cercetare și metode aplicative (psihologia educației, psihoterapie);

2. TIPURI DE METODE UTILIZATE ÎN PSIHOLOGIE

A. METODA OBSERVAȚIEI

A.1. Definiție: Urmărirea intenționată și înregistrarea exactă, sistematică a diferitelor manifestări comportamentale a individului sau grupului ca și a contextului situațional în care acestea se desfășoară.

Observatorul este un fotograf al faptelor iar observația trebuie să redea exact natura faptului. În timpul observației, psihologul trebuie să întocmească un protocol de observație în care să noteze următoarele elemente:

- descrierea contextului (dată, timp, spațiu, ambianță fizică, aranjamentul subiecților);
- descrierea participanților (gen, vârstă, etnie, îmbrăcăminte, aspect fizic);
- descrierea observatorului (vârstă, gen, a avut relații sau nu cu subiecții);
- descrierea conduitelor participanților (verbal, non-verbal, motorie, emoțională);
- interpretarea situației (observatorul încearcă să înțeleagă ce semnificații au conferit subiecții situației în care sunt observați);
- interpretări alternative ale situației (poate că.....);
- notarea propriilor trăiri și sentimente (cf. Banister, 1996).

A.2. Conținuturi urmărite

- simptomatologia stabilă (trăsături bioconstituționale, trăsături fizionomice). Premisa de la care se pleacă este că înfățișarea omului ”vorbește” (exemplu: Kretschmer a stabilit o relație între tipul somatic, manifestările comportamentale și predispozițiile pentru anumite boli psihice).

- simptomatologia labilă (comportamente verbale și motorii, inteligență, expresii afective și atitudinale).

Întocmiți un protocol de observație și încercați să simulați o observație

A.3. Forme de observație:

A.3.1. după orientarea actului de observație:

- autoobservația (orientată spre propriul comportament);
- observația propriu-zisă (orientată spre comportamentul altora).

A.3.2. după prezența/absența intenției de observare:

- ocazională (din întâmplare);
- sistematică (are la bază un proiect).

A.3.3. după prezența/absența observatorului:

- directă (subiecții sunt conștienți de prezența observatorului);
- indirectă (observatorul este în spatele oglinzii sau are TV cu circuit închis – subiecții nu știu că sunt observați);
- cu observator uitat sau ignorat (observatorul este prezent, dar nu este recunoscut de grup ca fiind un observator – este considerat ca fiind un membru al grupului);
- cu observator ascuns (după un paravan, draperie etc.).

A.3.4. după implicarea sau non-implicarea observatorului:

- pasivă (fără implicarea directă a observatorului în activitate);
- participativă (observatorul devine membru al grupului și participă la activitate, observând în același timp).

A.3.5. după durata observației:

- continuă (pe o perioadă mare de timp);
- discontinuă (perioade scurte, la intervale diferite).

A.3.6. după obiectivele urmărite:

- integrală (se urmăresc cât mai multe manifestări de conduită);
- selectivă (concentrarea doar pe o conduită).

Important în procesul observației este calitatea acestora și luarea în considerare a posibilelor deformări.

A.4. Calitatea observației depinde de:

A.4.1. Particularități psihoindividuale ale observatorului:

- capacitate de concentrare;
- atenție;
- selectivitate;
- tipul de percepție al observatorului:
 - tipul descriptiv (înregistrează minuțios, exact, sec);
 - tipul evaluativ (are tendința de a face aprecieri, interpretări);
 - tipul imaginativ (neglijează faptele și dă frâu liber imaginației, deformează realitatea);
 - tipul erudit (oferă informații suplimentare, savante);
 - unii percep mai multe fapte odată/alții percep una singură;
 - unii fac legătură între fapte/alții le percep ca independente.

Calitățile unei bune observații:

- stabilirea clară a scopului;
- selectarea formelor de observație și a mijloacelor necesare (video, reportofon etc.);
- plan de observație (de la ce ipoteze se pleacă, ce concepte se folosesc);
- situația și durata în care se va produce observația;

- determinarea unor unități de observație și grade de estimație pentru unele însușiri psihice (pe scale);
- consemnarea imediată a celor observate;
- efectuarea unui număr optim de observații.

Exemplu: comportamentul copiilor în pauze:

- observatorul neavizat, nu vede decât haos;
- cel avizat vede conduite (amicale, ostile) și le poate urmări frecvența și la clase mai mari.

A.5. Posibile deformări ale observației. Se pot datora:

- tendinței de a decodifica fapte în conformitate cu teoria la care aderă observatorul;
- precognițiilor care pot deforma faptele;
- așteptărilor ce induc fapte în conformitate cu ele prin mecanisme nonverbale, intuitive.

Recomandări:

- o bună antrenare a observatorului;
- utilizarea mai multor observatori pentru același fapt;
- se recomandă și utilizarea unor repere de control (din observații anterioare, literatura de specialitate).

B. METODA EXPERIMENTULUI

Experimentul este un mod de cunoaștere științifică.

B.1. Definiție: Provocarea și declanșarea fenomenelor psihice în vederea descoperirii legăturilor esențiale dintre ele și a condițiilor necesare desfășurării lor. Deci experimentatorul:

- intervine efectiv, provocând intenționat fenomene;
- izolează variabilele cercetării, variabilele dependente și cele independente.

Variabile = fenomene psihice sau stimuli:

- variabilele dependente fac obiectul cercetării. Ca o variabilă dependentă să fie bună ea trebuie să fie: sensibilă la variațiile variabilei independente, să poată fi definită și ușor de măsurat, să fie fiabilă, adică să aibă efecte statornice în timp, să nu fie fluctuantă.
- variabilele independente sunt cele ce produc variația celor dependente, și nu depind de alte variabile, ci numai de decizia experimentatorului, care în mod deliberat le-a introdus în experiment. În psihologie, variabilele independente sunt de 2 tipuri: variații ale stimulilor (ce cere experimentatorul subiecților să facă); diferențierea subiecților din experiment (gen, etnie etc.)

Deci:

- variabilele independente sunt modificate de cercetător intenționat;
- variabilele dependente se schimbă datorită modificărilor făcute de cercetător, care:
 - variază condițiile de manifestare a fenomenelor;

- repetă fenomenul pe aceiași subiecți sau alții;
- compară rezultatele obținute la grupul experimental cu cele de la grupul de control.

B.2. Tipuri de experiment

B.2.1. Experiment de laborator – situația experimentală este creată de cercetător. Dezavantaje ale experimentului de laborator:

- dezirabilitatea socială;
- influența experimentatorului;
- nu este în mediul natural.

Avantaj: grad mare de rigurozitate.

B.2.2. Experiment natural – se desfășoară în cadrul obișnuit de activitate al subiectului. Situația experimentală este oferită de natură (la copii, forma jocului).

Alte tipuri de experiment:

- autoexperimentul care este utilizat în cercetările psihosociale. Subiectul supus cercetării își proiectează și își finalizează experimentul în raport cu partenerii de interacțiune.
- experimentul cu un singur subiect care este o tradiție veche în psihologie. (Fechner a experimentat asupra sa și asupra cumnatului său; Ebbinghaus a experimentat asupra lui; Titchener a făcut introspecție pe un singur subiect; Pavlov a făcut cercetări pe câini unici).

Experimentul cu un singur subiect este susținut de Skinner care a negat utilitatea statisticii: "mai bine s-ar studia un animal 1000 de ore decât 1000 de animale o oră".

O formă particulară o constituie experimentul psihopedagogic.

B.3. Scheme experimentale

Experimentele apelează la mai multe modele, scheme experimentale:

B.3.1. După numărul grupurilor utilizate și modul în care se fac măsurători:

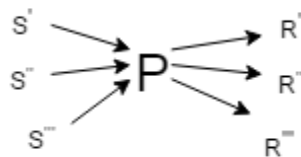
- utilizarea a două grupuri (grup experimental și grup de control) cu măsurătoare numai după ce se introduc factorii experimentali;
- utilizarea a două grupuri (grup experimental și grup de control) cu măsurătoare înainte și după introducerea variabilei independente;
- utilizarea unui singur grup cu măsurătoare ori înainte și după introducerea variabilei independente, ori numai după introducerea variabilei experimentale.

B.3.2. După numărul variabilelor independente utilizate:

- o singură variabilă independentă;
- mai multe variabile independente (exemplu: mai multe teste).

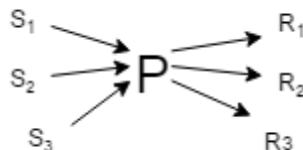
B.3.3. După modul de prezentare a stimulilor și de cuplare a lor cu reacțiile:

- prezentarea repetată a unui și aceluiași stimul la una și aceeași persoană (nu înseamnă că este cu un singur subiect).

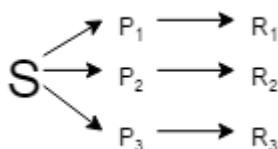
Se urmărește progresul înregistrat (exemplu: situații de învățare prin repetare).

- prezentarea unor stimuli diferiți uneia și aceleiași persoane.

Se utilizează pentru a surprinde superioritatea unei stimulări (la ce stimulare, vizuală, auditivă, tactilă apare TR mai bun; învățarea prin memorare logică sau mecanică).

- aplicarea unuia și aceluiași stimul la mai multe persoane.

Se utilizează pentru a vedea diferențe individuale (exemplu: aplicarea unui test de inteligență emoțională băieților și fetelor).

Referințe bibliografice

- ATKINSON, R.L., SMITH, E.E., BEM, D.J., *Introducere în psihologie*, Ed. Tehnică, București, 2002, p. 14-22;
 COSMOVICI, Andrei, *Psihologie generală*, Ed. Polirom, Iași, 1996, p.29-42;
 GOLU, M. *Fundamentele psihologiei*, ed. a V-a, București, Editura Fundației România de Măine, 2007, p.32-52
 ZLATE, M., *Introducere în psihologie*, Ediția a III-a, Iași, Polirom, 2000, p. 147-157.

Grilă de autoevaluare

(un singur răspuns este corect)

1.Care dintre următoarele metode este utilizată în psihologie?

a. metode de recoltare a informațiilor și de prelucrare și interpretare a lor

- b. metode de diagnoză și prognoză
- c. metode de cercetare și metode aplicative
- d. toate aceste metode

2. Observația poate fi pasivă sau participativă după criteriul:

- a. obiectivelor urmărite
- b. implicării sau non-implicării observatorului
- c. orientării actului de observație
- d. prezenței/absenței observatorului

3. Tipul descriptiv de percepție al observatorului se caracterizează prin:

- a. înregistrarea minuțioasă, exactă, seacă a faptelor
- b. tendința de a face aprecieri, interpretări
- c. neglijarea faptelor, deformarea realității
- d. oferirea de informații suplimentare, savante

4. Care dintre următoarele aspecte **nu** constituie o cauză a unor posibile deformări ale observației.

- a. tendinței de a decodifica fapte în conformitate cu teoria la care aderă observatorul
- b. precognițiilor care pot deforma faptele
- c. așteptărilor ce induc fapte în conformitate cu ele prin mecanisme nonverbale, intuitive.
- d. intraversia observatorului

5. Care dintre următoarele criterii **nu** vizează o schemă experimentală?

- a. numărul grupurilor utilizate și modul în care se fac măsurători
- b. numărul variabilelor independente utilizate
- c. numărul de experimentatori
- d. modul de prezentare a stimulilor și de cuplare a lor cu reacțiile

6. După numărul grupurilor utilizate și modul în care se fac măsurători care este varianta corectă a schemei experimentale:

- a. utilizarea a două grupuri (grup experimental și grup de control) cu măsurătoare numai după ce se introduc factorii experimentali
- b. utilizarea a două grupuri cu măsurători înainte de a introduce factorii experimentali
- c. utilizarea a două grupuri (grup experimental și grup de control) cu măsurătoare înainte și după introducerea variabilei independente
- d. utilizarea unui singur grup cu măsurătoare ori înainte și după introducerea variabilei independente, ori numai după introducerea variabilei experimentale

7. Cercetările care urmăresc să analizeze un progres apelează la următoarea schemă experimentală:

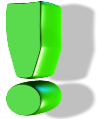
- a. prezentarea repetată a unui și aceluiași stimul la una și aceeași persoană
- b. utilizarea unui singur grup cu măsurătoare ori înainte și după introducerea variabilei independente, ori numai după introducerea variabilei experimentale
- c. mai multe variabile independente

- d. prezentarea unor stimuli diferiți uneia și aceleiași persoane
8. Cercetările care urmăresc să surprindă superioritatea unei stimulări apelează la următoarea schemă experimentală:
- a. utilizarea unei singure variabile independente
 - b. aplicarea unuia și aceluiași stimul la mai multe persoane
 - c. prezentarea unor stimuli diferiți uneia și aceleiași persoane
 - d. prezentarea repetată a unuia și aceluiași stimul la una și aceeași persoană
9. Pentru a pune în evidență diferențe individuale se utilizează următoarea schemă experimentală:
- a. utilizarea mai multor variabile independente
 - b. aplicarea unuia și aceluiași stimul la mai multe persoane
 - c. utilizarea unei singure variabile independente
 - d. utilizarea unui singur grup cu măsurătoare ori înainte și după introducerea variabilei independente, ori numai după introducerea variabilei experimentale c.
10. Care dintre următoarele tipuri de experiment nu există
- a. experiment de laborator
 - b. experiment psihopedagogic
 - c. experiment natural
 - d. experiment prin observare

MODULUL I: PROBLEME TEORETICO-METODOLOGICE ALE PSIHOLOGIEI

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE 4

METODELE PSIHOLOGIEI (2)

Plan de idei:

2. Tipuri de metode utilizate în psihologie
 - 2.3. Convorbirea
 - 2.4. Ancheta psihologică
 - 2.5. Metoda biografică
 - 2.6. Analiza produselor activității
 - 2.7. Metode psihometrice
 - 2.8. Metoda modelării și simulării
3. Metode de organizare, analiză și prelucrare a datelor
4. Strategii de cercetare psihologică

Obiective:

La sfârșitul acestui curs veți fi capabili:

- să prezentați metodele utilizate în cadrul cercetării psihologice
- să cunoașteți tipurile de metode psihometrice și modul lor de utilizare
- să analizați critic condițiile unui test
- să încadrați un demers experimental într-un tip de strategie de cercetare
- să corelați dimensiunile teoretice cu cele practice ale psihologiei

METODELE PSIHOLOGIEI (2)

Conținut

C. METODA CONVORBIRII

C.1. Definiție: Discuție cercetător/subiect *face to face*, cu schimbare de roluri emițător/receptor (cel ce răspunde poate să și întrebe și invers). Este o metodă care permite bine decodarea vieții interioare.

C.2. Forme de convorbire

C.2.1. Convorbirea standardizată, dirijată, structurată. Se adresează aceleași întrebări în aceeași formă și ordine.

C.2.2. Convorbirea semistandardizată/semidirijată. Cuprinde întrebări suplimentare, reformulări, schimbare de succesiune.

C.2.3. Convorbire liberă. Se realizează în funcție de situație și de subiect.

D. ANCHETA PSIHOLOGICĂ

D.1. Definiție: Recoltarea sistematică a unor informații despre viață psihică a unui individ/grup și interpretarea acestora, în vederea desprinderii semnificației lor comportamentale.

D.2. Formele anchetei

D.2.1. Ancheta pe bază de chestionar. Este o metodă extrem de laborioasă pentru că trebuie să parcurgă mai multe etape:

- stabilirea obiectului anchetei (ce se dorește a afla);
- documentarea;
- formularea ipotezei;
- determinarea populației anchetei (universul);
- eșantionarea;
- alegerea tehnicilor de redactare;
- pre-testare (pentru a vedea dacă chestionarul este bine făcut);
- redactarea definitivă;
- alegerea metodei de administrare;
- despuieră rezultatelor;
- analiza datelor în raport cu ipotezele;
- redactarea raportului de anchetă.

În acest demers foarte importante sunt:

- conținutul (de identificare, de punere în evidență a atitudinilor, opiniilor, cunoștințelor, motivațiilor);

- tipul întrebărilor:

- dihotomice închise (da/nu);
- libere (la inițiativa subiectului);
- răspuns în evantai (mai multe răspunsuri care trebuie ierarhizate și din care subiectul alege răspunsurile care i se potrivesc).

Greșeli în formularea întrebărilor:

- întrebări prea generale;
- întrebări în limbaj greoi, științific;
- cuvinte ambigui;
- cuvinte vagi;
- întrebări tendențioase sau care sugerează răspunsul;
- întrebări prezumtive (se presupune că cel întrebat știe anumite lucruri).

Încercați să găsiți exemple care să ilustreze greșeli în formularea întrebărilor dintr-o anchetă pe bază de chestionar.

D.2.2. Ancheta pe bază de interviu. Presupune raporturi verbale, *face to face* dar fiecare își păstrează rolul de emițător/receptor (aceasta constituie o diferență față de convorbire).

E. METODA BIOGRAFICĂ

E.1. Definiție: Strângerea de informații despre viața unui individ pentru a-i cunoaște istoria personală necesară în elaborarea profilului de personalitate.

F. METODA ANALIZEI PRODUSELOR ACTIVITĂȚII

F.1. Definiție: Analizarea unor produse ale activității subiectului pentru a se obiectiva diferite disponibilități psihice ale acestuia (exemplu: caietul de teme al unui școlar).

G. METODE PSIHOMETRICE

G.1. Definiție: Măsurarea capacităților psihice în vederea stabilirii nivelului lor de dezvoltare. Este metoda care utilizează teste psihologice.

G.2. Condițiile unui test. Un test trebuie să îndeplinească următoarele condiții:

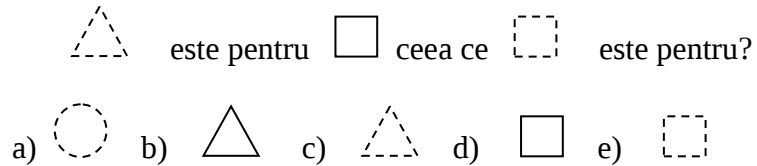
- G.2.1. Validitate* (să măsoare ceea ce și-a propus să măsoare);
- G.2.2. Fidelitate* (să permită performanțe asemănătoare la o nouă aplicare);
- G.2.3. Standardizare* (să creeze aceleași condiții pentru toți subiecții). Se standardizează:
 - conținutul;
 - modul de conduită al cercetătorului (instructajul);
 - timpul de aplicare.

G.2.4. Etalonarea (să existe o unitate de măsură aplicabilă tuturor pe baza căreia să se aprecieze gradul de dezvoltare a însușirii psihice analizate). Etalonarea se face pe populația la care se va aplica testul.

G.3. Clasificarea testelor

- G.3.1. După modul de aplicare* (individuale/colective);
- G.3.2. După materialul folosit* (verbale/nonverbale);
- G.3.3. După durata lor* (cu timp determinat/cu timp la alegere);
- G.3.4. După scop* (de cunoștințe, de nivel intelectual, de aptitudini):
 - teste de performanță (de cunoștințe, de nivel intelectual, de aptitudini, de inteligență)
 - teste de personalitate
 - teste de comportament

a) Exemple de teste de performanță:

Radu are 12 ani, de 3 ori mai mult decât fratele său. Câți ani va avea Radu când va fi numai de 2 ori mai în vârstă decât fratele său?
15, 16, 18, 20, 21

Fratele este pentru soră ca și nepotul pentru?
mamă, tată, mătușă, unchi, nepoată

G.4. Teste de personalitate

G.4.1. *Inventare de personalitate*. Cuprind întrebări la care se răspunde:

- da/nu;
- mai multe răspunsuri (exemplu: foarte mult, mult, așa și așa, puțin, foarte puțin) iar subiectul optează pentru unul din ele.

Exemple de inventare de personalitate:

- Eysenck – 57 de întrebări care determină tipul de personalitate introvert, extravert, nevrotic;

- Woodworth-Mathews – 76 de întrebări și determină 8 tendințe psihoneurotice (emotivitate, obsesivitate, agresivitate, tendințe schizoide, tendințe paranoide, instabilitatea, depresivitatea, asocialitatea);

Cattel – 87 de întrebări care determină nivelul de dezvoltare a 16 factori de personalitate.

Deci, inventarele pot fi bifactoriale sau multifactoriale.

De ce inventarele de personalitate nu pot fi decât bifactoriale sau multifactoriale?

G.4.2. *Teste de completare sau descripție*. Cuprind începuturi de frază care trebuie completate de subiect despre interese, aspirații, concepții.

Exemple:

- Îmi doresc să.....;
- Calitățile pe care le apreciez la alții sunt.....;
- Eu sunt.....(testul celor 20 de propoziții).

G.4.3. Teste proiective. Sunt instrumente psihologice prin care se provoacă și se captează proiecțiile unui individ, pentru a-i cunoaște personalitate (proiecție = tendința indivizilor de a fi influențați de emoțiile, trebuințele sau structura lor psihologică de ansamblu în interpretarea realității – E. Frank). Testele psihologice au următoarele caracteristici:

- sunt sarcini ambigui sau slab structurate care oferă o mare libertate de a răspunde;
- subiectul nu cunoaște semnificația răspunsurilor sale;
- scorarea și interpretarea lor conțin în grade variabile o implicare subiectivă din parte psihologului.

Exemple:

- testul petelor de cerneală Rorschach;
- Testul aperceptiv tematic (TAT) (Murray și Morgan);
- Testul arborelui (K. Koch)
 - Testul Szondi (L. Szondi)
 - Testul culorilor (Lucher)

Prin răspunsurile la testele proiective se proiectează trăsături de personalitate, modul de a fi și de a gândi.

G.4.4. Revolta antitest s-a datorat mai multor factori:

- confuzii și ambiguități în teste;
- ignorarea nivelului cultural al subiecților;
- rigiditatea clasificărilor;
- imposibilității psihologilor de a da un diagnostic doar după rezultatele testelor.

Exemplu: Scala metrică a lui Binet-Simon adaptată realităților din America și aplicată unui copil de 12 ani dintr-o regiune muntoasă, cu școli foarte rare.

Psihologul: "Presupunând că ai 10 cenți și îți cumperi bomboane de 6, câți bani îți rămân?"

Copilul: "Nu am avut niciodată 10 cenți, și chiar dacă i-aș avea nu i-aș cheltui pe bomboane. Mama știe să le prepare singură."

Psihologul: "Dacă duci cele 10 vaci ale tatălui tău la păscut și 6 se rățăcesc, cu câte vaci te întorci acasă?"

Copilul: "Noi nu avem nici o vacă, dar dacă am avea și aș pierde 6, n-aș mai îndrăzni să mă întorc acasă."

Psihologul: "Dacă într-o școală sunt 10 elevi și 6 lipsesc pentru că s-au îmbolnăvit de pojar, câți școlari mai rămân în clasă?"

Copilul: "Nici unul pentru că ceilalți s-ar teme să nu ia și ei pojar."

H. METODA MODELĂRII ȘI SIMULĂRII. Este utilizată de psihologia cognitivă.

3. METODE DE ORGANIZARE, ANALIZĂ ȘI PRELUCRARE A DATELOR

Pentru prelucrarea datelor recoltate prin aceste metode sunt utilizate:

3.1. Metode statistico-matematice. Acestea surprind relațiile cantitative (frecvențe, medii, procente, distribuții, corelații, semnificații, analiză factorială, regresie spre medie etc.).

3.2. Metode de prezentare grafică. Sunt utilizate tabele, scheme, grafice, histogramme pentru condensarea și vizualizarea datelor.

4. STRATEGII DE CERCETARE PSIHOLOGICĂ

4.1. Definiție: Plan de acțiune ordonat în vederea atingerii unui scop.

4.2. Tipuri de strategii de cercetare

4.2.1. Strategii genetice (studiază geneza și evoluția fenomenelor psihice);

4.2.2. Strategii comparate (sunt centrate pe diferențe calitative între etape de dezvoltare a psihicului sau între animal și om sau între manifestările psihice din diferite culturi, profesii, de gen);

4.2.3. Strategii psihopatologice (studiază tulburările funcțiilor psihice);

4.2.4. Strategii longitudinale (urmăresc același individ de-a lungul evoluției sale; exemplu: de la clasa 0 la clasa IV);

4.2.5. Strategii transversale (cercetează indivizi la diferite niveluri de dezvoltare; exemplu: elevi din clasa 0, I, II, III; IV).

Referințe bibliografice

ATKINSON, R.L.. SMITH, E.E., BEM, D.J., *Introducere în psihologie*, Ed. Tehnică, București, 2002, p. 14-22;

COSMOVICI, Andrei, *Psihologie generală*, Ed. Polirom, Iași, 1996, p.29-42;

ZLATE, M., *Introducere în psihologie*, Ediția a III-a, Iași, Polirom, 2000p. 147-157;

ZLATE, M., *Fundamentele psihologiei*. București, Editura Pro humanitate, 2006/mielu-zlate-fundamentele-psihologiei.pdf, p. 41-49

Grilă de autoevaluare

(un singur răspuns este corect)

1. Discuție cercetător/subiect *face to face*, cu schimbare de roluri emițător/receptor se referă la:

- a. metoda observației
- b. metoda convorbirii
- c. ancheta psihologică pe bază de interviu
- d. metoda biografică

2. Care dintre următoarele etape parcurse în aplicarea unei anchete pe bază de chestionar nu există:

- a. stabilirea obiectului anchetei
- b. eşantionarea
- c. discuția *face to face* cercetător/subiect
- d. determinarea populației anchetei

3. Care dintre următoarele afirmații **nu** constituie o greșeală de formulare a întrebărilor într-o anchetă pe bază de chestionar?

- a. utilizarea întrebărilor dihotomice
- b. întrebări în limbaj greoi, științific
- c. utilizarea de cuvinte ambigui
- d. întrebări prea generale

4. Care dintre următoarele metode **nu** este o metodă ce se aplică în psihologie?

- a. metoda biografică
- b. metoda analizei produselor activității
- c. metodele psihometrice
- d. toate metodele de mai sus sunt metode aplicate în psihologie

5. Testele sunt utilizate în cadrul:

- a. metodelor psihometrice
- b. metodei observației
- c. anchetei pe bază de chestionar
- d. analizei produselor activității

6. Care este criteriul după care **nu** se clasifică testele:

- a. materialul folosit
- b. numărul de itemi
- c. scop
- d. modul de aplicare

7. Woodworth-Mathews este:

- a. un test de completare
- b. un inventar de personalitate
- c. un test proiectiv
- d. un test de performanță

8. Surprinderea relațiilor cantitative dintre date (frecvențe, medii, procente, distribuții, corelații, semnificații, analiză factorială, regresie spre medie etc.) se face cu ajutorul:

- a. metodelor statistico-matematice
- b. metodelor de prezentare grafică
- c. metodei modelării și simulării
- d. metodei experimentale

9. Studiul genezei și evoluției fenomenelor psihice se încadrează în următoarele strategii de cercetare:

- a. strategii transversale
- b. strategii longitudinale
- c. strategii comparate
- d. strategii genetice

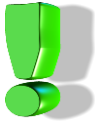
10. Studiul diferențelor calitative între etape de dezvoltare a psihicului sau între animal și om sau între manifestările psihice din diferite culturi, profesii, de gen etc. se încadrează în următoarele strategii de cercetare:

- a. strategii comparate
- b. strategii psihopatologice
- c. strategii genetice
- d. strategii transversale

MODULUL I: PROBLEME TEORETICO-METODOLOGICE ALE PSIHOLOGIEI

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE 5

LEGE, EXPLICAȚIE ȘI TEORIE ÎN PSIHOLOGIE

Plan de idei:

1. Lege
2. Explicație
3. Teorie

Obiective:

La sfârșitul acestui curs veți fi capabili:

- să analizați critic motivele de contestare a legilor psihologiei
- să cunoașteți și să prezentați specificul legilor psihologice
- să explicați o lege pur psihologică
- să analizați relația descriere - explicație - previziune

LEGE, EXPLICAȚIE ȘI TEORIE ÎN PSIHOLOGIE

Conținut

1. LEGILE

Statutul unei științe este legitimat prin existența legilor.

1.1. Definirea legilor: Raporturi necesare, esențiale, repetabile, generale și obiective între fenomenele studiate.

1.2. Motive de contestare a legilor. Legile psihologiei au fost contestate încă de la începuturile psihologiei ca știință. Contestarea era argumentată prin următoarele interogații:

- o realitate subiectivă poate produce legi obiective?
- o realitate dinamică se supune determinismului cauzal?
- introspecționistii au constatat apariția și dispariția de stări, emoții, idei, imagini și se întrebau dacă se poate vorbi de existența unor legi între ele.

S-au afirmat următoarele:

1.2.1. Individualul studiat nu poate duce la legi generale. Psihologia studiază individualul, care nu dispune de legi universale, generale. Pieron afirma: "Sunt ele legi universale, adică adevărate întotdeauna și peste tot? Permit ele o previziune sigură? Nu. Ele se aplică doar în cazuri individuale. O psihologie științifică a individului este imposibilă" (1934).

1.2.2. Legile psihologiei nu sunt cantitative. Legile psihologiei nu reușesc să surprindă relații numerice, deci sunt calitative. Wallon afirma tot în 1934: "Condiția indispensabilă a oricărei științe este de a stabili legi și relații numerice. Ori domeniul psihologiei este cel care, în univers, este ireductibil la număr".

Vasile Pavelcu afirma: "Legea este sau psihologică și în acest caz este calitativă și empirică și atunci nu mai este științifică, sau este cantitativă, matematică și științifică și în acest caz nu mai este psihologică".

Pierre Greco (1968) afirma: "Nenorocirea psihologului este de a nu fi niciodată sigur că "face știință". Iar dacă o face, nu este niciodată sigur că aceasta este psihologie".

1.2.3. Legile psihologiei nu sunt pure. Legile, chiar dacă există, nu sunt pure, ci aparțin mai multor științe. H. Pieron în 1957 în Vocabularul de psihologie vorbește de 50 de legi, dar doar 1 sau 2 pot fi considerate a fi pur psihologice.

Exemple de legi care nu sunt pur psihologice:

- legea reflexului condiționat a lui Pavlov se referă la dinamica corticală și este o lege neurologică;
- legea afectivității a lui Dumas – excitațiile într-o doză mai puternică produc agitații dezordonate, iar când ating doze

extreme, produc oboseală – e o legitate de natură nervoasă;
 - legile asociației, memoriei, atenției, cele ale behavioriștilor din învățare sunt legi fiziologice;
 - legile gestaltiste sunt legi fizicaliste;
 - legile cantitative tip Weber-Fechner sunt legi fizice sau matematice.

1.2.4. Legile psihologiei nu sunt inerente proceselor psihice. Odată cu apariția ciberneticii și inteligenței artificiale s-a constatat că procese considerate ca fiind pur psihice pot fi realizate și de o mașină, deci nu sunt inerente proceselor psihice. Deci, nu mai căutăm legi, pentru că nu avem ce să găsim.

1.2.5. Legile psihologiei nu au capacitate de previziune. Această contestare s-a făcut în baza faptului că este imposibil de a anticipa cum va reacționa un individ într-o anumită situație.

Condițiile unei științe sunt: explicația, predicția, verificarea.

- în științele exacte primordială este verificarea;
- în științele socio-umane primordială este predicția, care poate și influența fenomenul prezis. Psihologia oferă cel mai fertil teren pentru manifestarea incertitudinii predicției. Prin comunicare verbale/nonverbală, percepție socială, contagiune, influență psihosocială, subiecții din experimente pot intui sau anticipa ce se așteaptă de la ei. Ca atare, predicția cercetătorului joacă un rol mare în determinarea evenimentului prezis.

Concluzie: Psihologia se înscrie în rândul științelor inexacte deoarece raționamentul ei este informal:

- legile ei sunt cvasi-legi;
- au valabilitate restricționată spațio-temporal (pe când legile fizicii funcționează oriunde și oricând);
- sunt neprecise.

1.3. Exemple de legi psihologice

- legile învățării ale lui Thorndike (legea efectului și legile subordonate):

Legea efectului:

- când conexiunea este urmată de succes, forța ei crește;
- când conexiunea este urmată de eșec, forța ei scade;

Legile subordonate:

- legea răspunsurilor multiple la una și aceeași situație – căutarea prin încercare și eroare a răspunsului corect;

- legea setului – răspunsul la o situație depinde nu doar de natura situației ci și de condițiile interne;

- legea analogiei – la o situație nouă se reacționează cu răspunsul eficient din altă situație;

- legea transferului asociativ – o situație diferită evoca unul și același răspuns;

- legea vivacității – o reacție apare mai ușor la un stimul puternic decât la unul slab.

- Claparede cu Decalogul psihologiei funcționale – legi ale trebuințelor

- legea trebuinței – orice trebuință tinde să provoace reacții proprii pentru a o satisface;

- legea extensiunii vieții mentale – dezvoltarea vieții mentale este proporțională cu distanța între trebuințe și mijloacele de a le satisface;
- legea interesului – orice conduită e dictată de un interes;
- legea de reproducere a asemănătorului – orice trebuință tinde să repete conduita prin care a fost satisfăcută într-o împrejurare asemănătoare;
- legea tatonării – când situația este nouă, trebuința declanșează reacții de căutare;
- legea autonomiei funcționale – în fiecare moment al dezvoltării sale un om/animal este o unitate funcțională (capacitățile sale de reacție sunt ajustate la trebuințele sale).

Comentarii asupra acestor legi:

- unele nu sunt cantitative ci calitative;
- nu toate oferă posibilitatea de previziune;
- totuși, ele surprind relații între fenomene psihice.

Încercați să explicați de ce psihologia oferă cel mai fertil teren pentru manifestarea incertitudinii predicției.

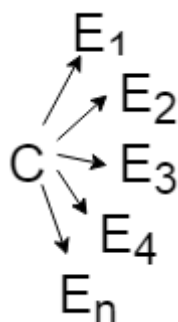
1.4. Specificul legilor psihologice

1.4.1.a. Așteptare: aceeași cauză, același efect. Așteptarea era să existe în psihologie legi ca în fizică (aceiași cauză, același efect întotdeauna). James afirma: "Psihologia este o înșiruire de fapte grosolan observate, câteva discuții bătaioase și guralive despre teorie, câteva clasificări și descrieri.....dar nici o singură lege în sensul în care vorbim de legi în fizică, nici o singură formulă din care să se deducă o consecință, așa cum se deduce un efect din cauza lui. Noi [psihologii n.n.] ignorăm până și termenii între care ar trebuie legile fundamentale să stabilească relații" (1929).

1.4.1.b. Specific: Legile psihologiei sunt probabilistice din cauza complexității obiectului de studiu. Un fenomen numit "cauză" duce doar cu o anumită probabilitate la un fenomen numit "efect".

Exemplu:

- aceeași cauză poate duce la mai multe efecte:

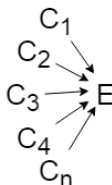
Exemplul 1: Moartea partenerului:

- doliu toată viața;
- refacerea căsniciei;
- depresie.

Exemplul 2: Explicațiile profesorului sunt aceleași pentru toată lumea, dar efectele sunt variate:

- unul înțelege totul;
- altul înțelege parțial;
- altul înțelege corect și profund;
- altul înțelege superficial;
- altul nu înțelege nimic.

- cauze diferite pot produce același efect:

Exemplu: aceeași performanță la învățătură se poate datora:

- s-a învățat pentru notă;
- pentru a satisface părinții;
- pentru a cunoaște.

De ce? Între cauze și efecte se interpun serii cauzale (condiții interne personalizate, ceea ce înseamnă multe variabile) care pot devia, amâna, suspenda sau grăbi producerea efectului.

Dar se poate afirma că psihologia se supune determinismului universal, dar acesta este de alt tip. În această problematică sunt descrise 2 situații (Le Ny):

- situația de supradeterminare – un fenomen (efect) poate fi produs de o mulțime de fenomene (durerea poate fi produsă de tăieturi, arsuri, acizi, glonț);
- situația de subdeterminare - un fenomen (efect) nu poate fi produs decât de mai multe fenomene la un loc.

Tordai Zador lansează noțiunea de "determinism sincron" (orice fenomen este punctul de plecare al altor acțiuni, influențând asupra acestora).

Alte tipuri de determinism:

- determinism de tipul predictibilității (evenimentele sunt predeterminate și pot fi prezise). E propriu științelor naturii.
- determinism de tipul inteligibilității (evenimentele sunt explicate după ce au avut loc). E propriu științelor umane.

Determinismul sincron plus situația de subdeterminare plus determinismul de tipul inteligibilității sunt proprii psihologiei și nu determinismul clasic.

1.4.2.a. *Așteptare: legile să fie doar de tip cauzal.* Legile de tip cauzal nu sunt singurele legi din știință. În plus, noțiunea de cauzalitate a suferit mutații/innoiri. Astfel, există:

- cauzalitate simplă, liniară (cauză - efect);
- cauzalitate multiplă (mai multe cauze care interacționează produc efectul care este mai mult decât o sumă a lor);
- cauzalitate retroactivă (efectul acționează asupra cauzei, eliminând-o sau reglând-o pentru un efect dezirabil);

- cauzalitate inferioară (de la inferior la superior, de la evenimente fizico-chimice la evenimente psihologice, de la evenimente psihologice periferice la evenimente psihologice centrale);

- cauzalitate superioară (de la superior la inferior, de la evenimente psihologice la evenimente fizico-chimice, de la evenimente psihologice centrale la evenimente psihologice periferice).

1.4.2.b. *Specific:* În psihologie avem:

- legi de funcționare a fenomenelor psihice (legile senzației – adaptare, contrast, proiecție, legile gândirii, memoriei, imaginației);

- legi de compoziție (sunt legi de organizare, structurare – legile gestaltiste ale percepției – similitudine, proximitate, închidere);

- legi de dezvoltare (legile dezvoltării stadiale ale psihismului copilului ale lui Piaget).

1.4.3.a. *Așteptare: legile psihologiei să fie pur psihologice.*

1.4.3.b. *Specific:*realitatea demonstrează că ele au conotații:

- fiziologice;

- sociologice;

- de fizicalitate.

Este normal ca o formă existențială superioară să încorporeze legi ale formelor existențiale inferioare.

Dar există și legi proprii (optimum-ul motivațional)

Optimum-ul motivațional ridică problema relației dintre motivație și performanță și privește nivelul superior de îndeplinire a unui scop.

Relația dintre intensitatea motivației și nivelul performanței depinde de complexitatea sarcinii:

- în sarcini simple (repetitive, de rutină) nivelul performanței crește pe măsură ce crește motivația;

- în sarcini complexe, creșterea motivației se asociază cu creșterea performanței până la un punct, după care scade performanța.

Relația motivației cu gradul de dificultate al sarcinii este legea optimum-ului motivațional care surprinde 2 situații:

- când dificultatea sarcinii este percepută corect optimum-ul constă în corespondența dintre mărimile celor 2 dimensiuni;

- când dificultatea sarcinii este percepută incorect (subapreciată sau supraapreciată):

- subaprecierea produce submotivare care duce la un deficit energetic.

- supraaprecierea produce supramotivare care duce la un surplus de energie care dezorganizează sau se cheltuie înainte de a începe sarcina.

Deci optimum-ul motivațional constă în manipularea corectă a celor 2 variabile (percepția dificultății sarcinii și nivelul de motivație).

2. EXPLICAȚIA ÎN PSIHOLOGIE

Explicația este o condiție fundamentală a existenței unei științe.

2.1. *Descriere, explicație, previziune.* Explicația este legată de descriere și previziune:

- descrierea constă în răspunsul la întrebările "Ce este?", "Cum se desfășoară?" Ea este de două feluri:

- calitativă și duce la categorizarea unui fenomen;

- cantitativă și duce la:

- măsurătoare (se atribuie un număr unui atribut psihologic);
 - numărare (se atribuie frecvențe).
 - explicația constă în răspunsul la întrebarea "De ce?"
 - previziunea presupune anticiparea existenței sau modului de desfășurare a unui fenomen pornind de la legi generale și condițiile în care se desfășoară un fenomen.
- Relația previziune - explicație. O diferență între previziune și explicație este aceea că previziunea se face înaintea apariției unui fenomen iar explicația după.
- există previziuni fără explicații;
 - există explicații care nu pot duce la previziuni (teoria lui Darwin este explicată, dar nu permite previziuni).
- Legea nu explică nimic, doar constată generalitatea unei relații.

2.2. Tipuri de explicație.

2.2.1. *Clasificarea filosofică.* Psihologia s-a desprins din filosofie și a fost contaminată de ea cu viziuni:

- materialiste/spiritualiste;
- moniste/dualiste;
- deterministe/finaliste.

2.2.1.1. Filiera „stângă” arată credința în materie, real, natură, experiență și experimentare și lume „logică”.

În această viziune anumite cauze produc anumite efecte într-un mod de evoluție generală. Se dau explicații cauzal-mecaniciste, pozitivistice.

2.2.1.2. Filiera „dreaptă” arată credința în spirit, puterea ideii, a persoanei, a rațiunii.

În această viziune atotputernic este liberul arbitru, într-o lume creată odată pentru totdeauna. Se dau explicații teologice-finaliste axate pe derivarea comportamentelor din intențiile subiectului.

O întrebare este dacă în știință se vehiculează doar explicații științifice. NU, avem și explicații preștiințifice, paraștiințifice, extraștiințifice, neștiințifice.

O explicație trebuie să fie pertinentă și testabilă, dar aceasta înseamnă și că trebuie să respingem inobservabilul.

Trebuie ținut cont și de faptul că o observație științifică poate deveni cu timpul neștiințifică, după cum și o observație neștiințifică poate deveni cu timpul științifică.

2.2.2. Tipologii psihologice

2.2.2.1. Reducționiste:

- reducționismul psihologic (intrapsihologic) – reduce conduitele la un principiu cauzal, ce rămâne neschimbat în cursul transformărilor individuale (Freud, energia psihică, libido-ul care traversează toată dezvoltarea copilului);

- reducționismul extrapsihologic – se explică psihologicul prin realități care îl depășesc (se dau explicații sociologice, fizicaliste sau cele care reduc psihologicul la fiziologic).

2.2.2.2. Constructiviste – pun accentul pe procesele de construcție:

- explicații de tip comportamentalist (se bazează pe legile învățării);
- explicații de tip genetic (regăsibil în psihologia dezvoltării);
- explicații abstracte (nu aleg un substrat care să explice mecanismul constructiv).

2.2.3. S. Moscovici. Propune 3 categorii de modele explicative:

2.2.3.1 Modele explicative paradigmatic (propun o viziune globală, exemplu: teoria câmpului a lui K. Lewin);

2.2.3.2. Modele explicative fenomenologice (descriu și explică o familie de evenimente, exemplu: M. Sherif, ef. autocinetic – crearea normelor);

2.2.3.3. Modele explicative operatorii (caută un mecanism care să explice un ansamblu de fapte (exemplu: teoria disonanței cognitive).

Nici unul dintre ele nu reușește să surprindă condițiile și legile psihologiei. Ca atare Popescu-Neveanu afirma: ”în aceste condiții se pune problema alegerii modelului explicativ”.

3. TEORIA PSIHOLOGICĂ

Descrierea, explicația și previziunea nu sunt scopuri în sine pentru știință, ci vizează elaborarea teoriilor sau validarea lor.

3.1. Conceptul de „teorie”: În sens restrâns, teoria cuprinde ansamblul ipotezelor, legilor și conceptelor organizate într-un sistem logic, coerent (cu sens) care descrie și explică un domeniu al cunoașterii. Putem spune că o teorie este o ipoteză care s-a verificat experimental, iar ipoteza este o teorie în formare sau în curs de verificare.

O teorie nu este niciodată statică, ci se schimbă, se rafinează pe baza dovezilor experimentale. În acest context, teoriile nu sunt adevăruri, ci probabilități (de a fi adevărate).

3.2. Clasificarea teoriilor

3.2.1. După gradul de abstractizare, generalizare și aria de cuprindere:

3.2.1.1. teorii generale (teoriile introspecționistilor, behavioriștilor, psihanaliza) cu toate că sunt reducționiste, încearcă să descrie psihicul în totalitate;

3.2.1.2. teorii de rang mediu (teoria formei - gestaltiștii);

3.2.1.3. teorii de rang elementar (teoria tricromatică a lui Helmholtz). Se numesc și specifice.

În evoluția psihologiei s-a plecat de la general spre particular pentru a ajunge la miniatural (o teorie referitoare la un singur aspect al comportamentului).

Aceste tipuri de teorii nu sunt izolate ci interdependente:

- o teorie specifică (procesarea informațiilor din psihologia cognitivă) poate lărgi gradul de generalitate al altor teorii;

- o teorie generală incită la teorii specifice.

3.2.2. După specificul activității explicative a cercetătorului:

3.2.2.1. teorii reale (focalizează asupra explicării faptelor).

3.2.2.2. metateorii (focalizează asupra explicării naturii teoriei).

3.3. Forța teoretică a concepțiilor psihologice

Forțele teoretice ale teoriilor sunt diferite. Pe măsură ce crește precizia conceptual-lingvistică a teoriilor crește și forța lor teoretică. Este vorba de creșterea în precizie a limbajului descriptiv și explicativ și nu atât de creșterea în precizie a limbajului pragmatic și obișnuit.

Referințe bibliografice

GOLU, M. *Fundamentele psihologiei*, ed. a V-a, București, Editura Fundației *România de Măine*, p. 2007, 75-84;
ZLATE, M., *Introducere în psihologie*, Ediția a III-a, Iași, Polirom, 2000, p. 161-168.

Grilă de autoevaluare

(un singur răspuns este corect)

1. Ce caracteristică **nu** este proprie legilor psihologiei?
 - a. determinismul sincron
 - b. determinismul de tipul inteligibilității
 - c. aceeași cauză-același efect
 - d. sunt probabilistice
2. Despre ce legi **nu** se poate discuta în psihologie?
 - a. legi de dezvoltare
 - b. legi doar de tip cauzal
 - c. legi de compoziție
 - d. legi de funcționare a fenomenelor psihice
3. Legea optimumu-ului motivațional se referă la:
 - a. relația motivației cu gradul de dificultate al sarcinii
 - b. răspunsul la o situație care depinde nu doar de natura situației ci și de condițiile interne;
 - c. forța unei conexiuni care crește atunci când este urmată de succes
 - d. răspunsurilor multiple la una și aceeași situație – căutarea prin încercare și eroare a răspunsului corect;
4. Diferență între previziune și explicație este aceea că:
 - a. explicația se face înaintea apariției unui fenomen iar previziunea după
 - b. previziunea se face înaintea apariției unui fenomen iar explicația după
 - c. explicația și previziunea se desfășoară în același timp
 - d. nu există diferențe între explicație și previziune
5. Care dintre următoarele teorii psihologice este de rang elementar?
 - a. psihanaliza
 - b. teoriile behavioriștilor
 - c. teoria tricromatică a lui Helmholtz.
 - d. nici una dintre ele

6. Reducționismul intrapsihologic:

- a. reduce conduitele la un principiu causal, ce rămâne neschimbat în cursul transformărilor individuale
- b. explică psihologicul prin realități care îl depășesc
- c. dă explicații sociologice
- d. reduc psihologicul la fiziologic

7. Care dintre următoarele tipuri de explicație în ceea ce privește clasificarea filosofică **nu** este corectă?

- a. materialiste/spiritualiste
- b. moniste/dualiste
- c. deterministe/finaliste
- d. toate sunt corecte

8. Care dintre următoarele teorii se încadrează în categoria teoriilor generale din psihologie?

- a. teoria formei - gestaltiștii
- b. psihanaliza
- c. teoria tricromatică a lui Helmholtz
- d. insight-ul

9. Teoriile reale:

- a. focalizează asupra explicării faptelor
- b. în psihologie nu există teorii reale
- c. focalizează asupra explicării naturii teoriei
- d. se ocupă cu nălizarea percepției

10. Metateoriile:

- a. focalizează asupra studiului câmpului conștiinței
- b. focalizează asupra explicării faptelor
- c. focalizează asupra explicării naturii teoriei
- d. nu există conceptul de "metateorie"

MODULUL I: PROBLEME TEORETICO-METODOLOGICE ALE PSIHOLOGIEI

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE 6

PRINCIPIILE PSIHOLOGIEI

Plan de idei:

1. Principiul determinismului
2. Principiul reflexului
3. Principiul reflectării
4. Principiul unității conștiință-activitate, plan subiectiv intern-plan obiectiv extern
5. Principiul genetic și interacționist
6. Principiul genetic și al istorismului
7. Principiul sistemicității

Obiective:

La sfârșitul acestui curs veți fi capabili:

- să argumentați necesitatea lării în considerație a principiilor psihologiei
- să explicați principiile psihologiei
- să analizați critic cele opt principii
- să exemplificați modul de funcționare al acestor principii.

PRINCIPIILE PSIHOLOGIEI

Conținut

În cadrul oricărei științe se desprind și se formulează o serie de principii metodologice generale care ghidează desfășurarea actului concret de cercetare și cunoaștere și stabilesc coordonatele de analiză și interpretare a naturii și specificului fenomenelor studiate.

Principiile psihologiei sunt următoarele:

1. Principiul determinismului;
2. Principiul reflexului;
3. Principiul reflectării;
4. Principiul unității conștiință-activitate, plan subiectiv intern-plan obiectiv extern;
5. Principiul genetic și interacționist;
6. Principiul genetic și al istorismului;
7. Principiul sistemicității;

1. Principiul determinismului

El este prezent în toate științele. El postulează *necesitatea ca analiza și interpretarea fenomenelor să se realizeze permanent prin raportare la cauzele externe care le-au provocat*. Potrivit acestui principiu, nu există nici un fenomen real care să nu se încadreze între anumite coordonate spațio-temporale concrete și care să nu aibă la bază o cauză sau un factor determinativ, cogniscibil.

Inițial, principiul determinismului se baza pe admiterea și recunoașterea doar a așa-numitei *legături cauzale univoce*, în cadrul căreia relația de dependență între efect (E) și condiție sau cauză (C) este una necesară și absolută, astfel că, atunci când este dată condiția C, efectul E se produce în mod necesar și invariabil.

Totodată, în forma lui inițială, principiul determinismului considera relația de determinare ca avînd *un singur sens de derulare*, de la C la E (C®E). Acest gen de determinism a luat denumirea de *liniar* sau deschis. Printr-un astfel de determinism, care a fost elaborat în cadrul mecanicii și fizicii clasice, se încerca explicarea producerii și dinamicii tuturor categoriilor de fenomene, atât fizice, mecanice, cât și biologice, psihologice și sociale.

În psihologie, această formă a determinismului liniar a fost introdusă și susținută de către școala behavioristă prin cunoscuta schemă de analiză stimul-reacție (S-R).

După apariția metodei cibernetice, care se întemeia pe studiul procesului de reglare (sau de comandă și control), în conceperea determinismului și a relației de determinare s-au produs modificări cantitative.

1.1. O primă modificare calitativă este determinată de luarea în considerare și a legăturii inverse, C←E, de la efect la cauză.

Relația devine în acest caz, din liniară, *circulară*, iar determinismul ne apare ca o interacțiune dinamică între C și E, interacțiune în cadrul căreia nu doar cauzele generează anumite efecte, ci și efectele, la rîndul lor, produc modificări la nivelul cauzei. Delimitarea între cauză și efect

capătă astfel caracter relativ, cei doi termeni schimbându-și mereu rolurile și pozițiile de-a lungul momentelor temporale și în contexte situaționale diferite, astfel că nu există ceva care să se situeze exclusiv pe poziție de cauză sau de efect. Ceea ce aici și acum se află pe poziție de cauză, acolo și atunci se poate situa pe poziție de efect.

1.2. O a doua modificare calitativă în conceperea relației de determinare a constatat în admiterea existenței, în afară de dependențele necesare și necondiționate între E și C, și a existenței unor dependențe mai slabe, în care, fiind dată o condiție C, efectul E nu se produce în mod necesar, ci numai cu o anumită probabilitate. Astfel se delimitează două forme principale de determinism, care trebuie considerate la fel de reale, obiective și importante pentru cunoașterea științifică:

- forma determinismului cauzal (dinamic). Determinismul dinamic reflectă legătura și dependența de ordin cauzal necesar între fenomene. Acest gen de determinism caracterizează în mare măsură producerea fenomenelor în mecanică și fizică. Specificul legilor dinamice constă în aceea că ele se pot verifica pe cazuri individuale, singulare. Pentru a demonstra o astfel de lege nu e nevoie să se recurgă la testarea unui număr mare de obiecte și fenomene, ci este suficient să se adreseze unui singur obiect sau fenomen.

- forma determinismului statistic (probabilist). În domeniul fenomenelor psihocomportamentale ale omului, forma cea mai adecvată de determinism pe care trebuie întemeiat demersul de analiză și interpretare este determinismul statistic. Pe baza lui se întemeiază categoria legilor statistice, care exprimă relațiile de dependență posibile între fenomene, dar nu și necesare.

Legea statistică are unele caracteristici:

- poate fi pusă în evidență și formulată doar pe baza studierii unui număr mare de cazuri individuale;

- verificabilitatea unei astfel de legi nu se realizează pe cazuri luate izolat, ci pe mulțimi relativ mari de cazuri individuale.

Determinismul psihologic este un determinism circular între situațiile și condițiile externe și condițiile interne ale subiectului. În analiza și interpretarea fenomenelor psihocomportamentale trebuie luate în considerare două categorii de factori (variabile):

- factori obiectivi externi (controlabili). În ce privește natura factorilor externi obiectivi, aceștia se clasifică în două categorii:

- factori naturali, fizici (climă, temperatură, umiditate etc.);
- factori socioculturali.

Specificul psihicului uman va fi determinat nu de factorii naturali, ci de cei socioculturali. Astfel, principiul determinării trece, la nivelul psihicului uman, în determinism (condiționare) sociocultural.

- factori interni (nu se pot observa și controla nemijlocit, dar pe seama lor se pun neconcordanțele și devierile înregistrate în relațiile dintre stimuli și răspunsurile subiectului).

2. Principiul reflexului

Acest principiu cere ca *analiza și interpretarea proceselor și funcțiilor psihice să implice și dezvoltarea mecanismelor neurofiziologice prin care s-a realizat*. A explica un proces psihic înseamnă nu doar un răspuns la întrebarea “ce este el, cum se individualizează în raport cu alte procese psihice”, ci și la întrebarea “cum se produce, care este mecanismul lui”. Psihologul

trebuie să știe că orice proces pe care îl studiază și orice act comportamental presupune un anumit mecanism neurofiziologic care trebuie dezvăluit.

2.1. Activitatea reflexă a creierului

Creierul reprezintă organul și mecanismul psihicului uman, iar modul lui de funcționare este de tip reflex.

Întreaga activitate a creierului are următoarele secvențe:

1. Înregistrarea și captarea acțiunii stimulilor din mediul intern și extern; acest lucru se realizează prin intermediul unor structuri specializate: receptorii (organele de simț);
2. Analiza, prelucrarea și interpretarea informațiilor despre proprietățile, natura și semnificația stimulilor recepționați;
3. Raportarea acestor însușiri și semnificații ale stimulilor la anumite stări de necesitate sau de motivație ale organismului;
4. Elaborarea, pe baza informațiilor prelucrate și interpretate, a unor răspunsuri comportamentale cu efect adaptativ;
5. Înregistrarea și analizarea informației despre rezultatul sau efectul final al răspunsurilor elaborate.

Sucesiunea acestor secvențe este reunită sub denumirea de *activitate reflexă a creierului*. Această activitate pune în evidență două laturi:

- latura obiectivă, fiziologică. Latura fiziologică include ansamblul proceselor nervoase fundamentale (de excitație și inhibiție) și relațiile dintre ele.

- latura subiectivă, psihologică. Latura psihologică, subiectivă include ansamblul funcțiilor și proceselor psihice, care sunt de sorginte și de esență informațională. Astfel, vorbim de procese senzoriale (senzații și percepții), de procese formal abstracte (sau procese de gândire), de imagini, reprezentări, concepte figurale, concepte simbolic-abstracte, trăiri afectiv-emoționale, motive, deliberări, decizii etc.

2.2. Problema relației între psihologic și fiziologic

În cadrul activității reflexe a creierului apare *problema raportului sau relației între psihologic și fiziologic*. Această problemă a fost conștientizată încă din secolul XIX; rezolvarea ei a avut soluții diferite.

Se pot delimita trei astfel de soluții:

1. Soluția de tip reduționist monist idealist, care considera procesele psihice ca factor primordial, determinant, iar procesele fiziologice factor secund derivat, apanaj sau accesoriu al celor psihice.
2. Soluția de tip reduționist monist materialistă, care considera procesele fiziologice ca factor primordial, determinant, iar procesele psihice le explica prin reducerea lor la procesualitatea neuronală.
3. Soluția dualistă, care considera cele două laturi ca fiind separate una de cealaltă.

Depășirea limitelor celor trei modele a devenit posibilă după ce în definirea psihicului a fost introdusă noțiunea de *informație*. Noțiunea de informație semnificând o dimensiune a existenței, a Universului, la fel de reală ca și celelalte două (substanța și energia), obligă la recunoașterea specificității calitative a fenomenelor informaționale și se opune reducerii acestor fenomene la suportul lor substanțial, energetic. *În cazul relației între psihologic și fiziologic, psihologicul exprimă dimensiunea informațională, iar fiziologicul pe cea energetică a organizării funcționale a creierului.* Între ele există o relație complexă și contradictorie, care poate fi decodificată în forma următoarei secvențe:

1. Din punct de vedere genetic și cronologic, fiziologicul precede psihologicul, pregătește și asigură posibilitatea constituirii și manifestării acestuia din urmă. Nu există nici un proces psihic care să nu se întemeieze permanent pe un suport fizic, pe o anumită dinamică a proceselor nervoase fundamentale.

2. Nivelul calitativ al psihologicului este condiționat de caracteristicile și parametrii realizării fiziologicului. Astfel, orice disfuncție, perturbare în planul dinamicii fiziologicului se răsfrânge negativ asupra psihologicului. De un psihologic normal se poate vorbi doar pe fondul unui psihologic normal.

3. Pe măsura constituirii, perfecționării și consolidării lor, structurile psihologicului dobândesc o relativă autonomie, putând exercita la rândul lor o influență reglatorie asupra dinamicii fiziologicului și chiar asupra celorlalte procese biologice din organism. Se încheie astfel circuitul relațiilor somato-psiho-somatice, pe care se întemeiază psihoterapia. În acest circuit există două dependențe: a psihologicului de somatic și a somaticului de psihologic. Prin mecanisme de sugestie și autosugestie, factorul psihologic poate să provoace efecte în plan somatic obiectiv, fie în sens pozitiv, ducând la ameliorarea sau vindecarea unor maladii, fie în sens negativ, favorizând sau producând apariția unor boli psiho-somatice.

4. Planul fiziologic, nervos poate să existe fără latura psihologică. În activitatea creierului, latura psihică apare și începe să se manifeste de la un anumit nivel de activare fiziologică în sus. În somnul profund se constată absența activității psihologice, dar rămân prezente procesele fiziologice nervoase. În starea de comă se produce o abolire totală a psihismului, dar latura fiziologică continuă să se mențină.

2.3. *Relația între diferitele funcții și procese psihice particulare și diferitele formațiuni și structuri ale creierului*

Aceasta este marea problemă a neuropsihologiei: localizările cerebrale ale funcțiilor și proceselor psihice. Există centri nervoși vitali (al respirației, al circulației), dar nu există nici un centru precis delimitat al psihicului. Psihicul are o distribuție globală, mai mult sau mai puțin difuză, la nivelul

întregului creier, și de aceea este considerat rezultatul funcționării globale a creierului. Diferitele funcții și procese psihice concrete pot să aibă o repartitie mai precisă și mai bine delimitată.

Inițial, în neuropsihologie au existat două modele asupra localizării cerebrale a psihicului și componentelor sale:

1. *Localizaționismul îngust*, lansat de E. Broca și P. Wernicke, care au descoperit post-mortem leziuni cerebrale diferite care au dus la tulburări diferite ale limbajului. Acest model susține că fiecare funcție psihică, precum și fiecare trăsătură temperamentală sau caracterială are o localizare precisă pe cortex. Ca urmare a acestui model, s-au alcătuit “hărți topografice” ale creierului.

2. *Modelul echipotențialist* (lansat de Florence și adus în forma cea mai completă de cercetătorul american Lashley), susține ideea echivalenței funcționale a tuturor formațiunilor și zonelor cerebrale.

Cele două modele nu s-au confirmat integral în timp și, în cele din urmă, au fost respinse. În locul lor a apărut un altul:

3. *Modelul localizării dinamice*. Acest model afirmă că funcțiile psihice trebuie împărțite în două grupe:

- *grupa funcții psihice precis și invariabil localizate*, care se leagă în mod genetic de anumite zone și structuri cerebrale, aceleași la toți oamenii; în această categorie intră funcțiile senzoriale, motorii și toate reflexele condiționate.

- *grupa funcțiilor relativ și variabil localizate*. Legătura acestor funcții cu anumite structuri și zone ale creierului nu este programată genetic, ci se construiește în ontogeneză. De aceea, configurația acestor zone va fi diferită la indivizi diferiți. În această categorie intră procesele gândirii, limbajului, structurile afective superioare, structurile globale de personalitate. Aceste funcții sunt considerate complexe, multifazice, iar mecanismele lor neuronale au caracter de constelație, adică includ zone și puncte diferite din diferite locuri ale creierului.

3. Principiul reflectării Acest principiu ne răspunde la întrebarea: “Ce este psihicul ca fenomen, în ce constă natura lui calitativă?” Aceasta este una din întrebările cardinale ale psihologiei, care s-au pus dintotdeauna. Răspunsurile la această întrebare au oscilat în timp între variantele substanțialiste și variantele energetiste.

În variantele substanțialiste, psihicul era identificat cu o substanță *sui generis* denumită fluid sau homunculus, situată în interiorul individului și conferindu-i atribute funcționale specifice.

Varianta energetistă identifica psihicul cu o formă particulară de energie. Cea mai pregnantă variantă energetistă o reprezintă teoria energiilor specifice ale organelor de simț, elaborată de neurofiziologul german Johannes Muller în a doua jumătate a secolului XIX. Această teorie susținea că senzațiile și percepțiile reprezintă forme specifice ale energiilor pe care le conțin în ele organele de simț și care sunt activate sub acțiunea stimulilor externi.

Principiul reflectării s-a conturat în a doua jumătate a secolului XIX; prin el se viza găsirea unui alt răspuns, mai adecvat, la întrebarea: “Care este natura ontologică, existențială a

psihicului?” În prima sa variantă, acest principiu a valorificat principiile și legile fizicii, în special ale opticii, care demonstau posibilitatea ogîndirii unui corp într-un alt corp sub forma imaginii, datorită raportului de absorbție, reflexie și refracție a luminii care cade pe suprafața corpului reflectat. Ulterior, acest principiu s-a adecvat la particularitățile funcționale ale sistemului nervos central și ale creierului.

În forma lui elaborată, finală, acest principiu susține că psihicul, din punct de vedere ontologic (existențial), trebuie definit ca o formă particulară de reflectare. Atributele acestei reflectări sunt:

- se realizează de către o materie superior organizată și dezvoltată – creierul;
- are un caracter subiectiv. Caracterul subiectiv înseamnă că orice proces psihic se realizează și aparține unui individ concret; nu există procese psihice extra-individuale.

Caracterul subiectiv se mai referă la dependența conținutului și formei de realizare a reflectării psihice de particularitățile structural-funcționale interne ale subiectului: în raport cu unul și același obiect sau una și aceeași situație subiectivă, la diferiți subiecți vor apărea diferite conținuturi psihice, aceasta datorită diferențelor în structura organizării lor interne.

De asemenea, acest caracter se referă la implicarea activă a subiectului în desfășurarea procesului de reflectare. Subiectul se angajează voluntar în percepție, memorie, rezolvarea de probleme; reflectarea psihică are caracter activ și selectiv.

- are un caracter ideal. Caracterul ideal înseamnă că forma de reflectare psihică se opune substanțialului, materialului. Ca atare, pe lângă substanță și energie, există o realitate ideală: psihicul. Se poate spune că “idealul este materialul tradus și transpus în capul omului”, procesele de traducere și transpunere realizînd reflectarea psihică.

Reflectarea psihică este formă superioară de reflectare realizată prin intermediul sistemului nervos; ea se bazează pe relația și funcția de semnalizare și designare-reprezentare. Adică acțiunile stimulilor externi sunt supuse unor operații logice de prelucrare și interpretare. Aceste operații se concretizează în constituirea unor imagini ideale, care se pune în corespondență cu stimulii sau obiectele externe care acționează în momentul dat asupra organelor de simț.

Imaginea presupune stabilirea unei relații de asemănare cu obiectul sau stimulului extern, pe baza căreia devine posibilă diferențierea (sau discriminarea) și identificarea, recunoașterea obiectelor în individualitatea lor specifică.

Pe lângă forma imagistică, reflectarea psihică, îndeosebi la nivelul omului, îmbracă și forma constructivistă. Constructivismul reprezintă acea modalitate superioară de prelucrare și integrare a informațiilor și datelor externe prin intermediul simțurilor, care face posibilă elaborarea de generalizări și simbolizări. Aceste generalizări și simbolizări sunt concretizate în forma noțiunilor și conceptelor. Spre deosebire de percepție și reprezentare, noțiunea sau conceptul nu presupune existența unei relații de asemănare cu obiectul sau realitatea reflectată, ci doar a unei relații de reprezentare-designare convențională.

Așadar, reflectarea psihică la nivelul omului se realizează în două forme esențiale:

- sub formă de imagini (*reflectarea imagistică*) ;
- sub formă de constructe mentale, logice (*generalizarea abstractă*).

În ambele cazuri, reflectarea este mediată prin cuvînt. Cuvîntul fixează imaginea perceptivă și intervine și în formarea conceptelor.

4. Principiul unității conștiință-activitate

Acest principiu a fost introdus în psihologie de Pierre Janet (creatorul *psihologiei conduitei*), argumentat și dezvoltat de H. Wallon (*De la act la gândire*), J. Piaget (*Psihologia inteligenței*), A. Leontiev (*Probleme ale dezvoltării psihice*) și L. Vîgoțki (*Opere Alese*, vol. I, II).

Acest principiu răspunde la întrebarea: care este originea structurilor și proceselor psihice? În istoria psihologiei, în legătură cu această problemă au existat două curente diametral opuse:

- *ineismul* (imanentismul). Potrivit ineismului, structurile psihice sunt date, înnăscute, preformate; manifestarea lor se produce treptat și succesiv în cursul vieții individului. Întărirea în vîrstă scoate la suprafață și pune în funcțiune noi structuri psihice, aflate pînă atunci în stare latentă. Mediul extern nu are decît, cel mult, rol de declanșator și activator al structurilor preexistente.

Imanentismul își are rădăcinile în antichitate, în concepția lui Platon, care formulează teza Ideilor înnăscute. Această teză va fi reluată în epoca modernă de Kant și amplu dezvoltată sub forma Categoriilor apriorice, acestea fiind structuri de gândire existente înainte și în afara oricărei experiențe senzoriale. Și Descartes admite ideea unor structuri psihice determinate, preexistente, de tipul gândirii. Gîndirea reflexivă este preexistentă, imanentă în individ; ea precedă existența individului. În plan științific, ideea imanentismului structurilor psihice este argumentată și dezvoltată de antropologul și psihologul englez Francis Galton. În lucrarea sa, *Geniul ereditar*, el demonstrează că aptitudinile, capacitățile intelectuale și de alte tipuri reprezintă o zestre înnăscută de sorginte ereditară. Acesta este un pas înainte față de abordarea filosofică. Galton demonstrează, pe baza analizei unor familii de genii și de personalități din știință, tehnică, artă, în comparație cu alte familii cu aptitudini scăzute. Imanentismul este susținut de școala gestaltistă, care afirma că nu există în natură materie fără formă, neorganizată în structuri și care lega structurile psihice de legea fundamentală a organizării. Această lege acționează în mod obiectiv, infailibil și generează anumite forme și structuri. Cu aplicare la capacitățile verbale, imanentismul a fost susținut de lingvistul și logicianul N. Chomsky, care afirma că structurile verbale fundamentale sunt preformate, existente în individ pe baza codului genetic. Pe această temă, Chomsky a avut o amplă dispută cu Piaget, consemnată în *Problemele limbajului*.

- *curentul tabula rasa*. Curentul *tabula rasa* și are originea în filosofia empirist-pozitivistă engleză reprezentată de F. Bacon și J. Locke. Potrivit acestei concepții, “nimic nu există în intelect care mai înainte să nu fi existat în simțuri”. Rezultă că structurile gândirii se formează pe baza senzațiilor și percepțiilor.

Principiul *tabula rasa* a fost amplu dezvoltat în opera marilor materialişti francezi ai secolului XVIII (Diderot, La Mettrie, Helvetius, D'Holbach). Aceştia avansează opinia cum că, la naştere, copilul este un fel de tablă albă, lipsit de orice dotare sau zestre adaptativă. Pe această tablă încep să înregistreze impresii şi urme, umplînd-o cu un anumit conţinut, mediul extern şi regimul educaţional în special.

Aşadar, individul devine, din punct de vedere psihic, ceea ce reuşeşte să facă mediul şi educaţia din el în decursul vieţii sale. Toate componentele vieţii psihice se formează şi se dezvoltă treptat, sub acţiunea exclusivistă a factorilor de mediu. Toate componentele vieţii psihice sunt dobîndite. Această absolutizare a mediului a dus în impas explicarea adevăratelor origini şi adevăratei modalităţi de devenire a structurilor psihice interne, ca şi orientarea imanentistă, care absolutizează rolul eredităţii. După prima jumătate a secolului XX, s-a produs ieşirea din acest impas prin adoptarea principiului genetic interacţionist.

5. Principiul genetic interacţionist

Potrivit acestui principiu, *funcţiile şi procesele psihice se constituie, se diversifică, se dezvoltă şi se consolidează în cursul vieţii individului, adică în ontogeneză*. Acest proces se desfăşoară în sens ascendent, de la simplu la complex, de la inferior la superior, de la difuz, nediferenţiat la diferenţiat, individualizat. Dinamica procesului genetic traversează o succesiune de stadii sau etape numite *stadii psihogenetice*. Fiecare stadiu se desfăşoară pe parcursul unei anumite perioade de timp, incluzînd un număr mai mare sau mai mic de ani de viaţă ai individului. Între stadii există un raport ierarhic de subordonare, în sensul că stadiul ierarhic superior determină caracteristicile calitative ale întregii organizări psihice, el integrînd astfel, pe o schemă funcţională nouă, conţinuturile stadiilor anterioare, inferioare.

Stadiile psihogenetice ale intelectului după J. Piaget

1. Stadiul primar senzoriomotor (0-3 ani). Elementul definitoriu pentru organizarea psihică a individului îl reprezintă complexele senzoriale şi motorii ce se constituie pe baza interacţiunii directe a copilului cu obiectele din jur.
2. Stadiul preoperator (3-7 ani), alcătuit din acţiuni concrete de modificare şi transformare în starea dată a obiectelor, numai într-un singur sens.
3. Stadiul operaţiilor concrete (7-11 ani). Apar transformări operatorii, bazate pe realizarea transformării în dublu sens: transformarea lui A în B (directă), A-B, va fi corelată cu transformarea lui B în A (inversă), B-A. În acest stadiu, pentru fiecare transformare se dezvoltă şi opusul ei şi se leagă într-o

schema funcțională compactă, schema operatorie, care are ca atribut esențial reversibilitatea. Acest stadiu se numește concret deoarece transformările se pot efectua cu succes de către copil numai dacă sunt sprijinite de obiecte concrete sau de imaginile lor. În ultima parte a stadiului se desprinde stadiul limbajului extern (al vorbirii cu voce tare), care ia locul obiectelor în cadrul operațiilor de transformare.

4. Stadiul operațiilor logico-formale (11-14 ani). Se produce interiorizarea schemelor operatorii și situarea lor pe suportul limbajului interior. Locul obiectului și al imaginii sale externe este luat de semnele și simbolurile convenționale (cuvinte), de aceea operațiile devin formale. Din acest moment se poate vorbi despre structurarea și intrarea în funcțiune a gândirii interne formal-abstracte. Un rol esențial în acest proces îl are însușirea unor discipline abstracte ca matematica, psihologia etc. Potrivit principiului genetic interacționist, structura psihicului își are originea în interacțiunea directă copil și obiectele sau lucrurile concrete din jur. Forma primordială de manifestare a psihismului este acțiunea concretă; schemele acestor acțiuni, prin interiorizare, se transformă în structuri psihice specifice. Interacționismul presupune ca, în explicarea nașterii și dezvoltării funcțiilor și proceselor psihice, să operăm cu relația dintre cele două categorii de factori principali: ereditatea și mediul. Nu există structură psihică în care să se exprime exclusiv ereditatea sau exclusiv mediul. Dar ponderea celor doi factori la nivelul diferitelor structuri psihice poate fi diferită.

6. Principiul genetic și al istorismului. *Potrivit acestui principiu, psihicul trebuie definit și interpretat ca fenomen evolutiv, iar nu ca un dat.* Evoluția psihicului trebuie considerată în două planuri:

- filogenetic, istoric. În plan filogenetic se vor pune în evidență salturile calitative care se înregistrează în structura și conținutul diferitelor funcții și procese psihice, pe măsura trecerii de la o clasă de animale la alta și de la animal la om. Astfel, dezvoltarea psihică apare ca o relație între continuitate și discontinuitate. Continuitatea exprimă acumulările de tip cantitativ care se produc în interiorul unuia și același segment evolutiv. În interiorul uneia și aceleiași specii de animale se înregistrează deosebiri inter-individuale, care însă nu exprimă restructurări de ordin calitativ ale funcțiilor și proceselor psihice respective. Deosebirile acestea, de ordin cantitativ, se referă la clasificări de rang sau de ordin ale indivizilor în cadrul uneia și aceleiași specii. Discontinuitatea marchează saltul de ordin calitativ care se produce în structura și conținutul funcțiilor și proceselor psihice și marchează distanța ireductibilă dintre diferite trepte sau niveluri ale evoluției.

- ontogenetic, individual. La psihicul uman apare dimensiunea istoricității, care înseamnă admiterea unor salturi calitative pe măsura trecerii omului de la o epocă istorică la alta. Astfel, între organizarea psihică a omului din comuna primitivă și a celui contemporan există nu doar deosebiri de ordin cantitativ, ci, în primul rând, de ordin calitativ, structural. Dimensiunea istorică

arată faptul că, din momentul apariției sale, psihicul uman a înregistrat cele mai mari transformări evolutive din întregul continuum al psihismului. Deși omul este o specie alături de celelalte, din punctul de vedere al evoluției psihice, el nu a rămas în limitele structurale în care a apărut inițial, ci a cunoscut transformări și modificări calitative profunde. Coordonata principală care se realizează evoluția omului din momentul apariției lui nu mai e cea biologică (constituția fizică, structura anatomică a creierului), locul ei fiind luat de coordonata psihică.

7. Principiul sistemicității. Acest principiu a fost introdus în metodologia psihologică în a doua jumătate a secolului XX, fiind preluat din metodologia sistemică și cibernetică, care stă în prezent la baza întregii cunoașteri științifice particulare. Potrivit acestui principiu, psihicul uman nu trebuie considerat ca un simplu conglomerat de elemente în sine, autonome și independente, ci ca un sistem organizat și integrat. Noțiunea de *sistem*, în cadrul teoriei generale a sistemelor (TGS), se definește ca un ansamblu de elemente aflate într-o relație non-întâmplătoare, mai mult sau mai puțin logică și stabilă. În cadrul noțiunii de sistem, accentul principal al analizei și interpretării cade nu pe elementele considerate în sine, separat (cum proceda știința clasică), ci pe relațiile și interacțiunile dintre elemente. Se consideră, astfel, că elementele, intrând în relații de interacțiune și intercondiționare reciprocă, își vor modifica starea lor inițială, își vor reduce autonomia și independența, fuzionând într-un tot unitar, sistemul, care va poseda proprietăți și trăsături funcționale noi, supraordonate, ireductibile la proprietățile și trăsăturile părților componente luate separat sau însumate pur aritmetic. Modelul sistemic în analiza psihologică înlocuiește modelul atomic, descriptivist care dominase în psihologie prin intermediul școlii asociaționiste. De asemenea, acest model înlocuiește și modelul gestaltist, care consideră că psihicul este o structură imanentă, invariantă, închisă în sine.

Referințe bibliografice

COSMOVICI, Andrei, *Psihologie generală*, Ed. Polirom, Iași, 1996, p.26-28;
GOLU, M. *Fundamentele psihologiei*, ed. a V-a, București, Editura Fundației *România de Măine*, 2007, p. 56-71;
tonysss.wordpress.com/2007/01/05/principiile-fundamentale-ale-psihologiei/

Grilă de autoevaluare (un singur răspuns este corect)

1. Care dintre următoarele principii **nu** este un principiu al psihologiei?
 - a. principiul determinismului
 - b. principiul asociației
 - c. principiul genetic
 - d. principiul sistemicității

2. "Necesitatea ca analiza și interpretarea fenomenelor să se realizeze permanent prin raportare la cauzele externe care le-au provocat" este postulat de către:
- a. principiul interacționist
 - b. principiul reflexului
 - c. principiul determinismului
 - d. principiul istorismului
3. "Psihicul trebuie definit și interpretat ca fenomen evolutiv, iar nu ca un dat" este o afirmație ce aparține principiului:
- a. principiului istorismului
 - b. principiul reflexului
 - c. principiul sistemicității
 - d. principiul genetic
4. Principiul reflexului postulează:
- a. "psihicul trebuie definit și interpretat ca fenomen evolutiv, iar nu ca un dat"
 - b. "analiza și interpretarea proceselor și funcțiilor psihice să implice și dezvăluirea mecanismelor neurofiziologice prin care s-a realizat"
 - c. "funcțiile și procesele psihice se constituie, se diversifică, se dezvoltă și se consolidează în cursul vieții individului, adică în ontogeneză"
 - d. "analiza și interpretarea fenomenelor să se realizeze permanent prin raportare la cauzele externe care le-au provocat"
5. Principiul genetic-interacționist postulează:
- a. psihicul este un sistem
 - b. "psihicul trebuie definit și interpretat ca fenomen evolutiv, iar nu ca un dat"
 - c. "funcțiile și procesele psihice se constituie, se diversifică, se dezvoltă și se consolidează în cursul vieții individului, adică în ontogeneză"
 - d. "Este necesar ca analiza și interpretarea fenomenelor să se realizeze permanent prin raportare la cauzele externe care le-au provocat"
6. Care dintre principii răspunde la întrebarea: "Care este originea structurilor și proceselor psihice"?
- a. principiul unității conștiință-activitate
 - b. principiul genetic și interacționist
 - c. principiul sistemicității
 - d. nici unul dintre principiile psihologiei
7. Curentul *tabula rasa* susține că:
- a. structurile psihice sunt date, înnăscute, preformate
 - b. mediul extern nu are decât, cel mult, rol de declanșator și activator al structurilor preexistente.
 - c. manifestarea structurilor psihice se produce treptat și succesiv în cursul vieții individului
 - d. nimic nu există în intelect care mai înainte să nu fi existat în simțuri
8. Stadiul operațiilor concrete se plasează în perioada:

- a. 3-7 ani
- b. 11-14 ani
- c. 0-3 ani
- d. 7-11 ani

9. În teoria stadiilor psihogenetice ale intelectului a lui J. Piaget, în perioada 3-7 ani copilul se află în stadiul:

- a. stadiul primar senzoriomotor
- b. stadiul operațiilor logico-formale
- c. stadiul preoperator
- d. stadiul operațiilor concrete

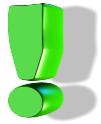
10. Care dintre următoarele principii a fost inspirat de metodologia sistemică și cibernetică?

- a. principiul reflectării
- b. principiul genetic
- c. principiul sistemicității
- d. nici unul dintre aceste principii

MODULUL II: SISTEMUL PSIHIK UMAN CA OBIECT DE CERCETARE AL PSIHOLOGIEI

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE 7

NATURA PSIHIKULUI UMAN

Plan de idei:

1. Psihicul ca obiect de cercetare
2. Caracteristicile psihicului uman
 - 2.1. Psihicul ca formă a vieții de relație
 - 2.2. Psihicul ca fenomen inseparabil de structurile materiale
 - 2.3. Psihicul ca o construcție subiectivă a realității obiective, exteriorizat în comportament
 - 2.4. Psihicul ca fenomen condiționat și determinat social-istoric
3. Manifestări neobișnuite ale psihicului
4. Perspective noi în abordarea psihicului

Obiective:

La sfârșitul acestui curs veți fi capabili:

- să dobândiți abilitatea de a folosi din punct de vedere teoretic concepte și raționamente ce țin de psihologie
- să argumentați cauzele complexității psihicului
- să prezentați caracteristicile psihicului uman
- să relevați cu obiectivitate manifestări neobișnuite ale psihicului
- să analizați critic noile perspective de abordare a psihicului

NATURA PSIHICULUI UMAN

Conținut

1.PSIHICUL CA OBIECT DE CERCETARE AL PSIHOLOGIEI

1.1. Complexitatea psihicului

În prezent, se consideră că în Univers nu există fenomene mai complexe decât cele psihice. Atunci când psihicul a fost considerat obiect de studiu al psihologiei, s-a corectat formula behavioristă S - R cu S - P (personalitate) - R. Conceptul de "personalitate" nu este însă suficient pentru definirea psihicului pentru că trimite spre ce este individual în om (este adecvat pentru psihologia diferențială). De aceea, P. Fraisse înlocuiește conceptul de "personalitate" cu cel de "psihic".

Definirea psihicului = locul de organizare a tuturor proceselor psihice între stimul și reacție (P. Fraisse: "Psihicul este ansamblul proceselor ce determină conduita noastră").

Diferențe între psihicul uman și cel animal:

- greutatea relativă a creierului și numărul de conexiuni;
- apariția funcției simbolice;
- apariția prizei de conștiință.

Dovadă a complexității psihicului sunt concepțiile contradictorii existente în religie, filosofie, știință și reflectate în disputele dintre ele.

- psihicul a fost văzut ca un "homunculus" cu sediul în piept, ca un fel de principiu vital;
- a fost văzut ca un suflu divin localizat temporar în om, liber și atemporal;
- psihicul a fost văzut ca materie: "gândirea este o secreție a creierului, cum bila este o secreție a ficatului"; sau psihicul este materie, dar mai rarefiată;
- idealștii reproșau materialștilor că văd doar "un suflet de noroi";
- materialștii considerau că e mai bine decât "un suflet prost și stupid" ca al idealștilor, un "suflet de noroi";
- chiar în interiorul unei abordări (cea materialistă) există păreri contradictorii (Democrit: "tot ce este în realitate, chiar și psihicul este format din atomi, dar atomii psihici sunt sferici – sfera simbolizând perfecțiunea atât în filosofia occidentală cât și în cea orientală).

1.2. Cauzele complexității psihicului

1.2.1. Natura contradictorie a psihicului.

- Psihicul este obiectiv și subiectiv:
 - el este obiectiv din punct de vedere ontologic (existențial) – exemplu: psihicul românului e independent de psihicul americanului;
 - este obiectiv prin conținutul său;
 - el este subiectiv din punct de vedere gnoseologic (din perspectiva cunoașterii);
 - este subiectiv prin forma sa ideală cu ajutorul căreia obiectivul este transformat în subiectiv;

- este subiectiv pentru că este al unui subiect care cunoaște lumea prin însușirile sale personale.

- Psihicul este material și ideal:

- este material prin origine (evoluează odată cu materia);
- este material pentru că are la bază activitatea creierului;
- este ideal pentru că are un conținut de imagini, idei.

- Psihicul apare în formă/stare latentă (interiorizat ascuns) dar și în formă/stare manifestă (exteriorizat).

1.2.2. *Ipostazele de desfășurare*

Psihicul are desfășurări:

- normale;
- surprinzătoare sau patologice (vise, halucinații, stări ideative și emoționale bizare).

În psihologie e greu de trasat o frontieră între normal și patologic:

- pe un fond normal pot apare manifestări ciudate, dar omul nu poate fi considerat a fi un psihopat;

- pe un fond patologic pot apărea momente de luciditate, dar persoana respectivă nu poate fi considerată a fi normală.

1.2.3. *Dinamica funcționalității*

- Psihicul este proces și produs:

- procesul se referă la desfășurarea în timp a unui fenomen psihic;
- produsul apare ca efect final al interacțiunii obiect-subiect, sub forma unei percepții, unui concept, a unei idei.

Cele două ipostaze (proces, produs) pot trece una în alta:

- ceea ce la un moment dat este proces se transformă la *out-put* în produs;
- ceea ce a fost produs poate să devină premisă a unui alt proces, *in-put* pentru alt proces.

- Psihicul este determinat și determinant:

- este determinat pentru că este cauzat, influențat de condițiile exterioare (e produs de împrejurări);
- este determinant pentru că dispune de inițiative și acțiuni determinative (este producător de împrejurări).

Popescu-Neveanu afirma:” La nivelul psihicului determinările polimorfe trec în autodeterminări de unde efectele de libertate și creație, de activitate transformatoare”.

- Psihicul este dat, dar și liber:

- este dat pentru că suntem încorsetați de deprinderi, prejudecăți, moduri de gândire rigide;
- este liber pentru că ne putem exterioriza capacitatea de inteligență, acțiune, voință.

Despre complexitatea psihicului M. Zlate folosește ”metafora diamantului”, afirmând: ”Psihicul este un diamant cu multe fețe. Proiectezi lumina pe o față și vezi totul clar, chiar și imperfecțiunile, celelalte fețe sunt într-un con de penumbră, iar fața opusă, în întuneric. Miști lumina, vezi altceva. Nu poți să-l vezi tot, ci când o față, când alta.”

2. CARACTERISTICILE PSIHICULUI UMAN

Am încercat să definim psihicul uman dar, după logică, ar trebui să se identifice genul proxim și diferența specifică, și nu se pot identifica. În această situație, se vor folosi definiții tip caracterizare.

2.1. Psihicul ca formă a vieții de relație.

Organismele vii trăiesc în virtutea legii adaptării. Prin informații primite prin iritabilitate, excitabilitate, sensibilitate, inteligență senzori-motorie, reflexibilitate ele își adaptează reacțiile. Aceasta este funcția de semnalizare sau relația de semnalizare dintre organism și mediu.

În absența ei nu se poate realiza:

- schimbul de substanțe;
- conservarea;
- reproducerea;
- toate funcțiile adaptative, iar viața la modul general este pusă în pericol.

Se poate afirma că psihicul este una din formele vieții de relație (pentru că organismul funcționează prin sensibilitate, inteligență, reflexivitate).

Suspendarea relației duce la perturbări ale vieții psihice și face imposibilă viața.

Exemplu: Experimentele de izolare și privare senzorială (Hebb). Subiecții nu vedeau, nu auzeau, nu se mișcau, nu pipăiau. După 20 de ore nu mai puteau să gândească și să se comporte normal. În plus au apărut, tulburări emoționale, scădere a performanței intelectuale, halucinații.

Psihicul se află în relație nu numai cu lumea obiectelor ci și cu lumea oamenilor.

Exemplu: copiii-lup:

- în 1781, un țăran de lângă Brașov găsește un copil de 23-25 ani crescut de animale și încearcă să-l umanizeze. L-a învățat să umble încălțat, să mănânce cu furculița și să aducă apă de la fântână. Nu a vorbit niciodată.
- Copilul Ramu (pui de lup) din India, 9 ani – după 14 ani de lucru cu el nu s-a putut scoate nici un sunet verbal.

2.2. Psihicul ca fenomen inseparabil de structurile materiale

Alcmeon se pare că a fost primul care a legat psihicul de creier și senzațiile de organele de simț.

Se consideră că psihicul este un rezultat, un produs al materiei superior organizate. Structurile informaționale și de conștiință au nevoie de un suport fizic, material.

2.2.1. Argumente pentru relația psihic-creier

- distrugerea organelor de simț și a unor părți din creier demonstrează inseparabilitatea acestora;
- maladiile cerebrale determină modificări psihice;
- chimismul cerebral:

- creșterea secreției de noradrenalină afectează echilibrul emoțional și slăbește controlul voluntar al comportamentului;
- reducerea acizilor dezoxiribonucleic și ribonucleic perturbă funcțiile mnezice;
- introducerea în corp a psihoactivatoarelor (alcool, droguri) duce la modificări comportamentale (unii savanți au experimentat chiar asupra lor: Charcot – hașiș; Freud - cocaină și a descoperit că TR scade și efectele analgezice);
- problemele de reanimare în moarte clinică (neuronii se alterează în 5-10 minute).

Legătura psihic-creier nu este contestată, divergențe apar în interpretarea ei.

2.2.2. Modele explicative

Avem mai multe modele:

2.2.2.1. Dualismul. Psihicul și creierul sunt entități de sine stătătoare (vine de la Platon și Descartes)

- dualismul paralelist - procesele conștiinței și cele neuronale se desfășoară paralel (creierul și conștiința sunt 2 lucruri diferite, doar coexistă, nu pot fi deduse unul din altul). Consecință: studiul creierului nu este de nici un folos pentru cunoașterea psihicului, studiul psihicului nu ajută la înțelegerea creierului;

- dualismul filosofic (Descartes)– face distincție între psihic și creier. Consideră că doar mintea influențează corpul (prin glanda pineală). Este reducționist;

- dualismul epifenomenologic – influența este de la creier la minte;

- dualismul interacționist (Eccles, premiul Nobel 1963 pentru medicină) – psihicul și creierul sunt:

- entități independente;
- aflate în universuri diferite;
- distincte prin natura lor;
- aflate în interdependentă.

Concluzie la modelele dualiste: Creierul nu este organul psihicului, mecanismul de realizare al lui, ci un suport, un instrument al unor principii și constructe spirituale preexistente. Studiul unuia din ele nu spune nimic despre celălalt.

2.2.2.2. Monismul. Se afirmă că nu există decât una din cele două. Între psihic și creier nu există nici o diferență. Sunt reducționiste pentru că identifică psihicul cu substratul material.

- monismul mentalist – nu există decât mintea (Berkeley: "a fi" = "a fi perceput"). Se neagă existența lumii materiale (lumea reală nu există decât în mintea prin percepere);

- monismul materialist – există doar creierul. Are două versiuni:

- monismul materialist periferic (behavioriștii radicali) – pentru ei existența unor entități subiective era inadmisibilă;

- monismul materialist centralist – identifică procesele mentale cu procese fizice care au loc în sistemul nervos central. Când are loc o stare psihică de un anumit tip și în creier apare o stare de un anumit gen. Putem studia în unul din cele 2 cadre și traduce în celălalt;

Monismul materialist (care a deschis drumul spre cel emergentist, psihoneural și neutral) reduce psihicul la creier, psihologicul la fiziologic. Transpare sub mai multe forme:

- cibernetica afirmă că inteligența artificială este identică cu cea naturală;

- biochimia afirmă dependența dintre anumite stări psihice și neurosecreții - deci psihicul e generat de structura celulară a creierului și poate fi descris prin transformările chimice din creier:

”Mentalul și fiziologicul nu sunt decât două descripții a unuia și aceleiași realități subiacente” (Borgen).

”Identitatea dintre stările mentale și stările fiziologice sau fizico-chimice ale creierului se impune în toată legitimitatea” (Changeaux).

Există și un monism idealist (Berkeley).

- monismul emergentist – creierul=biosistem complex înzestrat cu proprietăți emergente. Orice stare mentală e una din stările funcționale în care se află creierul;

- monismul psihoneural – se consideră obiectele mentale (imagini, reprezentări, concepte) ca fiind materiale. Argument: experimente de rotire mentală a unor obiecte complexe, care arată că imaginea mentală se comportă ca și cum ar avea rigiditate fizică și o viteză de rotație măsurabilă. Concluzie: obiectele mentale sunt identice cu stările neuronale;

- monism neutral – consideră că ceea ce este comun între operațiile mentale și procesele cerebrale este structura informațională de bază. Fizicul și mentalul – două moduri distincte de realizare a unei structuri fundamentale care nu este nici fiziologică, nici mentală (e neutră);

- modelul pluralist (Popper) – e o teorie trialistă:

- lumea materială;
- lumea stărilor psihice;
- lumea cunoașterii obiective (conținuturile gândirii.)

Conform Popper: ”Prin lumea 1 înțeleg lumea paharelor, ochelarilor, a persoanelor, a meselor, așadar, lumea fizică. Prin lumea 2 înțeleg lumea trăirilor noastre, a experiențelor interne. Prin lumea 3 înțeleg lumea produselor minții noastre, în centrul ei situându-se limbajul, cu propozițiile sale care pot fi adevărate sau false. Cele 3 lumi sunt legate printr-o puternică interacțiune. Lumea 2 are funcții de mijlocitor între lumea 1 – lumea 3 și lumea 3 – lumea 1.”

2.2.2.3. Alte orientări (interacționismul-emergentist; interacționismul sistemic; dublu determinismul).

- Modelul interacționist-emergentist (Sperry, premiul Nobel 1981 pentru cercetări asupra creierului divizat). Deși se consideră că fenomenele conștiente sunt alcătuite în principal din evenimente neuronale, ele sunt considerate a fi altceva decât evenimente neuronale. Conștiința = o proprietate dinamică emergentă a excitației cerebrale. Fenomenele conștiente nu numai că emerg din cele cerebrale, dar au și un rol determinant și cauzal asupra lor – deci au legitimitate în știință.

Nu este o soluționare a problemei, ci o soluție de compromis.

- Modelul interacționist sistemic – supoziții:

- creierul apare și se dezvoltă ca organ al psihicului; psihicul este funcția lui;
- creierul și psihicul nu sunt corelate dinafară, ci formează o unitate evolutivă dinamică;
- creierul nu poate genera psihic în virtutea organizării sale, fără surse de informație (nu poate produce imagini, noțiuni, amintiri);

- prin structura sa creierul are competența primară (este mecanism al psihicului), dar nu și performanța (nu produce viață psihică, aceasta se elaborează treptat în ontogeneză);
M. Golu afirma: ”Dovadă că psihicul nu este produs de creier este existența a 1/3 din neuroni care nu sunt utilizați într-o viață”.

Deci, creierul nu este izvorul psihicului, ci realitatea înconjurătoare este. El nu este decât organul, mecanismul, mijlocitorul ei.

- Modelul dublului determinism. Relația psihic – creier s-a complicat atunci când s-a constatat că medicamente (droguri) produc nu numai tulburări de gândire, ci și crearea unei gândiri cu conținut normal.

D. Widlocker afirma că relația poate fi analizată pornind de la 3 categorii de date:

- efectul placebo;
- comparație între efectele medicației și ale psihoterapiei;
- studiul efectelor medicației în situații excepționale.

Fiecare eveniment mental corespunde cu un eveniment cerebral (starea mentală exprimă starea cerebrală). Cele 2 stări acționează una asupra celeilalte, constrângându-se. Exemplu: un psihotrop duce la schimbarea stării cerebrale și duce și la schimbarea mentală. Dar, și o schimbare mentală este însoțită de o schimbare a stării cerebrale. Transpare dublul determinism.

Relația psihotrope – psihoterapie:

- în depresii:

- medicamentul are efect asupra simptomului;
- psihoterapia are efect asupra adaptării sociale;

- în anxietate:

- medicamentele au efecte sedative sau dezinhibitorii asupra sistemului nervos vegetativ;
- psihoterapia este eficientă în raport cu situația care declanșează angoasa.

Concluzia este că:

- psihoterapiile modifică sistemele de gândire produse de organizări nervoase complexe;
- psihotropele modifică organizări nervoase mai simple care acționează asupra funcțiilor elementare, generale ale minții.

Modele explicative ale relației psihic – creier

Dualism (există atât psihic cât și creier)	Monism (doar psihicul sau materia există)
Paralelist (Sherrington) Psihic Creier	Mentalism (Berkely)
Filosofic (Descartes) Psihic → Creier	Materialist Periferic Centralist

Epifenomenologic (Huxley)	Teoria identității psihic – creier
Psihic ←————→ Creier	- Emergentist - Psihoneural - Neutral
Interacționist (Eccles) Psihic ←————→ Creier	
Pluralismul (Popper)	
Interacționismul emergentist	
Interacționismul sistemic	
Dublul determinism	

2.3. Psihicul ca o construcție subiectivă a realității obiective, exteriorizat în comportament

Psihicul transpune obiectivul în subiectiv. Întrebările sunt "Cum?" și "De ce?"

Modul de ființare al psihicului este:

- imaginea ca proces primar;
- constructul generalizat, abstract ca produs secundar;
- trăirea ca vibrație a organismului;
- efortul ca mobilizare a resurselor psihice.

Aceste produse reproduc însușiri ale obiectelor și relația dintre ele și organism/psihic.

2.3.1. Caracteristicile reproducerii

- caracterul ideal – prin idealitate, psihicul se opune lumii materiale, dar o și dezvăluie;
- activism – relația obiect-subiect nu este pasivă, statică, ci presupune schimbare concomitentă și în obiect și în subiect (nu e contemplare, psihicul se opune nemișcării);
- caracter subiectiv – în logică = deformare, eroare; în limbajul cotidian = fals, pătimas, mărginit, chiar irațional.

În psihologie există patru sensuri ale conceptului "subiectiv":

- ceea ce aparține subiectului și este reprezentativ pentru el (în funcție de trebuințe, aspirații, temperament, caracter);
- ce ține de interioritatea subiectului;
- trăire sau desfășurare de trăiri;
- acțional (transpunerea obiectivului în subiectiv se face prin operații; cu cât subiectivul acționează mai mult, cu atât se cunoaște mai bine realitatea).

Aceste sensuri ale noțiunii de "subiectiv" subliniază caracteristicile reproducerii realității. Fiecare reproduce realitatea în felul său (relativ corect). Nu se exclude posibilitatea unor erori – ele se pot datora unor perturbări la nivelul subiectului, obiectului, modului de interrelaționare, dar se corectează prin mecanisme de adaptare.

Nu se fotografiază, copiază, epuizează realitatea, ci se aproximează, selectează, filtrează prin propria interioritate psihică. Realitatea nu se epuizează datorită limitelor:

- psihofiziologice ale analizatorilor;
- social-istorice, culturale.
- caracterul constructiv – nu se reproduce numai realitatea, dar se și crează oferind la ieșire mai multe informații decât la intrare.

Reproducția se prelungește în creație (a nu se reduce una la cealaltă).

Diferențe reproducere -creație	
- reproducerea:	
- împrumută modele din realitate	
- asigură echilibrul subiect-obiect;	
- este o descoperire prin operații a ceea ce se știa.	
- creația:	
- recurge la combinații și transformări ale realității;	
- perturbă echilibrul în numele unui echilibru superior;	
- e inovație și invenție cu rezultate productive (ceea ce nu se știa).	

Cele două noțiuni nu trebuie opuse, ci gândite în complementaritate.

2.3.2. Criteriile individualizării reproducerii:

- conținutul de reprodus este obiectiv, de natură informațională, este înafara subiectului (prin percepție se reproduc însușiri concrete, neesențiale; prin gândire se reproduc însușiri esențiale și relațiile dintre ele);
- conținutul reprodus este sub formă ideal-subiectivă (imagine, noțiune, idee, trăire);
- maniera reproducerii vizează gradul de implicare al subiectului (pasiv, contemplativ, activ);
- mecanismele (operații, procese de extragere, stocare, prelucrare, utilizare a informațiilor) pot fi:
 - neurofiziologice (reflexe, stereotipuri, procese nervoase excitatorii);
 - de natură psihică (mecanismele învățării, ale formării deprinderilor).
- funcțiile reproducerii gravitează în jurul adaptării:
 - funcția de semnalizare, orientare;
 - funcția de analiză finalizată în elaborarea și executarea reacției de răspuns;
 - funcția de integrare într-un tot reacțional unitar care asigură coerența comportamentală.

De ce în procesul de reproducție a realității, aceasta nu se epuizează niciodată?

2.4. Psihicul ca fenomen condiționat și determinat social-istoric

Contextele situaționale în care oamenii s-au născut și trăiesc le modelează psihicul (gândirea, simțirea, comportamentul) prin faptul că evoluția omului în antropogeneză și psihogeneză se realizează prin:

- mijloace materiale furnizate de social (unelte);

- mijloace spirituale furnizate de social (semne, simboluri, cuvinte);
- plus conținuturi (cunoștințe) cu care va opera.

De aceea comportamentul este impregnat cu obiceiuri, tradiții (spiritul epocii, spiritul locului). Etnologii și psihologia interculturală au pus în evidență astfel de diferențe.

Ruth Benedict a descris cum este concepută persoana în cultura occidentală și în cea orientală (Japonia):	
Cultura occidentală	Cultura orientală
Tendință de integrare în interpretarea persoanei (e văzută ca un tot)	Compartimentarea într-un număr de cercuri, fiecare fiind o obligație față de împărat, părinți, familie, persoane față de care ești îndatorat
Scopul vieții este căutarea fericirii și evitarea durerii	Scopul vieții este achitarea de obligații
Conflictele apar între bine și rău, bunele intenții jucând un rol important	Conflictele apar între obligații egal imperative, iar bunele intenții nu joacă nici un rol

Fenomenele psihice sunt inegal influențate social:

- cele primare, comune cu animalul sunt doar condiționate social-istoric și se pot dezvolta până la un anumit nivel calitativ fără influență socială (copiii-lup au amplificate unele calități senzoriale și motorii);
- restul proceselor psihice sunt determinate social-istoric (copiii-lup nu-și pot forma capacități specific umane – limbaj, gândire).

2.5. Note definitorii ale psihicului uman

- psihicul este un model informațional intern al lumii externe cu rol adaptativ;
- psihicul se supune legilor generale ale dezvoltării, modificându-și organizarea și funcțiile de-a lungul timpului istoric și individual;
- psihicul este o entitate de ordin relațional (fără proprietăți substanțiale);
- psihicul este, momentan, momentul de apogeu al evoluției animale.

3. MANIFESTĂRI NEOBIȘNUITE ALE PSIHICULUI

3.1. Tipuri de fenomene psihice neobișnuite

- termenul "parapsihologie" aparține lui Dessoir, 1889 (para = lângă, dincolo de, în sensul unor fenomene care depășesc limitele tradiționale ale psihologiei; unii le consideră pseudoștiințifice);

- alții preferă termenul de "fenomen PSI", 1942, Thoulesse și Wiesner;
- alții, termenul de "fenomen exotic", adică în dezacord cu teoriile științifice acceptate.

Cele mai studiate manifestări neobișnuite ale psihicului se referă la achiziția de informații la nivel conștient, ocolind canalele senzoriale obișnuite:

- telepatia (tele = departe, path = simțire) – un transfer de informații între 2 indivizi pe alte căi decât cele obișnuite;

- clarviziunea – achiziție de informații de la o sursă exterioară, dar nu om. Aici intră și criptosopia (descifrarea unui mesaj dintr-o cutie închisă);
- precogniția (prae = înainte, cognoscere = a cunoaște) – capacitatea de a achiziționa informații despre evenimente viitoare. Este controversată pentru că inversează determinismul cauzal (se cunoaște efectul înaintea cauzei);
- retrocogniția – achiziția de informații din trecut despre evenimente cunoscute de persoane care nu mai sunt în viață;
- alte manifestări ciudate:
 - radiestezia (detectarea a ceva anume cu o baghetă);
 - paradiagnoza (diagnostic, cauză, tratament fără a consulta pacientul și fără a avea cunoștințe medicale);
 - psihometria (omul are senzația că participă la evenimente evocate – furturi, dispariții, crime).

4. PERSPECTIVE NOI ÎN ABORDAREA PSIHICULUI

Aceste modificări de perspectivă s-au făcut sub influența teoriei generale a sistemelor, ciberneticii și teoriei informației

4.1. Determinația informațională a psihicului

Această perspectivă pune accentul pe constructivism. Psihicul = o modalitate particulară de realizare a comunicării informaționale la nivelul sistemului nervos central (pleacă de la echivalența psihic = informație). Fiind un fenomen informațional, psihicul are două laturi:

- latura cantitativă – exprimată prin diversitatea și nedeterminarea surselor exterioare (indicatorul semantic);
- latura calitativă – exprimată în gradul de adecvare între codurile psihice și sursele exterioare și în utilitatea conținuturilor informaționale furnizate (indicatorul pragmatic).

4.2. Psihologia cognitivă

A dorit să fie o viziune unificatoare, dar s-a pulverizat în mai multe orientări:

- una dintre orientări descrie mecanismul dintre S – R, ca o corijare a behaviorismului – ceea ce a avut implicații teoretico-metodologice și a constituit un progres;
- cognitivismul radical consideră că obiectul psihologiei îl constituie fenomenele interne, iar comportamentul este doar un indicator al acestora. Aici s-au născut terapiile cognitive (care pleacă de la ideea că comportamentul este simptomul unor stări interne). Această orientare ridică întrebări relativ la articularea cercetării fundamentale cu practica clinică ;
- altă orientare pune accent pe subiect ca inițiator al conduitelor sale (alegere, decizie, selecție). Are implicații filosofico-morale, subliniind unicitatea persoanei;
- o ultimă orientare studiază mecanismele cognitive (percepție, limbaj, memorie, reprezentare) prin opoziție cu cele afective. Se deschide astfel drumul spre inteligența artificială. Această orientare este considerată a fi unilaterală și are repercursiuni asupra manierei în care se practică psihologia.

Aceste perspective:

- mută doar accentele;
- iau în considerare aspecte neglijate, dar le absolutizează și uită de altele.

Referințe bibliografice

GOLU, Mihai, *Fundamentele psihologiei*, București, Editura Fundației României de Maine, 2007, p. 93-104;
ZLATE, M., *Introducere în psihologie*, Ediția a III-a, Iași, Polirom, 2000, p. 197-240;
ZLATE, M., *Fundamentele psihologiei*. București, Editura Pro humanitate, 2006/mielu-zlate-fundamentele-psihologiei.pdf, p. 51-58.

Grilă de autoevaluare (un singur răspuns este corect)

1. Care dintre următoarele aspecte constituie o cauză a complexității psihicului?
 - a. natura contradictorie a psihicului
 - b. ipostazele normale și surprinzătoare de desfășurare
 - c. dinamica funcționalității
 - d. toate aspectele menționate mai sus
2. Psihicul este obiectiv:
 - a. din punct de vedere ontologic (existențial)
 - b. din punct de vedere gnoseologic (din perspectiva cunoașterii);
 - c. prin forma sa ideală cu ajutorul căreia obiectivul este transformat în subiectiv;
 - d. psihicul nu este obiectiv
3. Care dintre următoarele **nu** constituie un modele explicative ale relației psihic – creier
 - a. interacționismul emergentist
 - b. teoria identității psihic – creier
 - c. modelul antiredundanței
 - d. dublul determinism
4. Care dintre următoarele afirmații se constituie în argumente pentru relația psihic creier?
 - a. maladiile cerebrale determină modificări psihice
 - b. distrugerea organelor de simț și a unor părți din creier nu demonstrează inseparabilitatea acestora
 - c. chimismul cerebral nu provoacă modificări ale psihicului
 - d. introducerea în corp a psihoactivatoarelor (alcool, droguri) nu provoacă modificări la nivel psihic
5. Care model explicativ al relației psihic – creier face distincție între psihic și creier și consideră că doar mintea influențează corpul (prin glanda pineală)?
 - a. dualismul Epifenomenologic (Huxley)
 - b. dualismul filosofic (Descartes)

- c. pluralismul (Popper)
- d. dualismul Interacționist (Eccles)

6. Care dintre următoarele caracteristici aparțin reproducerii lumii exterioare în psihismul uman?

- a. caracterul subiectiv
- b. activismul
- c. caracterul ideal
- d. toate cele de mai sus

7. Care fenomene psihice sunt doar condiționate social-istoric?

- a. fenomenele psihice primare, comune cu animalul
- b. limbajul și comunicarea
- c. gândirea
- d. voința

8. Care dintre următoarele afirmații constituie o notă definitorie a psihicului uman?

- a. psihicul se supune legilor generale ale dezvoltării, modificându-și organizarea și funcțiile de-a lungul timpului istoric și individual
- b. psihicul este un model informațional intern al lumii externe cu rol adaptativ
- c. psihicul este o entitate de ordin relațional (fără proprietăți substanțiale)
- d. toate afirmațiile de mai sus

9. Detectarea a ceva anume cu o baghetă se numește:

- a. precogniția
- b. radiestezia
- c. paradiagnoza
- d. retrocogniția

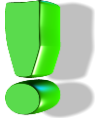
10. Retrocogniția este:

- a. transfer de informații între 2 indivizi pe alte căi decât cele obișnuite;
- b. achiziție de informații de la o sursă exterioară, dar nu om.
- c. achiziția de informații din trecut despre evenimente cunoscute de persoane care nu mai sunt în viață;
- d. capacitatea de a achiziționa informații despre evenimente viitoare.

MODULUL II: SISTEMUL PSIHIK UMAN CA OBIECT DE CERCETARE AL PSIHOLOGIEI

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE 8

IPOSTAZELE PSIHIKULUI

Plan de idei:

1. Scurt istoric al problematicei
2. Niveluri structural-funcționale ale psihicului
 - 2.1. Conștient
 - 2.2. Subconștient
 - 2.3. Inconștient
3. Relația conștient – inconștient

Obiective:

La sfârșitul acestui curs veți fi capabili:

- să prezentați viziunea orizontală și cea verticală asupra psihicului și consecințele acestora
- să definiți conștiința și să relevați funcțiile acesteia
- să înțelegeți locul ocupat de subconștient în cadrul sistemului psihic
- să definiți inconștientul și să prezentați critic natura și rolurile sale
- să puneți în evidență și să explicați relațiile dintre conștient și inconștient

IPOSTAZELE PSIHCULUI

Conținut

1. ISTORIC

Psihicul cunoaște o mare neuniformitate și diferențiere:

- existențială (structuri);
- funcțională (funcții).

Aceasta se datorează existenței conștientului, subconștientului și inconștientului.

1.1. Viziunea orizontală asupra psihicului

Se datorează psihologiei asociaționiste care diviza psihicul în facultăți izolate, iar viața psihică era o asociere a lor. Este o viziune de tip mozaic, care pierde din vedere organizarea internă. Este o viziune atomistă.

1.2. Viziunea verticală asupra psihicului

Are ca obiect de studiu organizarea ierarhizată a psihicului.

- Leibnitz vorbea despre ”percepții mici”, neconștientizate;
- Fechner vorbea despre stimuli subliminali.

S-a surprins astfel existența unui plan neconștientizat al vieții psihice.

- Janet conturează ideea organizării nivelare a psihicului. El vorbește despre un nivel conștient și despre unul subconștient al psihicului, ca două moduri de organizare a lui, care coexistă;

- Freud constată că organizarea vieții psihice implică o infrastructură psihică, aflată în conflict cu instanțele superioare de control. Prin cele două topici ale sale, se conturează și mai bine viziunea verticală.

- Ph. Lersch elaborează teoria straturilor personalității: personalitatea este formată din straturi suprapuse:

- o bază endothimică;
- o suprastructură personală.

Ambele sunt așezate pe un fond vital (ansamblul proceselor vitale.)

Baza endothimică are de sus în jos:

- stări și simțuri;
- impulsuri;
- tendințe;
- afecte.

Dialogul dintre aceste instanțe este reflectat în peripețiile existenței, ca urmare a diferitelor experiențe.

Freud și Lersch atrag atenția asupra:

- organizării interne a psihicului;
- dinamicii dintre elementele componente.

2. NIVELURI STRUCTURAL-FUNCȚIONALE ALE PSIHICULUI

2.1. Conștientul

- pentru introspecționiști era totul;
- pentru behavioriști era nimic;
- a fost redus la starea de vigilență și asimilat ori cu gândirea reflexivă și critică ori cu Eul și personalitate, ori cu voința;
- a fost extins la nivelul întregii vieți psihice;
- a fost văzut, mai nou, ca epifenomen care poate fi adăugat mașinilor electronice.

Conștiința era un termen esențial la începuturile psihologiei, apoi ignorată 70 de ani. Piaget i-a conferit statutul științific.

2.1.1. Etape în definirea conștiinței

Definirea conștiinței este dificilă deoarece este pură subiectivitate, nefiind accesibilă altuia.

Etapa 1 (de la începuturi până în anii 30) – se căutau răspunsuri la întrebarea: "Ce înseamnă să fi conștient?" Răspunsuri:

- a gândi, a stabili relații;
- a dispune de capacitatea de a face sinteze;
- a te auto-supraveghea, a-ți povesti experiența (limbajul apare ca o calitate structurală a conștiinței);
- a te adapta la solicitări.

Se pun în evidență unele funcții ale conștiinței (relație, sinteză, auto-supraveghere – care îngustează noțiunea, reducând-o la gândire și limbaj sau adaptarea - care lărgeste sfera identificând-o cu inteligența).

Etapa 2 (anii 40 - 60) – conștiința a fost abordată de:

- psihologia funcțională care descompune conștiința în mecanisme parțiale (memorie, percepție, scheme intelectuale și verbale);
- fenomenologia care descrie fluxuri intenționale, complexitatea trăirilor, moduri de a fi în lume (întâlnirea Eu-Alter, probleme etice ale omului);

Nici una dintre ele nu pleacă încă de la principiul unei organizări a vieții psihice.

Ey vede în conștiință o structură complexă, o organizare a vieții de relație cu alții și cu lumea. El afirmă că a fi conștient echivalează cu a dispune de un model personal al lumii.

Etapa 3 (după anii 70) – se axează pe caracteristicile psihologice ale conștiinței.

2.1.2. Interpretări (Modele explicative ale conștiinței)

2.1.2.1. Interpretări statice. Ele pornesc de la Wundt – conștiința este locul unde se desfășoară procesele psihice ale individului

2.1.2.2. Interpretări dinamice – James – conștiința este un fapt fundamental al vieții psihice care avansează, curge și se succede fără încetare în noi. Are patru caracteristici:

- fiecare stare tinde să se integreze unei conștiințe personale (deci aparține unei persoane);
- în orice conștiință personală stările sunt întotdeauna în curs de schimbare;
- orice conștiință este sensibil continuă (nu are fisuri, spărturi, diviziuni);
- conștiința se interesează de unele elemente și se dezinteresează de altele.

Concepția lui James oscilează între:

- haos al datelor sensibile;
- ordine selectivă a totalității sensibile.

El trece uneori de la conceperea conștiinței ca fluidă, la conceperea ei ca structură, câmp.

2.1.2.3. Interpretări constructiviste – conștiința este o construcție sistematică în continuă mișcare. Conform Vîgotski, conștiința se elaborează ca urmare a relațiilor interfuncționale între procese și funcții psihice în dezvoltarea lor ontogenetică și funcțională.

2.1.3. *Definiția conștiinței*: formă de organizare psihică prin care se realizează integrarea subiectiv-activă a fenomenelor psihice și care facilitează raportarea continuă a individului la mediul natural și social.

2.1.4. *Funcțiile conștiinței*

2.1.4.1. Funcția informațional-cognitivă (con-stientia; con-science = reflectare cu știință). Adică reflectare prin care se dispune de informații pentru înțelegerea și interpretarea unui obiect, fenomen, eveniment (îți dai seama de ceva și îl reproduci în subiectivitate).

2.1.4.2. Funcția finalistă (prezența scopului) – conștiința este o reflectare cu scop. Scopul vine din interacțiunea omului cu mediu, nu din conștiință. Formularea scopului permite:

- activism crescut;
- creșterea autonomiei față de mediu.

2.1.4.3. Funcția anticipativ-predictivă – scopurile se stabilesc înainte de a începe acțiunea și se poate anticipa rezultatul în plan mental.

2.1.4.4. Funcția reglatoare – se referă la organizarea mentală a activităților:

- fragmentarea lor în elemente componente;
- stabilirea succesiunii;
- stabilirea ierarhiei;
- stabilirea locului activității în raport cu cele anterioare și cele posterioare.

2.1.4.5. Funcția creativ-proiectivă – nu se reflectă realitatea doar pentru a o reflecta, ci și pentru a o transforma, schimba, adapta. În realizarea acestei funcții intervin aproape toate procesele psihice.

2.1.5. *Controverse și discuții*

a) Care sunt accepțiunile conștiinței? Mai frecvent utilizate sunt trei:

Mai frecvent sunt utilizate trei accepțiuni ale conștiinței

- în psihologia psihanalitică – nivel de organizare al psihicului (Eul guvernat de principiul realității plus câteva aspecte legate de morală ale Super ego-ului);
- formă a atenției (Allport: "atenția este numele de cod al conștiinței");
- cale privilegiată a observației spre propria minte.

b) În ce măsură sunt oamenii conștienți de procesele și produsele proceselor psihice?

Inițial s-a crezut că suntem conștienți doar de produsele minții, apoi s-a constatat că se surprind și anumite procese, ceea ce a permis simularea pe calculator.

c) Se poate face diferență între conștiință și autoconștiință?

Unii au zis DA:

- conștiința (nivel primar) – capacitatea de a realiza existența lucrurilor din mediu, de a avea imagini mentale în prezent (în această accepțiune unele animale au conștiință, doar cele fără cortex nu au);

- autoconștiința (nivel superior) – recunoașterea de către subiect a stărilor sale. Suntem conștienți că suntem conștienți. Alții consideră că NU există diferențe între conștiință și autoconștiință și afirmă că animalele nu au conștiință.

d) Au mașinile conștiință?

- unii spun DA (cognitiști) – calculatoarele nu sunt doar unelte de testare a teoriilor psihologice, ci și minți conștiente;

- alții spun NU: ”numai o mașină din carne și sânge sau neuroproteine poate fi conștientă. Metalului și siliconului îi sunt inaccesibile fenomenele de conștiință.

Concluzie: nu știm încă dacă țesutul non-biologic poate susține procese de conștiință, dar problema rămâne deschisă.

2.2. Subconștientul

Ocupă o poziție destul de imprecisă. A apărut la sfârșitul sec. XIX începutul sec. XX cu diverse denumiri:

- postconștiință;
- preconștiință;
- inconștient normal;
- chiar sinonim cu inconștientul.

Dar subconștientul dispune de:

- conținuturi specifice;
- mecanisme și finalități proprii.

2.2.1. Definiție și conținut: Subconștientul cuprinde actele care au fost cândva conștiente, dar care se desfășoară acum în afara controlului conștient.

2.2.2. Etape în definirea lui

Etapa 1 – Subconștientul cuprinde:

- amintiri;
- automatisme;
- deprinderi;
- montaje intelectuale;
- stereotipuri.

Acestea au fost trecute prin filtrul conștiinței, s-au realizat cu efort cândva, sunt acum în stare latentă, dar se pot activa și depăși pragul conștiinței.

Janet consideră subconștientul ca o conștiință inferioară, care coexistă cu cea centrală.

Pentru alții, subconștientul este orientat spre conștiință, nu e obscur, are un anumit grad de transparență (conștiință implicită) – deci este exclus ca nivel de sine stătător.

Etapa 2 – Wallon afirmă că stările de conștiință subzistă în subconștient nu ca gravuri, ci subconștientul se modifică, are un caracter dinamic – ideea de univers de sine stătător.

2.2.3. Caracteristici și roluri

Trăsăturile subconștientului apar din poziția lui între conștient și inconștient:

- latența și potențialitatea (rămâne latent până are nevoie conștiința de conținuturile sale);
- coexistența cu conștiința (nu intră în conflict cu conștientul);
- facilitatea, servirea conștiinței (subconștientul = servitorul conștiinței);
- filtrarea și medierea (se află pe drumul dintre conștient și inconștient).

Concluzie:

- subconștientul este plasat în proximitatea conștiinței și este compatibil cu ea (conținuturile sale sunt mai asemănătoare cu cele conștiente decât cu cele inconștiente);
- este un servo-mecanism al conștiinței (rezervor de informații și operații);
- el nu doar conservă, ci poate prelucra, restructura, crea;
- nu este un dublet al conștiinței ci are:
 - fizionomie proprie;
- conținuturi și legități de funcționare individualizate.

Precizați diferențele dintre conștient și subconștient

2.3. Inconștientul

2.3.1. Controverse. Este cel mai controversat nivel de organizare al vieții psihice (negat și afirmat):

- negarea vine din psihologia academică prin echivalența psihic = conștient – deci, un fenomen inconștient, care nu trece prin conștiință, nu există. Această negare se sprijină pe teza transparenței obiectului de cunoaștere.
Consecința – uniformizarea vieții psihice, considerată a nu avea structuri calitativ diferite.
- afirmarea vine de la S. Freud și de la psihologia cognitivă. Freud:
 - nu l-a descoperit el;
 - l-a teoretizat doar;
 - a descoperit o metodă de sondare a lui.

Consecința – viața psihică are o structură compusă, e o unitate în multiplicitate.

2.3.2. Definiție

2.3.2.1. În manieră restrictivă – doar un rezervor de tendințe refulate, frustrate, înăbușite care explică lapsusuri, vise, acte ratate (Freud).

2.3.2.2. În manieră negativă – un haos de pulsuni oarbe, iraționale, cu efecte dezorganizatoare și inhibitive asupra vieții psihice, ținând chiar de patologie. ”Renașterea unor stări sufletești primitive și antisociale provocate de oboseala nervoasă și aducând ca urmare o dezactualizare a conștiinței” – se accentuează pe elemente ancestrale, antisociale, cvasi-patologic (cauzat de oboseală).

Această viziune asupra inconștientului (amorf, fără organizare, pur negativ) a durat mult timp.

2.3.2.3. Definiție extensivă și pozitivă – formație psihică ce cuprinde tendințele ascunse, conflictele emoționale generate de resorturile intime ale personalității:

- nu e lipsit de organizare, ci are o altă organizare (el neagă ordinea impusă de conștiință, ceea ce nu înseamnă dezordine, pentru că aduce o altă ordine, cea a propriei subiectivități);
- pentru că se manifestă impulsiv și spontan nu înseamnă că structurile lui sunt insuficient conturate.

Ey consideră 3 structuri ale inconștientului:

- sistemul neuro-vegetativ cu funcțiile sale;
- automatismele psihologice;
- baza inconștientă a personalității care conține stadii arhaice.

- are și roluri pozitive:
 - energizare și dinamizare a vieții psihice;
 - facilitare a procesului creator;
 - este principalul depozitar al programelor informaționale și a tensiunilor motivaționale.

2.3.3. Natură și roluri

Natura inconștientului: Natura lui e pur afectivă? (cum credea Freud). Comparațiile făcute între conștient și inconștient au dus la un răspuns afirmativ:

- conștientul - reflexiv, critic, rațional;
- inconștientul – afectiv, spontan, învăluit în mit, legendă, vis.

Dar, conștientul nu este exclusiv rațional, după cum nici inconștientul nu este exclusiv afectiv (Jung – arhetipurile sunt deopotrivă apropiate de sentiment și idee). Deci, dacă inconștientul are și elemente cognitive, el este constituit din imagini și cuvinte. Aici există două teze:

- Teza 1. Freud, în prima sa etapă a considerat că inconștientul este format doar din :
 - imagini investite cu libido;
 - percepții interne (fantasme);
 - evenimente din copilărie.
- Teza 2. Inconștientul este structurat ca un limbaj și se poate comunica cu el cu condiția să îl "auzi" – Lacan.

Ey afirmă că cele două poziții nu sunt ireconciliabile: cum dezvăluirea inconștientului prin metoda asociațiilor verbale este calea spre "eliberare" și "însănătoșire, atunci interacțiunea dintre imagine și cuvânt, "verbalizarea imaginilor" este esența inconștientului.

Rolurile inconștientului: Puțini au sesizat rolurile pozitive ale inconștientului. Printre ei Jung credea că inconștientul este superior conștiinței pentru că conține înțelepciunea conferită de experiența de mii de ani a oamenilor și servește drept ghid în viață.

Astăzi este acceptată implicarea inconștientului în:

- soluționarea problemelor;
- acte de creație.

2.3.4. *Tipuri de inconștient.* Se vorbește din ce în ce mai mult de tipuri de inconștient, și nu de inconștient la modul general.

Chiar Freud deosebea trei tipuri de inconștient:

- unul latent sau preconștient (cu stări susceptibile de a deveni conștiente);
- unul cu fapte psihice refulate;
- altul constituind partea cea mai importantă a Eului ideal.

Pavelcu distinge trei tipuri:

- inconștient abisal;
- inconștient periferic;
- inconștient temporal.

Clasificarea este făcută după dimensiunile sufletești: verticală, orizontală, longitudinală.

Dwelshauvers distinge două tipuri:

- inconștient funcțional (inconștient fiziologic și inconștient psihologic);
- inconștientul adaptativ (inconștient automatic și inconștient afectiv).

În prezent se vorbește despre:

2.3.4.1. Inconștientul cerebral – este propus de neurofiziologie. Este inconștientul fiziologic (reflexe, automatisme) care intră în funcțiune fără ca individul să-și dea seama, dar afectează viața psihică conștientă.

2.3.4.2. Inconștientul colectiv: este de natură pur psihică:

- Gustav Le Bon – inconștientul mulțimilor este colectiv și are ca efect:
 - inhibiția funcțiilor intelectuale;
 - exagerarea afectivității spre primitiv, copil.

Mulțimea este dominată de inconștient care se manifestă prin:

- impulsivitate;
- mobilitate;
- iritabilitate;
- sugestibilitate;
- credulitate;
- simplism în sentimente;
- intoleranță, autoritarism, conservatorism;
- dispariția personalității indivizilor.

- Jung – psihicul are trei niveluri:

- conștient;
- inconștientul personal;
- inconștientul colectiv, care e general uman (ține de lumea animală în general și este substratul psihismului individual).

Întrebări asupra inconștientului colectiv:

Ce este?:

- sedimentul istoriei lumii;
- sufletul atemporal și general;
- sfera moștenirii psihologice.

Definiție: "Acea zestre spirituală ereditară, rezultată din evoluția omenirii, care renaște mereu în fiecare structură individuală".

Ce conține?; Arhetipuri = structuri psihice comune tuturor, dar nu numai psihologice ci și nervoase. Sunt doar predispoziții de a avea anumite experiențe, nu însăși experiența (arhetipul umbrei – urmare a atrocităților făcute de oameni de-a lungul istoriei).

Arhetipurile au energie proprie.

Rolul jucat? Inițiază, controlează și mijlocesc trăirile și manifestările comportamentale tipice tuturor oamenilor, indiferent de epocă, clasă socială, națiune, localizare geografică.

C.G.Jung s-a opus ”exacerbării raționalității conștiinței care îl izolează pe om de natură”.

2.3.4.3. Inconștientul cognitiv – cuprinde procesele care nu sunt conștientizate (noi conștientizăm mi mult produsele activității psihice). Este nepulsional, ne-freudian. Primul care l-a intuit a fost P. Janet.

3. RELAȚIILE CONȘTIENT-INCONȘTIENT

Între conștient, subconștient și inconștient există relații de :

- interacțiune și interdependență;
- contradicție.

Tipuri de relații:

3.1. Relații circulare

- orice conținut conștient poate trece în subconștient și inconștient, apoi unele pot trece iar în conștiință;

- inconștientul preia sarcini fixate conștient, le prelucrează în manieră specifică, iar rezultatele ajung în conștiință.

3.2. Relații de integrare și subordonare a inconștientului de către conștient (conștientul = șeful; inconștientul = subalternul)

Conștientul poate domina și stăpâni impulsuri din inconștient, mai ales când sunt în contradicție cu valorile sociale

3.3. Relații de dominare a conștientului de inconștient (inconștientul = șeful; conștientul = subalternul)

Inconștientul poate impune direct sau indirect tendințele sale, cu precădere în:

- stări intense de afect (ex: furie);
- inspirație, creație;
- stări patologice (psihoze) când este principalul reglator al conduitei

3.4. Relații de echilibrare

Este un balans inconștient – conștient, fără predominanța unuia:

- stări de reverie;
- spontaneitate;
- contemplație.

Sistemul de referință dintre cele 3 instanțe (conștient, subconștient, inconștient) rămâne conștiința, pentru că:

- prin ea se reflectă și interpretează adecvat realitatea
- se reglează adecvat conduita.

Referințe bibliografice

- COSMOVICI, Andrei, *Psihologie generală*, Ed. Polirom, Iași, 1996, p.67-74;
EY, H., *Conștiința*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p.57-61, 319-349;
GOLU, M. *Fundamentele psihologiei*, ed. a V-a, București, Editura Fundației *România de Măine*, 2007, p. 109-123;
ZLATE, M., *Introducere în psihologie*, Ediția a III-a, Iași, Polirom, 2000, p. 248-257, 270-278;
DAVID, D., *Prelucrări inconștiente de informație; Contaminarea psihologică în mass-media, practica clinică și juridică*. Ed. Dacia. Cluj-Napoca, 2000, p. 28-57.

Grilă de autoevaluare

(un singur răspuns este corect)

1. Care dintre următoarele funcții **nu** aparține conștiinței?
 - a. funcția informațional-cognitivă
 - b. funcția finalistă
 - c. funcția reglatoare
 - d. depozitaral automatismelor psihologice
2. Interpretările statice ale conștiinței postulează următorul lucru:
 - a. "conștiința este locul unde se desfășoară procesele psihice ale individului" (Wundt)
 - b. "conștiința este un fapt fundamental al vieții psihice care avansează, curge și se succede fără încetare în noi" (James)
 - c. conștiința este o construcție sistematică în continuă mișcare. Ea se elaborează ca urmare a relațiilor interfuncționale între procese și funcții psihice în dezvoltarea lor ontogenetică și funcțională (Vîgotski)
 - d. nu au existat în istoria psihologiei interpretări statice asupra conștiinței
3. Interpretările constructiviste referitoare la conștiință consideră că:
 - a. dezvoltarea conștiinței echivalează cu dezvoltarea unui sistem de semnificații, înțelesuri
 - b. în orice conștiință personală stările sunt întotdeauna în curs de schimbare
 - c. conștiința se interesează de unele elemente și se dezinteresează de altele
 - d. conștiința este locul unde se desfășoară procesele psihice ale individului
4. Interpretările dinamice asupra conștiinței afirmă :
 - a. conștiința este un fapt fundamental al vieții psihice care avansează, curge și se succede fără încetare în noi.
 - b. fiecare stare tinde să se integreze unei conștiințe personale
 - c. în orice conștiință personală stările sunt întotdeauna în curs de schimbare

d. toate afirmațiile sunt corecte din punct de vedere științific

5. Despre subconștient se poate spune că :

- a. subconștientul este plasat în proximitatea conștiinței și este compatibil cu ea
- b. conținuturile subconștientului sunt mai asemănătoare cu cele inconștiente decât cu cele conștiente
- c. subconștientul nu poate prelucra, restructura conținuturile sale, ci doar la conservă
- d. subconștientul nu are fizionomie proprie

6. Într-o definiție extensivă și pozitivă, inconștientul este considerat a fi:

- a. un rezervor de tendințe refulate, frustrate, înăbușite care explică lapsusuri, vise, acte ratate (Freud)
- b. formație psihică ce cuprinde tendințele ascunse, conflictele emoționale generate de resorturile intime ale personalității, nefiind lipsit de organizare, cu structuri conturate
- c. un haos de pulsuni oarbe, iraționale, cu efecte dezorganizatoare și inhibitive asupra vieții psihice, ținând chiar de patologie
- d. un nivel structural-funcțional al psihicului: amorf, fără organizare, pur negativ

7. Care dintre următoarele relații între conștient și inconștient **nu** există?

- a. relații de integrare și subordonare a inconștientului de către conștient
- b. relații circulare
- c. relații de dominare a conștientului de inconștient
- d. relații simpatetice

8. ”Inconștientul este doar un rezervor de tendințe refulate, frustrate, înăbușite care explică lapsusuri, vise, acte ratate” (Freud) constituie o definiție a inconștientului făcută în manieră:

- a. restrictivă
- b. negativă
- c. extensivă și pozitivă
- d. nu există o astfel de definiție a inconștientului

9. Afirmația conform căreia orice conținut conștient poate trece în subconștient și inconștient, apoi unele pot trece iar în conștiință, se referă la existența unei relații :

- a. de integrare și subordonare a inconștientului de către conștient
- b. de dominare a conștientului de inconștient
- c. de circularitate între conștient, subconștient și inconștient
- d. nu există relații de interacțiune și interdependență sau de contradicție între conștient și inconștient

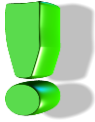
10. Relațiile de echilibrare dintre conștient și inconștient se referă la :

- a. situația în care inconștientul poate impune direct sau indirect tendințele sale
- b. situația în care apare un balans inconștient – conștient, fără predominanța unuia dintre acestea
- c. situația în care conștientul poate domina și stăpâni impulsuri din inconștient
- d. situația în care inconștientul preia sarcini fixate conștient, le prelucurează în manieră specifică, iar rezultatele ajung în conștiință.

MODULUL II: SISTEMUL PSIHIK UMAN CA OBIECT DE CERCETARE AL PSIHOLOGIEI

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE 9

STĂRILE MODIFICATE DE CONȘTIINȚĂ (1)

Plan de idei.

1. Varietatea stărilor de conștiință
2. Probleme generale ale stărilor modificate de conștiință (inducere, efecte)
3. Stări modificate de conștiință

3.1. Somnul

3.2. Visul

3.3. Hipnoza

Obiective:

La sfârșitul acestui curs veți fi capabili:

- să analizați critic manifestările stărilor modificate de conștiință
- să cunoașteți modalitățile de inducere a stărilor modificate de conștiință și efectele acestora
- să analizați somnul ca stare modificată de conștiință
- să înțelegeți funcționarea și rolurile viselor
- să definiți și să explicați hipnoza

STĂRILE MODIFICATE DE CONȘTIINȚĂ (1)

Conținut

1. VARIETATEA STĂRILOR DE CONȘTIINȚĂ

Conștiința nu este omogenă, identică în fiecare moment – este neomogenă, ceea ce face ca rolul ei să fie diferit în fiecare moment.

Conștiința este concepută ca un sistem și formată din structuri și subsisteme aflate în interacțiune. Se poate afirma că ”bioordinatorul uman prezintă un număr crescut, dar limitat de moduri posibile de funcționare”.

1.1. Definirea stărilor de conștiință. SMC = configurația elementelor componente ale conștiinței așa cum se prezintă la un moment dat, pentru o perioadă determinată de timp.

1.2. Caracteristicile stărilor de conștiință. Există cinci caracteristici ale stărilor de conștiință:

1.2.1. Structuralitatea – nu este vorba despre elemente aditive, ci intercorelate și intercondiționate care formează constelații diferite de la un moment la altul, de la o persoană la alta.

1.2.2. Complexitatea – este formată din elemente de natură diferită, psihologice și neurologice.

1.2.3. Actualitatea – stările de conștiință sunt legate de prezent.

1.2.4. Durata – stările de conștiință au o anumită întindere în timp.

1.2.5. Dinamica – ele evoluează, se înlocuiesc unele pe altele.

1.3. Clasificarea stărilor de conștiință

1.3.1. R. Ficher - ia în considerare șase stări. Primele patru aparțin stării de veghe, ultimele două se referă la o descreștere a angajării în realitatea imediată.

1. stare de conștiință normală (starea din ocupațiile curente sau din relaxare);
2. stare de conștiință activă (sensibilitate, creativitate, somn cu vise, anxietate);
3. stare de conștiință hiperactivă (stări maniace și schizofrenice acute, catatonie);
4. stare de conștiință extatică (mistica profundă);
5. stare de conștiință hipoactivă (conștiință acroșată de subiect, conștiință fără gândire);
6. stare de conștiință calmă (meditații Zen, somn profund, concentrare pe obiect).

De la starea unu la starea patru - veghea crește.

De la starea șase la starea cinci - veghea descrește.

1.3.2. A. Chassaing – vorbește de patru stări:

- veghe;
- vise;
- somn;
- extaz.

1.3.3. Clasificarea bicategorială – clasifică stările de conștiință în:

- stări obișnuite (normale);
- stări neobișnuite (alterate = termen descriptiv, fără implicații valorice).

Este preferabil să utilizăm următoarele concepte:

- stări de conștiință modificată pentru stări neordinare ale conștiinței (somn, vise, hipnoză – starea obișnuită a conștiinței fiind veghea, vigilența);
- stare de conștiință alterată pentru stări de tulburări ale conștiinței care intră în patologic: obtuzie (tulburare în planul recepției realității, ridicarea pragurilor senzoriale, pierderea mobilității ideative), toropeală (dezorientare, hipokinezie, apatie, indiferentism), obnubilare (scăderea vigilenței, afectarea lucidității câmpului perceptiv), stupor (activitatea psihomotorie pare suspendată, nu răspunde, nu reacționează decât la stimuli foarte puternici).

Relația stare ordinară/stare neordinară de conștiință se poate explica prin analogie cu un calculator, cu un program făcut din multe subprograme care, reprogramat va utiliza aceleași date, dar în moduri diferite (este vorba despre schimbarea temporară a unui program de calculator, o restructurare care duce la apariția unui nou sistem cu calități specifice).

Trecerile dintr-o stare în alta pot fi explicate prin conceptul ipotetic de "continuum vertical al existenței", care la extreme are somnul și veghea și numeroase verigi intermediare, de trecere de la una la alta.

2. PROBLEME GENERALE ALE STĂRILOR MODIFICATE DE CONȘTIINȚĂ

Conștiința modificată = stare particulară a conștiinței, aflată la frontiera stărilor de veghe și somn, a stărilor conștiente și inconștiente, raționale și instinctiv-afective. Ele sunt mai bogate în fenomene psihice decât starea de veghe.

Fiecare SMC (stare modificată de conștiință) are specificul său, dar există câteva probleme cu caracter general (și anume: cum pot fi induse, care sunt efectele lor, care este utilitatea lor).

2.1. Inducerea este posibilă prin activitatea conștientă asupra structurilor latente ale inconștientului până când acestora li se dă o altă formă.

În literatura de specialitate găsim descrise mecanisme, faze, procedee.

Inducerea SMC presupune două operații:

- aplicarea unei forțe disruptive (acțiuni psihologice sau fiziologice care zdruncină procesele stării obișnuite de conștiință);
- aplicarea unor forțe structurante pe perioada de tranziție de la o stare la alta (activități psihologice sau fiziologice capabile de a forma noi subsisteme și de a le integra într-un sistem).

Revenirea la starea normală de conștiință se face după aceeași schemă.

Forțele psihologice sau fiziologice utilizate pot fi:

- stimuli repetați;
- monotonia;
- reținerea mișcărilor;
- concentrarea mentală.

2.2. Efecte

- modificarea gândirii (reamintirea, judecata, variații de concentrare a atenției);

- perturbări ale percepției timpului (subiectul simte că e nemișcat sau că se mișcă foarte repede);
- pierderea controlului (se renunță la autocontrol);
- schimbarea expresiilor emoționale (mai libere, mai vii, mai puternice);
- schimbarea imaginii corpului (mai greu, mai ușor, cu părți de corp mai rigide sau mai flexibile);
- distorsiuni perceptivă (aude voci, muzică, lucruri care nu există);
- schimbarea înțelesurilor și semnificațiilor (apare senzația că se află în posesia înțelesului vieții);
- afectarea comunicabilității (dificultăți de verbalizare a experiențelor);
- sentimentul întineririi (se simte renăscut);
- hipersugestibilitate (diminuarea capacității critice, acceptă contradicții, se pierde contactul cu realitatea).

Aceste efecte au fost reduse la cinci de C. Martindale:

- se produc modificări "superficiale" ale proceselor cognitive (se rămâne la un nivel concret al imaginii și obiectului);
- se asociază cu schimbări frecvente în experiențele Eului (Eul și realitatea se amestecă);
- scade capacitatea de control și autocontrol (se diminuează capacitatea de inhibiție și crește sugestibilitatea);
- divorț între realitate și percepție (se percepe ceva ce nu există în realitate);
- conținutul conștiinței devine mult mai viu (culori intense, sunete, emoții intense).

Efectele sunt atât pozitive cât și negative și sunt amalgamate. Ca efecte pozitive s-a sugerat calitatea lor ca instrumente de adaptare la lume.

3. STĂRI MODIFICATE DE CONȘTIINȚĂ

Din multitudinea de stări modificate de conștiință vom analiza doar somnul, visul și hipnoza.

3.1. Somnul

Poate părea bizar că este încadrat în rândul stărilor de conștiință (ar trebui încadrat în inconștient pentru că atunci când doarme omul nu-și dă seama de nimic). Explicație: existența gândurilor, imaginilor, emoțiilor.

3.1.1. Definiție și descriere

Definiție. Somnul = o stare reversibilă a organismului asociată cu scăderea până la dispariție a reacțiilor adaptative superioare, a relațiilor senzori-motorii cu și față de mediu (omul este fără apărare).

Faptul că acceptăm acest risc dovedește faptul că somnul îndeplinește o funcție vitală (este o funcție fiziologică, o condiție de bază a vieții, fundamental pozitivă deoarece reîmprospătează organismul, previne epuizarea).

Freud vorbește despre două funcții ale somnului

- biologică (asigură relaxarea);
- psihologică (se asigură stingerea interesului pentru lumea exterioară).

Privarea de somn duce la epuizarea rezervelor funcționale ale organismului (confuzii, dezorientare, iritabilitate). Prelungirea lui constituie însă o barieră în calea existenței umane.

Starea de veghe/starea de somn sunt stări opuse:

Starea de veghe:

- activitatea electrică a creierului (EEG) are ritmuri frecvente, de mică amplitudine, desincronizate;
- este rezultatul activării prin mesaje senzoriale.

Starea de somn:

- ritmuri lente, de mare amplitudine, sincronizate;
- este rezultatul scăderii fluxului senzorial (la animal, lezarea receptorilor senzoriali produce somn, la om deprivarea senzorială produce somnolență și somn lung).

3.1.2. Clasificare. Există două tipuri de somn:

3.1.2.1. Somn pasiv – ca rezultat al suprimării sau reducerii informațiilor senzoriale;

3.1.2.2. Somn activ – ca rezultat al răspândirii în scoarța cerebrală a unui proces inhibitor activ asupra sistemului reticulat ascendent, secreția unor mediatori chimici:

- scade tonusul ca urmare a lipsei aferenței;
- poate fi provocat intenționat;
- se produce prin stimulare cu stimuli ce produc inhibiție (monotoni, repetitivi, de intensitate scăzută);

Teorii asupra somnului:

- există teorii care vorbesc despre un centru al somnului în hipotalamus și despre oboseală sinaptică;
- teoria neuronală consideră că funcționarea neuronală este suspendată pentru că se retrag dendritele;
- teoria ischemiei (deficit local de sânge) cerebrale explică somnul prin scăderea debitului sangvin cerebral;
- teorii chimice au în considerare intervenția unor substanțe chimice secretate pe parcursul zilei.

Nici una dintre aceste teorii nu este satisfăcătoare pentru că pe lângă mecanisme fiziologice intervin și mecanisme psihologice (motivaționale).

3.1.3. Reactivitatea psihologică în somn

- modificarea pragurilor senzoriale care cresc;
- timpul de reacție se prelungește pe măsură ce omul adoarme;
- influențează memoria și uitarea diferențiat (favorizează reținerea unui material fără sens);
- relația somn - personalitate:
 - cei ce dorm puțin – energici și eficienți, cu trebuințe înalte;
 - cei ce dorm mult – depresivi, anxioși, critici, cu trebuințe primare;
 - variații mai apar după temperament, nivel de stres, vârstă (deficienții mentali dorm mai puțin).

Învățarea în somn – se prezintă în somn întrebări urmate de răspunsuri. În veghe se pun aceleași întrebări și se cere răspunsul sau să se recunoască răspunsul corect din mai multe răspunsuri. S-a constatat că se rețin aceste informații, dar nu independent de profunzimea somnului.

Performanțele sunt bune pe fond de ritm alpha (în somnolență, se poate reproduce până la 50% din material).

Deci, există un somn parțial, cu păstrarea unor focare de veghe când:

- pot fi reținute informații;
- pot fi integrate în vis sau creații artistice.

Aceste constatări prezintă:

- interes teoretic;
- interes practic (în ceea ce privește învățarea și procesul terapeutic).

Există trei metode care combat insomnia:

- medicamente (droguri, preparate hipnotice);
- sugestie hipnotică (somm hipnotic);
- pe cale electrică (electrosomn).

3.2. Visul

Este considerat a treia stare de conștiință.

3.2.1. Funcții

3.2.1.1 Freud – a surprins funcțiile visului:

- resturi de activitate psihică din starea de veghe, capabile doar să tulbure somnul (prima interpretare);
- analizând visele copiilor ajunge însă la concluzia că visul nu este un factor de tulburare a somnului ci un protector al lui (îl apără de ceea ce ar putea să-l tulbure, interpretare ulterioară);
- mod de reacție a psihicului la excitațiile cu care se confruntă;
- visul menține somnul în ciuda excitației care ne împinge spre trezire;

Freud afirmă că nu este adevărat că fără vise am dormi mai bine, ci fără ajutorul visului nu am dormi deloc;

- alte funcții ale viselor după Freud:

- funcția hedonică (permite realizarea dorințelor);
- funcția protectoare a Eului conștient de presiunea pulsioniilor refulate;
- funcția comunicativă (conștient-inconștient);
- funcția sintetizatoare (reunește memoria infantilă, experiențele de viață, moștenirea arhaică).

3.2.1.2. Jung – funcțiile visului:

- funcția compensatoare (restabilirea echilibrului psihic cu ajutorul materialului oniric);
- funcția premonitorie (semnalizează pericole viitoare);
- funcția simbolică (se exprimă prin simboluri, cel mai specific fiind limbajul);
- funcția de comunicare (prin vis se exprimă inconștientul);
- funcția reductivă (reduce imaginea de sine conștientă la real, o micșorează, o fragmentează și chiar distruge imaginea de sine conștientă, modelează atitudini);
- funcția integratoare (unifică psihismul conștient cu cel inconștient).

3.2.1.3. Sistematizarea funcțiilor visului (Bourguignon și Humery):

- funcția de stimulare (visul este un stimul endogen – este o formă aparte de trezire);
- funcția de descărcare (se descărcă dorințe născute din plăcerea sexuală, pe calea îndeplinirii halucinatorii);
- funcția de substituție (se substituie privarea senzorială produsă de somn);
- funcția de legătură (leagă urme lăsate de viața conștientă, deci au o oarecare orientare și sens).

Deci, independent de somn, visele au o funcție adaptativă.

3.2.2. Indicatori obiectivi pe baza cărora se poate studia visul (inițial visele se relatau – ceea ce constituie indicatori subiectivi):

Printre indicatorii obiectivi se numără înregistrarea mișcărilor corpului și a ochilor, însoțite de modificări fiziologice - cardiace, respiratorii - ce survin ciclic.

Mișcările oculare pot fi:

- rapide (REM =Rapid-Eye-Movement) – durata lor este de 0,1 – 0,2 sec., sunt sincrone bilateral, iar durata este de 3 – 50 min. (pot fi singulare sau în grupuri). Sunt indicatori obiectivi ai prezenței visului. Somnul cu vise = somn REM.
- lente (NREM) – sunt pendulări asimetrice de 3 -4 sec., durată de 1 – 15 min.

3.2.3. Conținutul visului

Freud:

- un conținut manifest (narațiunea visului);
- un conținut latent (ideile ascunse în vis).

În elaborarea visului apar câteva faze:

- condensarea (conținutul visului manifest este mai redus);
 - deplasarea (înlocuirea unui element printr-o aluzie – ceva îndepărtat; se trece accentul de pe un element important pe unul neimportant);
 - transformarea regresivă a ideii în imagine senzorială (se face prin inversarea sensului, situațiilor, personajelor, înlocuirea cu contrarii – așa se produc și simptomele nevrotice).
- Interpretarea viselor a fost sexualizată de Freud, care vedea în vise simboluri sexuale. Dar visul are un conținut mai bogat decât cel sexual:

- dorințe;
- activități personale relevante;
- preocupări cognitive zilnice;
- afecte cotidiene.

S-a vehiculat ideea relației dintre vis și capacitățile parapsihologice și s-a constatat că visul facilitează transferul telepatic, mai ales la stimuli emoționali.

3.2.4. Natura psihică a visului (imagine, idee, imaginație, gândire – deci natura visului este complexă).

- unii iau avantajat imaginea;
- pentru cei mai mulți însă visul are o natură ideativă –este o formă particulară a gândirii (gândire onirică sau gândire în imagini care apelează la coduri vizuale – Freud și Jung);
- s-a considerat că visele cu conținut emoțional negativ – coșmarurile sunt de neevitat;

- există culturi unde se pot controla visele, conținutul lor putând fi dirijat prin procese de educație, prin sugerarea de semnificații (visezi un leu – ești vânător; visezi căderea - zbori). Acest procedeu poate fi utilizat și ca tehnică terapeutică (un om cu necazuri poate integra în vis soluții constructive pentru problemele lui, îi crește imaginea de sine). Este greu să ne pronunțăm asupra modificărilor din viața reală.

3.2.5. *Visul lucid* – este cel mai important mod de control al visului, deoarece persoana este conștientă că visează. El are loc în timpul somnului profund iar paradoxul este că:

- persoana este perfect adormită (desprinsă de realitate);
- persoana este deplin trează (atentă la realitatea internă a visului).

Conținutul visului lucid:

- senzorial/perceptiv;
- emoțional,
- cognitiv.

El ocupă o poziție intermediară între starea de veghe și visul non-lucid.

Caracterizați starea de veghe, starea de somn și visele.

3.3. Hipnoza

3.3.1. Controverse

Hipnoza are aparență de supranatural, a făcut parte din domeniul magiei. S-a pus întrebarea dacă este un fenomen natural sau patologic și a fost considerat când parapsihologie când patologic. Charcot miza pe patologic având ca argument receptivitatea hipnotică ce apărea la persoanele isterice, care, după ce își recăpătau echilibrul psihic, nu mai puteau fi hipnotizate.

H. Baruk o compară cu catalepsia (înțepenirea bruscă a trunchiului și membrelor) – comparația este făcută pentru că omul este pasiv, suportă influențe exterioare, menține tonusul motor, dar nu are mijloace de expresie și acțiune proprii).

A fost considerată și ca o stare specială sau ca una de comă.

În literatura de specialitate americană au apărut dispute:

- stare vs. non-stare de conștiință modificată;
- proces special vs. proces psiho-social;
- trăsătură vs. situație.

Au existat multe tipuri de reprezentări sociale despre hipnoză:

- formă somnambulică;
- formă pseudo-letargică (letargie = somn adânc, de lungă durată, cu pierderea capacității de mișcare) – datorită faptului că apare o mare pasivitate, insugestibilitate);
- formă cataleptică;
- formă de letargie trează (tonus scăzut și nivel înalt de activism conștient).

Vladimir Gheorghiu afirma despre hipnoză că este o manifestare conștientă și inconștientă, de detașare și de atașare, de comportament simulat și autentic, în același timp.

Consecința acestei situații:

- dificultăți de definire;
- diversificarea concepțiilor.

În prezent sunt 2 concepții opuse:

1. O stare de somn parțial, somn incomplet. Argumentele care se aduc sunt:

- etimologice (greacă: hypnosis = somn).
- fiziologice:
 - Pavlov – inhibiție parțială a unor zone corticale plus un focar de veghe (consideră că are mecanisme comune cu somnul);
 - dar, în timpul hipnozei nu apar undele EEG ale somnului;
 - dar, inhibiția cortexului este generalizată (intervenții chirurgicale demonstrează acest lucru).

- comportamentul în hipnoză:
 - aspect somnolent;
 - ochi închiși;
 - la ieșirea din transa hipnotică, apare un comportament asemănător cu cel al trezirii din somn.

2. Nu este somn, ci o stare apropiată celei de veghe (o stare specială a stării de veghe). Argumentele care se aduc sunt:

- neurofiziologice (aceleași unde cerebrale ca în starea de veghe);
- psihologice (performanțele obținute în stare hipnotică, nu diferă calitativ de cele din starea de veghe).

3.3.2. *Definiție.* Hipnoza = stare modificată de conștiință , amplasată între veghe și somn, dar mai aproape de starea de veghe decât de cea de somn.

3.3.3. *Specificitatea stărilor hipnotice ca SMC*

- amnezia hipnotică;
- hiperamnezia hipnotică;
- influențarea proceselor senzori-perceptive și motorii;
- sugestibilitatea post-hipnotică.

Hipnoza este un fenomen remarcabil nu prin dificultățile de conceptualizare și explicare, ci prin utilitatea ei:

- mijloc curativ (hipnoterapia – anxietate, fobie, depresie, obsesii, isterie);
- metodă de cercetare în psihologia experimentală;
- procedeu auxiliar în ramuri aplicative ale psihologiei (ex: sport – emotivitate, anxietate, creșterea rezistenței la stres, teama de un anumit adversar).

Auto-hipnoza = formă de hipnoză, formă de auto-terapie și autoreglare a stărilor psihice. Efecte negative ale hipnozei:

- subiectul este fără apărare (importantă devine calitatea morală a hipnotizatorului);
- se pot distruge valori morale – cercetările arată că în hipnoză subiectul nu face ceea ce nu vrea, ceea ce este contra moralei sale.

3.3.4. *Tehnici terapeutice bazate/derivate din hipnoză*

Tehnici terapeutice bazate pe hipnoză

3.3.4.1. Terapie prin sugestie directă (vizează trezirea simptomului);

3.3.4.2. Terapie prin hipnoză asociată învățării (e bazată pe condiționarea comportamentală a behavioriștilor);

3.3.4.3. Metoda cathartică (retrăirea și descărcarea afectelor – permite sesizarea originii conflictelor);

3.3.4.4. Hipno-analiza (combină hipnoza cu psihanaliza – materialul de interpretat este obținut în transă).

Tehnici terapeutice derivate din hipnoză

3.3.4.5. Training-ul autogen (Schultz)

3.3.4.6. Sofrologia – tehnică bazată pe relaxare și concentrare (Caycedo)

3.3.4.7. Teoriile ericksoniene și neoericksoniene

3.3.4.8. Relaxarea de inspirație psihanalitică

Căutați informații despre una dintre tehnicile terapeutice bazate pe hipnoză sau derivate din hipnoză pentru a o prezenta în cursul seminarului.

Referințe bibliografice

ATKINSON, R.L., SMITH, E.E., BEM, D.J., *Introducere în psihologie*, Ed. Tehnică, București, 2002, p. 240-257, 274-280;

GHEORGHIU, A., *Hipnoza – realitate și ficțiune*, Ed. Științifică, București, 1977, p.453-458;

GOLU, Mihai, *Fundamentele psihologiei*, București, Editura Fundației României de Maine, 2007, p.75-85, 93-142;

NEGOVAN, V, *Fundamentele psihologiei (introducere în psihologie)*. București, Credis, 2008, p.115-123;

ZLATE, M., *Introducere în psihologie*, Ediția a III-a, Iași, Polirom, 2000, p. 290-307.

Grilă de autoevaluare

(un singur răspuns este corect)

1. Care dintre următoarele atribute **nu** constituie o caracteristică a stărilor de conștiință?

- a. sincronicitatea
- b. structuralitatea
- c. actualitatea
- d. dinamica

2. În prezent, conceptul de ”stare modificată de conștiință” este utilizat pentru a desemna:

- a. stări de tulburări ale conștiinței care intră în patologic (obtuze, toropeală, apatie, obnubilare)
- b. starea de conștiință
- c. stări neordinare ale conștiinței (somn, vise, hipnoză)
- d. nu există în psihologie acest concept

3. Activitatea conștientă asupra structurilor latente ale inconștientului până când acestora li se dă o altă formă constituie:

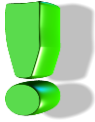
- a. procesul de inducere a stărilor modificate de conștiință
 - b. procesul de revenire la starea normală de conștiință
 - c. procesul de gândire
 - d. procesul de stereotipizare
4. Starea reversibilă a organismului asociată cu scăderea până la dispariție a reacțiilor adaptative superioare și a relațiilor senzori-motorii cu și față de mediu se numește:
- a. hipnoză
 - b. creativitate
 - c. somn
 - d. stare normală de conștiință
5. Care dintre următoarele funcții ale visului, conform Jung, este incorectă?
- a. funcția compensatoare
 - b. funcția premonitoare
 - c. funcția simbolică
 - d. funcția morfologică
6. Care dintre următorii indicatori pe baza cărora se poate studia visul **nu** sunt obiectivi?
- a. relatări verbale ale visului
 - b. mișcări oculare rapide (REM =Rapid-Eye-Movement)
 - c. mișcări ale corpului
 - d. modificări fiziologice
7. Care dintre următoarele stări **nu** este o stare modificată de conștiință?
- a. somnul
 - b. starea de veghe
 - c. visul
 - d. hipnoza
8. Tehnica psihoterapeutică bazată pe retrăirea și descărcarea afectelor se numește:
- a. relaxarea de inspirație psihanalitică
 - b. hipno-analiza
 - c. metoda cathartica
 - d. training-ul autogen
9. Care dintre următoarele tehnici psihoterapeutice este derivată din hipnoză?
- a. metoda cathartica
 - b. hipno-analiza
 - c. terapia prin sugestie directă
 - d. sofrologia
10. Care argument **nu** susține concepția conform căreia hipnoza este o stare de somn parțial, incomplet?
- a. argumentul etimologic (greacă: hypnosis = somn)

- b. comportament asemănător cu cel al trezirii din somn la ieșirea din transa hipnotică
- c. prezența aceluiași unde cerebrale ca și în starea de veghe
- d. aspectul somnolent al celui hipnotizat

MODULUL II: SISTEMUL PSIHIC UMAN CA OBIECT DE CERCETARE AL PSIHOLOGIEI

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE 10

STĂRILE MODIFICATE DE CONȚIINȚĂ (2)

Plan de idei:

3. Căi de acces la stările modificate de conștiință

3.1. Meditația

3.2. Bio-feed-back-ul (BFB)

3.3. Substanțe psihoactive

Obiective:

La sfârșitul acestui curs veți fi capabili:

- să cunoașteți definiția și să analizați specificul meditației
- să puneți în evidență avantajele oferite de bio-feed-back
- să cunoașteți și să prezentați principalele categorii de substanțe psihoactive și efectele acestora

STĂRILE MODIFICATE DE CONȘTIINȚĂ (2)

Conținut

4. CĂI DE ACCES LA SĂRILE MODIFICATE DE CONȘTIINȚĂ

4.1. Meditația

4.1.1. Definiție și specific

Este o practică orientală preluată și integrată în occident. Există două accepțiuni ale conceptului:

- stare modificată de conștiință;
- mijloc de a obține modificări ale conștiinței (este vorba despre un ritual care presupune exerciții care duc la modificarea treptată a conștiinței). Este o procedură nedramatică, solitară, personală, spre deosebire de alte căi ce presupun preocupări și elaborări colective: dansuri exotice, ritualuri tribale, tipuri speciale de muzică, drog (în meditație nu este nevoie de alții).

Procedeu:

- concentrare pe un obiect plus distragerea atenției de la alte obiecte (este o autoimpunere sau o formă de deprivare senzorială). Atenția se poate concentra fie:
 - pe cursul unui eveniment;
 - pe obiecte specifice (respirație, sunete, senzații, imagini).
- când crește gradul de concentrare, conflictele psihice nerezolvate tind să iasă la suprafață;
- după câteva ore de meditație se conștientizează :
 - limite;
 - deformarea unor percepții;
 - insuficienta capacitate de control.

Deci, meditație nu este numai un demers de inducere a unor SMC, dar și o cale de ameliorare a dezvoltării psihice prin conștientizarea unor limite.

Există două forme de meditație:

- meditație prin concentrare (antrenarea capacității de concentrare prin fixarea unor obiecte particulare);
- meditație prin percepție interioară (cultivarea conștiinței, atenției în fiecare moment al vieții curente).

În cercetarea științifică a meditației se utilizează ca metode:

- observarea comportamentală;
- experimentul;
- relatări verbale.

Informațiile recoltate se compară cu informații obținute de la:

- cei ce practică alte tehnici de autoreglare (tehnici de relaxare, autohipnoză);
- cei cu practică lungă și novicii;
- cei care practică și cei care au abandonat.

Rezultatele sunt modeste și contradictorii, dar s-au pus în evidență câteva variabile specifice meditației.

4.1.2. Variabile specifice meditației

Variabile pozitive:

- emoții intense și fugitive;
- episoade de hipervigilență;
- episoade de relaxare profundă;
- percepții clare și precise;
- procese intuitive;
- comprehensibilitate;
- scăderea pragurilor senzoriale;
- empatie amplificată.

Variabile negative:

- produc anxietate, tensiune intensă, dar de scurtă durată când se eliberează conflictele psihice nerezolvate, refulate.

Profilul de personalitate al celor care meditează:

- mai receptivi spre interior (ceilalți sunt mai realiști);
- mai puțin fragili emoțional;
- nivel de concentrare și activitate a undelor alpha mai crescut;
- mai bună stabilitate psihică;
- își recunosc mai ușor limitele;
- tendință medie spre psihoză.

4.2. Bio-feed-back-ul (BFB)

4.2.1. Descriere

Presupune controlul conștient al funcțiilor vegetative (care nu presupun intervenția voluntară a conștiinței și nici nu se credea că este posibil așa ceva). Practicile orientale au arătat că acest lucru este posibil (rărirea și diminuarea respirației, păstrarea temperaturii corpului la frig extrem).

Procedeu pentru a controla funcțiile vegetative:

- obiectivarea, conștientizarea lor (există aparate care afișează semnale de la organele interne, făcându-le perceptibile);
- subiectul este expus astfel unui flux continuu de informații despre propria stare internă;
- prin încercare și eroare încearcă să controleze aceste funcții.

4.2.2. Tipuri de bio-feed-back

4.2.2.1. BFB electromiografic (nervi periferici și activitatea musculară) – combaterea durerilor de cap de tip tensional, anxietatea, insomnia, combate răceala la extremități.

4.2.2.2. BFB cardiovascular – monitorizarea ritmului cardiac (procedee ajutătoare: concentrarea pe idei, stări psihice; ex: încetinirea ritmului cardiac – imaginarea mișcării de legănare; accelerarea ritmului cardiac – imaginarea alergării).

4.2.2.3. BFB electroencefalografic – se înregistrează activitatea creierului, sarcina subiectului este să găsească metode de a rămâne cât mai mult în ritm alpha (stare de detașare lucidă care permite, dacă este cultivată, ameliorarea funcțiilor psihice sau are virtuți curative în: anxietate,

fobie, depresie, ticuri nervoase, cefalee, astm, migrene – se înlocuiește astfel folosirea tranchilizantelor și drogurilor).

BFB nu poate produce totuși o SMC similară celei produsă de meditație.

4.2.3. Avantaje ale bio-feed-back-ului

La prima vedere pare asemănător efectului placebo (adică un fel de autosugestie), dar se diferențiază:

- placebo este un tip de autoreglare inconștient;
- BFB este un tip de autoreglare conștient.

Pune la dispoziția individului un suport obiectiv pentru controlul stărilor interne (care nu apare în alte proceduri).

De la el se așteaptă a fi o alternativă pentru tratarea unei diversități de tulburări fiziologice.

4.3. Substanțele psihoactive

4.3.1. Clasificare

4.3.1.1. Substanțe psihoactive depresive (sedative) – au efect inhibitor, de calmare (alcool, barbiturice, tranchilizante ușoare).

Despre alcool se crede că e un stimulator, dar nu – are efecte inhibitoare, depresive. În cantități mici crește încrederea în sine, dă o stare de bine, euforică, mărește expresivitatea, expansivitatea afectivă, ridică tonusul. În doze mari produce contrariul.

4.3.1.2. Substanțe psihoactive narcotice (gaze, vapori, injectabile, din familia opioidelor, ex: eter) – diminuează sensibilitatea fizică și capacitatea de a răspunde la stimuli.

Stări produse: senzație de bine, reduc anxietatea, detașare, nu produc reacții agresive ca alcoolul.

4.3.1.3. Substanțe psihoactive stimulante – produc mărirea trezirii fiziologice, a stării de activitate (amfetamina, cocaina, nicotina, cofeina).

Amfetamina – crește încrederea în sine și scade oboseala.

Cocaina:

- la început, euforie, activism;
- fază de apatie (însoțită de tulburări respiratorii, circulatorii, nervoase - halucinații);
- la sfârșit, stare de somnolență.

Creează o mare dependență.

4.3.1.4. Substanțe psihoactive halucinogene/psihedelice – LSD, mescalina.

Produc modificări spectaculoase și profunde în funcționarea mintală (până la tulburări asemănătoare schizofreniei. Starea psihică obținută este o "psihoză toxică". Stanislav Grof a utilizat astfel de droguri în psihologia transpersonală.

4.3.1.5. Cannabis – marijuana, hașiș

Marijuana exacerbează percepție, dă o stare de bine și euforie.

Afectează:

- funcția reproductivă (scade testosteronul și spermatozoizii);

- sistemul nervos (schimbări în structura creierului);
- sistemul psihic (tulbură coordonarea motorie, atenția, memoria de scurtă durată, învățarea, procesele perceptiv);
- motivația (scade motivația).

Hașșul – euforie, exaltări ale simțului umorului și sensibilității, alterarea percepției timpului și spațiului.

În doze mari – crize de depersonalizare.

În doze mici, folosite îndelung – apatie, lene, instabilitate psihică cu iritabilitate, nebunie pentru subiecții fragili psihologic.

4.3.2. Probleme ridicate de folosirea drogurilor ca mijloc de obținere a SMC

Problema diferențelor interindividuale. În afară de cantitate și frecvența utilizării intervin diferențe interindividuale:

- la extraverti și isterici:
 - substanțele stimulatoare au influență redusă;
 - la substanțe depresive se reacționează marcant.
- la introverți sau distimici – reacție este inversă.

Problema modificării personalității în urma acțiunii drogurilor – păreri contradictorii.

Se zice că experimentarea unui drog lasă urme exact atât cât lasă un mic dejun cu pâine prăjită și gem (se zice că nici psihoterapia nu face altceva– lasă doar clientul să-și accepte propria personalitate).

Alte păreri susțin că și consumul ocazional și cel permanent lasă urme.

În ultimii ani s-a făcut o sinteză între chimio-terapie și psihoterapie și a apărut farmacopsihoterapia.

Problema folosirii drogurilor pentru controlul comportamentului uman și al mulțimii.

În scopuri antisociale este interzisă utilizarea drogurilor (smulgerea unor mărturisiri la interogatoriu – serul adevărului, spălare de creier, propagandă).

J. Joyce afirma ”Cea mai mare fericire a oamenilor ar fi descoperirea unui drog care să-i facă pe oameni rezistenți când sunt sub influența altui drog”- s-ar genera declinul uzului și abuzului de tot felul de medicamente/droguri.

Referințe bibliografice

ATKINSON, R.L., SMITH, E.E., BEM, D.J., *Introducere în psihologie*, Ed. Tehnică, București, 2002, p.259-272;

GOLU, M. *Fundamentele psihologiei*, ed. a V-a, București, Editura Fundației România de Măine, 2007, p. 105-142;

NEGOVAN, V, *Fundamentele psihologiei (introducere în psihologie)*. București, Credis, 2008, p.124-129;

ZLATE, M., *Introducere în psihologie*, Ediția a III-a, Iași, Polirom, 2000, p. 322-325;

Grilă de autoevaluare
(un singur răspuns este corect)

1. Care dintre următoarele practici **nu** constituie o cale de acces la stările modificate de conștiință?
 - a. bio-feed-back-ul (BFB)
 - b. utilizarea de substanțe psihoactive
 - c. rezolvarea de probleme
 - d. meditația
2. Care dintre următoarele tipuri de bio-feed-back este incorect menționată?
 - a. BFB volitiv
 - b. BFB electroencefalografic
 - c. BFB cardiovascular
 - d. BFB electromiografic
3. În care dintre următoarele tipuri de BFB sarcina subiectului este să găsească metode de a rămâne cât mai mult în ritm alpha?
 - a. BFB cardiovascular
 - b. BFB electromiografic
 - c. BFB electroencefalografic
 - d. nici unul dintre acestea
4. Care dintre următoarele attribute **nu** face parte din profilul de personalitate al celor care meditează:
 - a. fragilitate psihică screscută
 - b. mai receptivi spre interior
 - c. mai puțin fragili emoțional
 - d. mai bună stabilitate psihică
5. În cadrul BFB care dintre următoarele procedee pentru controlul funcțiilor vegetative este incorect menționat:
 - a. obiectivarea, conștientizarea funcțiilor vegetative cu ajutorul unor aparate care afișează semnale de la organele interne, făcându-le perceptibile;
 - b. prin încercare și eroare încearcă să controleze funcțiile vegetative
 - c. subiectul intră în starea de vis lucid
 - d. subiectul este expus astfel unui flux continuu de informații despre propria stare internă;
6. Care dintre următoarele substanțe **nu** sunt considerate a fi substanțe psihoactive?
 - a. mescalina
 - b. eter

- c. substanțele hidrosolubile
- d. cofeină

7. Substanțele care produc mărirea trezirii fiziologice, a stării de activitate se numesc:

- a. substanțe psihoactive narcotice
- b. substanțe psihoactive sedative
- c. substanțe psihoactive stimulante
- d. substanțe psihoactiv /psihedelice

8. Care dintre următoarele substanțe **nu** este o substanță psihoactivă stimulantă?

- a. amfetamina
- b. nicotina
- c. alcoolul
- d. cocaina

9. Consumul de marihuană produce:

- a. tulburări ale coordonării motorii, atenției, memoriei de scurtă durată, învățării, proceselor perceptive
- b. scaderea motivației
- c. schimbări în structura creierului
- d. toate aceste efecte

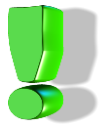
10. Care dintre următoarele substanțe psihoactive depresive (sedative) este incorect menționată?

- a. alcool
- b. barbiturice
- c. tranchilizante ușoare).
- d. hașiș

MODULUL II: SISTEMUL PSIHIC UMAN CA OBIECT DE CERCETARE AL PSIHOLOGIEI

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE 11

TIPURI DE ABORDĂRI ALE PSIHICULUI (1)

Plan de idei:

1. Abordarea plană

- 1.1. Descriere și istoric
- 1.2. Principiile abordării plane
- 1.3. Limitele abordării plane

2. Abordarea structural-dinamică

- 2.1. Descriere și istoric
- 2.2. Specificul abordării structural-dinamice
- 2.3. Principiile abordării structural dinamice

Obiective:

La sfârșitul acestui curs veți fi capabili:

- să prezentați istoricul abordării plane
- să înțelegeți principiile abordării plane
- să scoateți în evidență lipsurile abordării plane
- să cunoașteți istoricul abordării structural-dinamice
- să prezentați principiile abordării structural-dinamice
- să înțelegeți limitele abordării structural-dinamice

TIPURI DE ABORDĂRI ALE PSIHICULUI (1)

Conținut

Tipurile de abordare a psihicului s-au modificat în timp.

1. ABORDAREA PLANĂ, PE ORIZONTAL

1.1. Descriere și istoric

Este cea mai veche și provine de la asociaționiști, conexioniști și neoconexionism.

1.1.1. Asociaționismul clasic postula existența unor particule elementare, "atomi" care prin asociere generează viața psihică. Originea asociaționismului clasic se află în:

- filosofia lui Aristotel care și clasifică asociațiile (asociații prin asemănare, contrast, contiguitate în spațiu și timp);
- empirismul și senzualismul unor filosofi englezi și francezi (J. Locke, D. Hume, Condillac, Herbart).

David Hartley a fost primul părinte al asociaționismului – a făcut din repetiție principiul fundamental al tuturor asociațiilor (a deschis calea lui Pavlov spre reflexul condiționat).

James Mill a fost al doilea părinte al asociaționismului postulând 2 idei:

- senzația este singurul element primordial;
- asociația este singurul principiu de organizare a vieții psihice.

Exemple:

- imaginația = înlănțuire de imagini și idei;
- memoria = idei legate între ele prin legile asociației;
- emoțiile complexe = emoții simple asociate.

John Stuard Mill – a extins asociaționismul dincolo de limitele psihologiei făcându-l să devină unul din marile sisteme filosofice.

Psihologii care i-au urmat au:

- continuat linia asociaționistă;
- au adus elemente noi.

Exemplu: A. Bain – pe lângă asociații simple și asociații compuse (prin contiguitate și asemănare) introduce și asociațiile constructive prin care apar combinații noi.

1.1.2. Alte variante ale asociaționismului

Conexionismul – leagă un stimul de o reacție prin legea efectului și a exercițiului (Thorndike).

Neo-conexionismul – utilizează simularea pe calculator cu ajutorul unor rețele neuromimetice formate din noduri și conexiuni.

Ambele sunt variante recente ale asociaționismului.

1.2. Principiile abordării plane/pe orizontală

1.2.1. Principiul divizării psihicului în elemente componente.

1.2.2. Principiul identificării elementelor fundamentale (pentru unii sunt senzațiile, pentru alții sunt ideile – atomi psihici).

1.2.3. Principiul agregării și asociației atomilor mentali (ex: pentru cognitiști, nodurile rețelelor neuromimetice și conexiunile dintre ele care ascultă de regulile de învățare).

1.2.4. Principiul repetării asociațiilor atomilor mentali (prin repetiție asociațiile capătă tărie, se mențin și se reproduc cu ușurință).

1.2.5. Principiul indisociabilității asociațiilor (cu acest principiu se încearcă explicarea unor fenomene mai complexe).

1.2.6. Principiul complicării naturii asociațiilor.

1.2.7. Principiul multiplicării tipurilor de asociație.

Aceste principii au avut utilitate în psihologie:

- Wundt și Ebbinghaus au cercetat cu ajutorul lor senzațiile, memoria și deprinderile;
- Ribot a cercetat emoțiile și sentimentele;
- Pavlov și Skinner au descoperit cele 2 tipuri de condiționări.

Concluzie:

- asociaționismul își dorește o explicație științifică a vieții psihice, detașându-se de sub influența filosofiei și a explicației metafizice;
- depășește simpla descriere a fenomenelor, apropiindu-se de funcționalitatea lor, de mecanismele psihologice, de mecanismele neurologice;
- dar e o concepție ce se poate aplica cel mult fenomenelor simple, elementare.

Psihicul era divizat în funcții și facultăți indeductibile unele din altele. Viața psihică era o asociere sau concomitență a acestor capacități, procese, funcții psihice: atenție, memorie, afectivitate, inteligență, voință, gândire.

Atenție: aproape toate teoriile psihologice au făcut apel la asociații, ceea ce nu înseamnă că sunt asociaționiste (psihanaliza; pavlovismul; behaviorismul cu asociația S – R, ambele obiective; Jung cu asociațiile verbale).

1.3. Limitele acestei abordări constă în faptul că:

- asociația este considerată a fi centrală;
- asociația este susceptibilă să explice un număr mare de fenomene;
- se pun pe același plan fenomenele psihice, fără a face distincție calitativă între ele;
- este o viziune de tip mozaic care pierde din vedere organizarea internă (atomistă, simplistă).

2. ABORDAREA STRUCTURAL-DINAMICĂ

Ideea fundamentală este cea a diferenței calitative a componentelor și conținuturilor psihice și cea a dispunerii pe etaje (niveluri) ca la piramidă, între ele existând interacțiuni.

2.1. Descriere și istoric

În construirea acestei piramide au existat 3 perioade:

2.1.1. „Intuiții” din trecut:

- Leibnitz – vorbea despre ”percepții mici”;
- alții vorbeau despre ”percepții obscure” – ”senzații, idei sau mișcări care se întunecă prin obișnuință sau lipsă de atenție și pot chiar să dispară din conștient;
- Fechner – referindu-se la stimulii subliminali a surprins planul neconștientizat al vieții psihice;
- T. Brown – există elemente simple, dar proprietățile întregului nu se explică prin proprietățile părților;
- Stuard Mill – există 2 niveluri de organizare a psihicului:
 - elemental – cu elemente ireductibile unele la altele;
 - structural – cu elemente interrelaționate care au proprietăți noi și distincte de cele ale componentelor;
- intuiții din psihopatologie - atunci când sănătatea psihică este afectată, psihicul se dezagreghează și unele elemente ies de sub controlul conștiinței – apare o lume a inconștientului care poate fi analizată în cazuri patologice (idei fixe, automatisme, date din inconștient care se reactivează).

2.1.2. Fundamentarea și consolidarea acestei abordări

- P. Janet – distinge nivelul conștient și inconștient al psihismului;
- Freud – cu cele 2 topici ale sale;
- Ph. Learsch – cu teoria straturilor personalității.

2.1.3. Expansiunea în psihologia contemporană

Psihologia transpersonală a preluat aceste idei prin Ken Wilber care a construit un model al conștientului și unul al inconștientului.

Modelul conștiinței – cinci niveluri fiecare având un nivel diferit în ceea ce privește identitatea personală (de la identitatea supremă a conștiinței cosmice la identitatea asociată eului).

1. nivelul spiritului identic cu realitatea ultimă și absolută a universului, nivelul suprem de identitate a omului;

2. nivelul transpersonal este supra-individual (omul nu e conștient de identitatea cu universul, dar nici nu se confundă cu organismul individual);

3. nivelul existențial unde omul se identifică cu organismul său psihofiziologic. La acest nivel demarcație sine-altul, organism/mediu este clară. La acest nivel încep să se dezvolte gândirea, rațională și voința;

4. nivelul ego-ului unde identificarea se face nu cu nivelul organismului ci cu reprezentarea mentală a sa, adică cu propriul eu, cu imaginea de sine numită ”persoană”;

5. nivelul umbrei unde identificarea se face cu o imagine de sine sărăcită și inexactă;

Se observă cum sfera de identificare este din ce în ce mai restrânsă: univers – organism – psihic – persoană (parte a psihicului).

Modelul inconștientului – cinci tipuri de inconștient:

1. inconștientul fundament – structurile aflate în el sunt potențialități care pot deveni conștiente;
2. inconștientul arhaic – structuri primitive, simple, care nu provin din experiența personală, ci sunt moșteniri filogenetice comune;
3. inconștientul submergent – structuri cândva conștiente, refulate, evacuate din conștiință, pentru că nu mai sunt compatibile cu ea;
4. inconștientul pecete – structuri nerefulate, dar care au proprietatea de a refula (superego-ul lui Freud);
5. inconștientul emergent – structuri profunde existente de la origini și neieșite încă la suprafața inconștientului.

Fiecare nivel are o organizare psihică (o structură profundă și o structură de suprafață):

- structura profundă ”constă în toate principiile limitative învățate, dar și în potențialitățile existente”.
- structura de suprafață constă în manifestările particulare ale structurii profunde de care este constrânsă, dar în interiorul ei există libertatea de a selecta orice potențialitate.

Exemplul dat de autor este cel al unei clădiri cu 10 etaje:

- fiecare etaj este o structură profundă;
 - obiectele aflate în fiecare etaj sunt structuri de suprafață.

Modificarea structurilor de suprafață = translație (modificarea sau deplasarea mobilelor la același etaj).

Modificarea structurilor profunde = transformare (mutarea mobilelor de la un etaj la altul).

Orice transformare înseamnă accederea la un nivel nou, cu propria structură profundă și în el se dezvoltă și operează noi structuri de suprafață.

Evoluția = o serie de transformări.

Wolman propune introducerea unui nivel între conștient și inconștient – protoconștientul care cuprinde fenomene care nu sunt integral nici conștiente, nici inconștiente (vise lucide, fenomene parapsihologice, meditația).

Concluzii: Aparatul psihic al lui Freud, structura personalității a lui Learch, spectrul conștiinței a lui Wilber au limite, dar atrag atenția asupra organizării interne a psihismului și a dinamicii dintre componentele sale.

2.2. Specificul abordării structural-dinamice.

Pentru că organizarea psihicului este structural-dinamică, ea se pretează la o abordare structural-dinamică.

2.2.1. Conceptul de ”structură” (caracteristici). Există o mare varietate de definiții ale acestui concept după planul în care este utilizat (fizică, sociologie, economie, științe juridice, matematică, logică, biologie, lingvistică, filosofie). Conform Piaget, structura are 3 caracteristici - *totalitate*, adică:

- este formată din elemente;

- elementele sunt subordonate legilor sistemului/întregului;
- întregul are proprietăți distincte de cele ale elementelor.

Cum se obține totalitatea? Există trei modalități ce corespund a trei atitudini epistemologice:

- prin asocierea elementelor (asociaționistii);
- prin emergența elementelor, întregul fiind anterior elementelor (gestaltisti);
- prin asocierea relațiilor dintre elemente, situație în care important nu mai este nici elementul, nici totalitatea, ci procesele de compoziție.

Acest ultim caz ridică problema dacă structurile sunt formate sau preformate. Avem trei orientări care încearcă să răspundă la această întrebare:

- geneză fără structură (asociaționismul atomist);
- structură fără geneză (apriorism, transcendentalism);
- structuralismul trebuind să le depășească, introduce conceptul de transformare (structurile deci nu sunt forme statice, ci dinamice).

Structurile sunt întotdeauna și simultan:

- structurante (activitatea structurantă constă într-un sistem de transformări);
- structurate.
- *transformarea* = trecerea de la o structură la alta, structurile rămânând în sine distincte, necorelate (o structură poate intra cu titlu de substructură într-o structură mai largă, legile substructurilor conservându-se însă).
- *autoreglare* – asigură conservarea și o oarecare închidere a structurii (transformările din interior implică elemente ale aceleiași structuri, nedepășind frontierele sale – ceea ce este o limită a abordării).

Încercând să explice autoreglarea, Piaget trece spre viziunea sistemică (și când vorbește despre structură îi spune din când în când sistem, ex: structură = sistem de transformări).

Demersuri în abordarea structural-dinamică a psihicului. Există două tipuri de demersuri aparent opuse, dar de fapt complementare:

- surprinderea modului de organizare, articulare, ierarhizare a elementelor vieții psihice, la un moment dat (stări stabile, echilibrate, care se perpetuează și care asigură unitatea și persistența în timp a individului);
- surprinderea dinamicii evoluției, schimbării și a transformării de-a lungul timpului a organizării psihice.

În istoria psihologiei s-a pendulat de la un demers la altul, de la teorii structuraliste (psihologia formei) la teorii dinamiste (psihologia dezvoltării). În plus, în interiorul aceleiași orientări apar pendulări între abordarea structurală și abordarea dinamică (psihanaliza ortodoxă era dinamică, psihanaliza lui Lacan avantajează structura – inconștientul este structurat în limbaj).

Există tentative de reconciliere a dinamicii cu structura (Piaget în teoria despre dezvoltarea stadială a psihicului copilului).

Idee călăuzitoare în abordarea acestei problematice: ”cine se interesează de aspecte dinamice, nu poate să nu recurgă la o descripție structurală, el va desprinde stări temporare distincte, unde structuri diferite se integrează în altele; invers, structurile nu pot fi înțelese decât în lumina originii și dezvoltării lor” (Droz și Richelle).

2.3. Principiile abordării structural-dinamice

2.3.1. *Principiul structurării* – este vorba despre organizarea, etajarea, ierarhizarea elementelor componente ale vieții psihice, având ca urmare apariția unei totalități.

2.3.2. *Principiul interacțiunii și interdependenței* – elementele componente acționează unele asupra altora, producând schimbări în ele însele și în relațiile dintre ele.

2.3.3. *Principiul integrării elementelor în substructuri și a substructurilor în structuri complexe, fără a-și pierde propria identitate.*

2.3.4. *Principiul trecerii de la o structură la alta* - se face în urma modificării echilibrului forțelor din câmpul psihologic, structurile rămânând distincte.

2.3.5. *Principiul raportului de succesiune spațio-temporală, de coexistență exterioară, fără raporturi generice și evolutive.*

2.3.6. *Principiul legilor de structurare și de dinamică* – acesta asigură perpetuarea și dinamica structurilor (individul rămâne unitar și constant cu sine însuși perioade determinate de timp – perpetuarea; devine fluctuant în manifestările psiho-comportamentale, ne schimbăm în timp - dinamica).

Structura:

- prin stabilitate este factor de continuitate;
- prin dinamică este factor de progres;
- prin dezintegrare (structura nu este infinit de stabilă în timp)- moarte.

Limite ale abordării:

- închide prea mult psihicul în el însuși (ori, el este deschis spre exterior, cu care face schimburi, este influențat de exterior și exportă în exterior produsele sale);
- deschiderea spre exterior nu poate fi explicată prin această abordare.

Referințe bibliografice

ZLATE, M., *Introducere în psihologie*, Ediția a III-a, Iași, Polirom, 2000, p. 333-336, 337-350;

ZLATE, M., *Fundamentele psihologiei*. București, Editura Pro humanitate, 2006/mielu-zlate-fundamentele-psihologiei.pdf, p. 61-81

Grilă de autoevaluare (un singur răspuns este corect)

1. Care dintre următoarele abordări este incorect menționată?

- a. abordarea plană
- b. abordarea structural dinamică
- c. abordarea circulară
- d. abordarea sinergetică

2. Primul părinte al asociaționismului a fost:

- a. J. B. Watson
- b. S. Freud

- c. D. Hartley
- d. A. Freud

3. Care dintre următoarele principii aparține abordării plane?

- a. principiul interacțiunii și interdependenței
- b. principiul raportului de succesiune spațio-temporală, de coexistență exterioară, fără raporturi generice și evolutive
- c. principiul legilor de structurare și de dinamică
- d. principiul divizării psihicului în elemente componente

4. Care dintre următoarele principii **nu** aparține abordării plane?

- a. principiul legilor de structurare și de dinamică
- b. principiul identificării elementelor fundamentale
- c. principiul indisociabilității asociațiilor
- d. principiul multiplicării tipurilor de asociație

5. Care principiu al abordării plane postula faptul că prin repetiție asociațiile capătă tărie, se mențin și se reproduc cu ușurință.

- a. principiul agregării și asociației atomilor mentali
- b. principiul complicării naturii asociațiilor
- c. principiul indisociabilității asociațiilor
- d. principiul repetării asociațiilor atomilor mentali

6. Trecerea de la o structură la alta se face în urma modificării echilibrului forțelor din câmpul psihologic, structurile rămânând distincte este un principiu al:

- a. abordării sistemice
- b. abordării sinergetice
- c. abordării structural-dinamice
- d. abordării plane

7. Care dintre următoarele principii aparține abordării structural-dinamice?

- a. principiul agregării și asociației atomilor mentali
- b. principiul raportului de succesiune spațio-temporală, de coexistență exterioară, fără raporturi generice și evolutive
- c. principiul complicării naturii asociațiilor
- d. nici unul dintre acestea

8. Care dintre următoarele principii **nu** aparține abordării structural-dinamice?

- a. principiul integrării elementelor în substructuri și a substructurilor în structuri complexe, fără a-și pierde propria identitate.
- b. principiul legilor de structurare și de dinamică
- c. principiul identificării elementelor fundamentale
- d. principiul interacțiunii și interdependenței

9. Care dintre principiile abordării structural dinamice postulează faptul că elementele componente acționează unele asupra altora, producând schimbări în ele însele și în relațiile dintre ele.

- a. principiul interacțiunii și interdependenței
- b. principiul structurării
- c. principiul trecerii de la o structură la alta
- d. principiul legilor de structurare și de dinamică

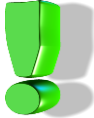
10. Care dintre următoarele afirmații constituie o limită a abordării structural-dinamice?

- a. transformarea nu explică trecerea de la o structură la alta
- b. nu ia în considerare existența unei diferențe calitative a componentelor și conținuturilor psihice
- c. închide prea mult psihicul în el însuși
- d. în cadrul abordării structural-dinamice nu se înregistrează nici o limită

MODULUL II: SISTEMUL PSIHIC UMAN CA OBIECT DE CERCETARE AL PSIHOLOGIEI

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE 12

TIPURI DE ABORDĂRI ALE PSIHICULUI (2)

Plan de idei:

3. Abordarea sistemică
 - 3.1. Conceptul de sistem
 - 3.2. Istoricul abordării sistemice
 - 3.3. Principiile abordării sistemice
 - 3.4. Sistemul psihic uman
 - 3.5. Clasificarea componentelor sistemului psihic uman
4. Abordarea sinergetică
 - 4.1. Istoricul abordării sinergetice
 - 4.2. Principiile abordării sinergetice

Obiective:

La sfârșitul acestui curs veți fi capabili:

- să înțelegeți conceptul de ”sistem” și istoricul constituirii sale
- să prezentați principiile abordării sistemice
- să cunoașteți caracteristicile psihismului uman privit ca sistem
- să analizați sistemului psihic uman din perspectiva componentelor sale
- să înțelegeți istoricul și principiile abordării sinergetice
- să gândiți sistemul psihic uman din perspectiva sinergetică

TIPURI DE ABORDĂRI ALE PSIHICULUI (2)

Conținut

3. ABORDAREA SISTEMICĂ

Când s-a constatat că psihicul este deschis spre exterior, abordarea structural-dinamică nu a mai fost suficientă.

Întrebări:

- psihicul poate fi considerat a fi un sistem?
- dacă da, care sunt caracteristicile sistemului psihic uman (SPU)?

3.1. Conceptul de sistem:

Definiție: Sistemul constă în mulțimea de elemente componente, în ansamblul relațiilor dintre aceste elemente structurate multinivelar și ierarhic și în constituirea unei integralități specifice, ireductibile la componente sau chiar la relațiile individuale dintre ele.

Sistemul cuprinde:

- *trei categorii de mărimi:*
 - mărimi de intrare – sistemul le primește din afară (asimilabile, neasimilabile, perturbatorii);
 - mărimi de stare – din interacțiunea mărimilor de intrare și a celor existente deja în sistem se creează o stare (diferențiată sau difuză);
 - mărimi de ieșire – produsele sistemului rezultate din funcționarea lui concretă.
 - *relațiile dintre cele 3 categorii de mărimi* – sistemul este influențat de mărimile de intrare, care la rândul lor sunt influențate de mărimile de ieșire. Cea mai importantă relație este cea de FB – acțiunea mărimilor de ieșire asupra celor de intrare.
 - *activitate/comportament* – modul în care sistemul interacționează cu mediul și care conduce la efecte atât asupra sistemului cât și al mediului;
 - *organizarea* – ansamblul proprietăților sistemului;
 - *structură* – aspecte ale organizării care rămân constante în timp;
 - *subsisteme* – structuri și activități mai simple cu particularitățile menționate mai sus;
 - *stări distincte ale sistemului la un moment dat.* Aici întâlnim:
 - parametri de stare (starea la un moment dat) și putem obține un profil de stare (ex: vine pacienta la psihoterapeut și i se dă un psihodiagnostic);
 - parametri de transformare (schimbări în sistem ca urmare a introducerii unor influențe) și putem obține astfel un profil fazic.
 - *finalități proprii* – se referă la:
 - realizarea scopurilor;
 - menținerea homeostaziei;
 - trecerea la o formă mai bine organizată.
- Indicatorii de finalitate se stabilesc sub formă de:
- valori ideale (maximale);

- valori medii.

Rezultă că orice sistem conține 3 subansambluri:

- subansamblul substanțial (numărul și natura elementelor constitutive) – anatomia sistemului;
- subansamblul structural (numărul și tipul relațiilor de interacțiune dintre elemente) – fiziologia sistemului;
- subansamblul funcțional (acțiunile sistemului ca urmare la solicitările mediului) – mecanismul de coechilibrare a sistemului la mediu.

3.2. Istoric

Premisele abordării sistemice a psihicului trebuie căutate în științe mai mult sau mai puțin apropiate de psihologie (biologie, filosofie, neuroștiințe, cibernetică) dar chiar și în interiorul psihologiei.

3.2.1. Premise dinafara psihologiei

Biologia – organismul = totalitate de organe și aparate interdependente unele față de celelalte, dar și față de mediu. Organismul a fost prototipul abordării sistemice și s-au utilizat mult timp analogii din biologia pentru a explica alte realități (organismul social - societatea).

Filosofia – psihologia, desprinzându-se din filosofie, a fost contaminată.

- Descartes – vorbea despre om ca despre o mașină vie;
- La Mettrie vorbea despre "omul mașină".

Fiziologia și neuroștiințele au avut influența cea mai mare:

P.K. Anohin – începând din 1935 vorbește despre aferență care va deveni un principiu al ciberneticii. El consideră 3 tipuri de aferență:

- aferență situațională (agenți exteriori care influențează pe om);
- aferență declanșatoare (stimuli care vin din interior și determină o manifestare a organismului);
- aferență inversă (informarea asupra rezultatelor unor acțiuni și care dă posibilitatea aprecierii gradului de reușită) – este analogul conexiunii inverse din cibernetică.

Teoria informației – a facilitat și ea construirea unei viziunii holiste asupra psihicului.

Cibernetica – "știința controlului și comunicării la om și mașină" (Norbert Wiener). Lucrarea sa "Cibernetica" este o lucrare comună (K. Lewin, M. Mead și alții).

Cibernetica propune concepte cu care pot fi înțelese cele mai diverse tipuri de mașini, inclusiv cele biologice și sociale. Introduce noțiuni de tipul:

- deviație și reglare;
- control;
- programare,
- conexiune inversă (FB) care poate fi de două feluri:
 - FB(-) care anulează deviația de la normă;
 - FB(+) care crește deviația.

Colaborând cu cibernetica, psihologii au surprins mai bine natura informațională a psihicului și caracterul său integratoriu, sistemic.

Teoria generală a sistemelor (Ludwig von Bertalanffy)

Accentul este pus pe sistem văzut ca orice ansamblu de elemente aflate într-o interacțiune ordonată (non-întâmplătoare). Esențială nu este natura elementelor ci natura relațiilor dintre ele.

Sistemul și elementele sunt modificabile (relative) – ceea ce într-un cadrul de referință este element în altul poate fi sistem (indivd – grup – societate).

Exemplu:

- senzațiile, percepțiile, gândirea, memoria asociate formează subsistemul cognitiv;
- acest subsistem corelat cu subsistemul afectiv și cu cel motivațional formează sistemul de personalitate;
- personalitatea devine subsistem în sistemul social.

Deci elementul nu este ceva ultim ca la asociaționiști ci este ceva relativ.

Se vorbește despre un anumit tip de sistem – sistem deschis = sistem care lasă să pătrundă în el elemente (substanțiale, energetice, informaționale) care pot să-i modifice configurația internă. Relația sistem-ecosistem este cea care asigură viața sistemului.

3.2.2. Premise din interiorul psihologiei

Gestaltismul – care a subliniat rolul formei, a întregului în raport cu partea. Apare în germene ideea de interacțiune a psihicului cu mediul înconjurător și caracterul deschis spre exterior al psihicului.

Structuralismul psihologic – structura vizează:

- organizarea, ordonarea de elemente într-un sistem de raporturi care formează o totalitate organică (nu există element separat, ci este în funcție de un tot, prin care capătă semnificație);
- sistemul de corelație care capătă o semnificație (conținuturi variate pot fi purtătoare a aceluiași sens sau două componente pot părea identice, dar au sensuri diferite dacă le raportăm la un tot.)

Odobleja. Înaintea lui Wiener și Bertalanffy, Odobleja (1902-1978) a atras atenția asupra caracterului de sistem al psihicului în lucrarea Psihologia consonantistă – consonantist = tendința sistemului spre o stare de organizare internă și spre una de echilibrare cu mediul înconjurător. Este o acțiune cu caracter reglator între elementele interne ale sistemului și între sistem și alte sisteme exterioare.

Între verigile de "intrare" (așa le-a numit Odobleja) și verigile de "ieșire" din sistem apare o reacție de tip circular care este conexiunea inversă, văzută de el ca lege universală, pe care încearcă să o găsească în fenomene fizice, psihice, sociale, morale. Este primul care definește psihicul ca sistem. Conexiunea inversă este denumită de el "legătură reversibilă" sau "cerc vicios":

„Afectivitatea este un cerc vicios subordonat direct marelui cerc vicios – viața. Cunoașterea este un mic cerc vicios subordonat nemijlocit afectivității și prin intermediul ei vieții”. Aici sunt surprinse de Odobleja:

- relații de reversibilitate;
- subordonarea componentelor unele în raport cu altele;
- ierarhizarea.

M. Ralea a realizat într-un studiu al său o schiță a sistemului psihic.

C. Bălăceanu-Stolnici și Ed. Niculau au contribuit la abordarea sistemică a psihicului.

3.3. Principii

3.3.1. *Principiul globalității* – cere ca fiecare componentă să se raporteze la întreg și la fiecare dintre celelalte componente.

3.3.2. *Principiul contextualității* – cere să se ia în considerație contextul concret în care se desfășoară un comportament al sistemului.

3.3.3. *Principiul cauzalității* – cere descoperirea cauzelor comportamentului, conduitelor.

3.3.4. *Principiul ameliorării* – cere ameliorări ale activității.

3.3.5. *Principiul valorii* – cere ca analizele psihologice să se facă în termeni evaluativi, de eficiență.

3.4. Sistemul psihic uman

3.4.1. *Definiție:* Sistem energetic-informațional hipercomplex, reprezentând cele mai înalte și perfecționate mecanisme de autoorganizare și autoreglaj, dotat cu dispozitive selective, antiredundante și cu modalități proprii de autodeterminare, antialeatorii (Paul Popescu-Neveanu). Altă definiție: "Un ansamblu autoreglabil de stări și procese structurate pe baza principiilor semnalizării, reflectării și simbolizării și coechilibrate prin intermediul unor operatori specifici de comparare, clasificare, opunere, serie spațio-temporală, generalizare" (Golu, Dicu).

3.4.2. Caracteristicile SPU

3.4.2.1. Caracter informațional-energizant

Caracterul informațional derivă din natura informațională a psihicului. El trăiește într-un univers al informațiilor, este bombardat de ele și și-a dezvoltat mecanisme ca să stăpânească și să utilizeze aceste informații (recepție, stocare, prelucrare, interpretare, combinare, valorificare). Importantă nu este atât informația ci modul în care se operează cu ea – corect, este vorba despre caracterul informațional-operațional al SPU.

Caracterul energizant derivă din faptul că în funcționarea SPU importante sunt stările:

- generalizate, permanente de încărcare tensional-emoțională, de distribuție și consum, de focalizare pe anumite aspecte;
- tranzitorii.

Nu conținutul stărilor este important ci modul de utilizare corectă a lor – de aici natura stimulator-energizantă a SPU.

SPU are stări și procese cu diferite grade de organizare și structurare, care le diferențiază calitativ, acordându-le o notă de valoare – transpar aspecte axiologice ale SPU.

Concluzie: SPU este informațional-operațional, stimulator-energizant și axiologic.

3.4.2.2. Caracter interactiv și interacțional

Elementele sistemului nu există în sine, rupte unele de altele, ci își capătă sensul în procesul interacțiunii. Acest lucru este demonstrat de faptul că nivelul de dezvoltare a unei părți a sistemului este dependent de nivelul de dezvoltare al alteia:

Exemplul 1: dacă nu se dezvoltă gândirea, nu se poate vorbi despre observație (percepție cu scop, organizată, planificată mental) sau despre memorare logică; Exemplul 2: dacă nu este dezvoltată voința nu avem formele voluntare ale diferitelor procese psihice (atenție voluntară, memorare voluntară).
--

Aceleași aspecte apar și în destructurarea/perturbarea unei părți a sistemului care perturbă alte părți sau chiar întreg SPU:

Exemplul 3: agnoziile (perturbări ale procesului cunoașterii), amnezii, abulii (alterarea voinței au consecințe asupra personalității).

Caracterul interactiv este evidențiat și de relațiile compensatorii dintre elemente: chiar dacă unele părți sunt mai puțin dezvoltate sau lipsesc, sistemul poate acționa ca un întreg datorită compensării (compensare = preluarea funcțiilor părților care lipsesc sau sunt insuficient dezvoltate, de alte părți mult mai dezvoltate).

3.4.2.3. *Caracter ambilateral orientat*

Numai orientarea dublă îi asigură SPU normalitatea, deoarece asimilarea informațiilor vine din:

- exterior – întreruperea sa duce la autism și onirism;
- interior – desprinderea de sine conduce spre o lume iluzorie, lipsită de constanță

și utilitate.

3.4.2.4. *Caracter evolutiv*

Interacționarea proceselor de creștere, maturizare, dezvoltare, integrare, învățare, duc la consolidarea unor structuri psihocomportamentale din ce în ce mai evolute (ex: când se formează gândirea logică, abstractă, pe bază de judecată și raționament, toate celelalte funcții psihice sunt ridicate la un nivel superior). Caracterul evolutiv presupune succesiunea unor faze de organizare – dezorganizare, fiecare dintre ele putând fi premisa sau impulsul celeilalte.

Deci SPU trece de la :

- insuficientă organizare, nediferențiere, nespecializare spre
- forme complexe de organizare, diferențiere, specializare.

3.4.2.5. *Sistem cu ierarhizare funcțională și valorică*

Este vorba despre nivelele conștient, subconștient, inconștient.

Ierarhizare întâlnim și în interiorul lor: Exemplu: conștientul:

- maximă acuitate – stare de veghe;
- acuitate moderată – ațipire;
- acuitate slăbită – boală, febră;
- acuitate abolită – comă.

Trecerea de la un nivel la altul constituie dinamica normală a sistemului. Fixarea într-un nivel duce la perturbarea sistemului.

3.4.2.6. *Caracter antientropic și antiredundant*

Această caracteristică favorizează procesele de organizare și încearcă să diminueze elementele perturbatoare. Exemplu: prin mecanisme de selecție, uitare, transfer sunt eliminate:

- informații de prisos;
- cele care și-au pierdut utilitatea;
- cele care dezorganizează sistemul.

Totuși, conservăm informații care astăzi nu mai sunt utile dar mâine s-ar putea să fie deci, SPU nu este total antiredundant.

Nu trebuie să se înțeleagă faptul că nu ar exista și momente de dezorganizare. Momente de dezorganizare există și nu sunt destructive ci creează condiții favorabile începerii unui nou proces (apar evidente în creație, învățare, rezolvare de probleme; ex: uneori o învățare presupune o dezvățare și apoi o învățare).

3.4.2.7. Caracter adaptativ, cu funcție de reglare și autoreglare

Acesta se formează în urma influențelor exterioare, dar participă și SPU la propria formare, cu propriul său activism (ex: însușirile care se reflectă nu țin atât de tăria lor, ci de scopurile sau dorințele subiectului, chiar până la percepții deformate).

Funcția autoreglatorie se exprimă prin:

- autoimpunere;
- autoafirmare;
- autoeducație.

3.5. Clasificarea componentelor SPU.

În ceea ce privește elementele componente ale SPU există 2 clasificări: cea tradițională și cea actuală

3.5.1. Clasificarea tradițională împarte fenomenele psihice în:

- procese psihice – modalități ale conduitei cu o desfășurare discursivă, specializată asupra aspectelor conținutului informațional, al formei ideal-subiective de realizare și al mecanismelor operaționale;
- activități psihice – prin ele se raportează omul la realitate (operații, activități, mișcări pentru realizarea unui scop);
- însușiri psihice – provin din sintetizarea și generalizarea unor particularități și activități psihice sub forma unor configurații stabile;
- categoria conduitelor perturbatoare/facilitatoare ale proceselor, activităților și însușirilor psihice.

Clasificarea tradițională

Fenomene psihice	Procese psihice	- cognitive	- senzoriale	- senzații - percepții -reprezentări
			- logice	-gândire - memorie -imaginație
		- afective (emoții, sentimente, pasiuni)		
		- volitive (voința)		
	Activități psihice	- joc - învățare - muncă -creație		
Condiții care stimulează/facilitează sau perturbă procesele, activitățile și însușirile psihice				

	Însușiri psihice	- temperament - aptitudini - caracter - inteligență - creativitate
--	-------------------------	--

Procesele sunt componente ale activităților și transpar în însușirile psihice.

Activitatea este cadrul în care se dezvoltă procesele și însușirile psihice.

Critica acestei clasificări:

- procesele sunt prea dinamice;
- însușirile sunt prea stabile.

3.5.2 Clasificarea actuală

Clasificarea actuală

Mecanisme psihice	Informațional-operational	- de prelucrare primară a informației	- senzații - percepții - reprezentări
		- de prelucrare secundară a informației	- gândire - memorie - imaginație
	Stimulator-energizante	- motivație - afectivitate	
	Reglatoare	- limbaj - comunicare - atenție - voință	
	Integratoare	(personalitatea)	

Este reluată clasificarea tradițională, dar se deplasează accentul asupra laturii instrumental-dinamice.

3.6. Limite

- accentul pe organizare și subestimarea autoorganizării;
- exagerarea totalității, integralității și deconsiderarea locului și rolului elementelor;
- ipostaziaza ordinea și echilibrul neglijând dezordinea și dezechilibrul.

Încercați să descoperiți asemănările și diferențele dintre cele două clasificări referitoare la componentele sistemului psihic uman.

4. ABORDAREA SINERGETICĂ (din greacă: sin = împreună; ergon = acțiune)

Această abordare completează aceste lipsuri ale abordării sistemice.

4.1. Istoric

A apărut în fizica lui Herman Haeken (specialist în lasere) care vorbește despre autoreglarea sistemului. Alții vorbeau despre dezechilibre care pot deveni surse de ordine.

Ilya Prigogine (1971, premiul Nobel în 1977) vorbește despre ”zona departe de echilibru” care implică disipație, dezechilibru, putând deveni sursă de ordine.

Rene Thom – în teoria catastrofelor vorbește despre fenomene catastrofice care au o comportare stabil neliniară, ceea ce duce la schimbarea opticii tradiționale asupra sistemului.

Definiția sinergeticii ca știință: ea studiază ”autoorganizarea și autostructurarea sistemelor indiferent de natura lor (fizic, chimic, biologic, social) pe baza conlucrării, cooperării organice a componentelor și subsistemelor constitutive”.

Sinergetica abordează următoarele probleme:

- autoorganizarea (prin cooperarea sincronă a elementelor);
- comportarea sistemelor aflate departe de echilibru;
- ”tranzițiile de fază” spectaculoase când sistemul depășește un prag critic;
- apariția ordinii de haos;
- problema haoticității generatoare de ordine.

Cele mai semnificative achiziții conceptuale și ideatice în acest sens:

- interpretarea sistemelor în stil neclasic – sistemele au o proprietate în plus, sinergia, dar o sinergie eficientă (nu doar o creștere cantitativă a numărului de elemente, ci o creștere mai ales calitativă);

regândirea dialecticii ordine/dezordine, echilibru/dezechilibru (dezordinea și dezechilibrul nu sunt în totalitate distructive, ci pot fi și constructive, chiar creatoare). Ordine/dezordine nu sunt opuse, ci complementare (avem ordini disfuncționale și dezordini funcționale);

trecerea de la organizare la autoorganizare ca principiu al dezvoltării (organizarea asigură: echilibru, reglare, autoreglare; autoorganizarea asigură tranziția de la echilibru la dezechilibru ordonat, evitând echilibrul stabil care poate duce la degenerarea sistemului). Efectul de autoreglare asigură creșterea gradului de autonomie, libertate și creație a sistemului.

Sinergetica afirmă că nu este vorba despre orice tip de autoreglare ci despre autoreglarea optimă care poate fi controlată și calculată.

Autoreglarea este specifică structurilor vii și este străină automatelor artificiale.

- revalorizarea elementului care lucrează în slujba întregului;
- redimensionarea locului și rolului interacțiunii în funcționarea sistemelor sinergetice, care este îndreptată întotdeauna spre o țintă;
- propunerea unui nou tip de determinism non-liniar, multivariabil opus celui de cauzalitate univoc-liniară.

În psihologie, viziunea sinergetică a fost intuită de mult. S-au apropiat de abordarea sinergetică:

- Dewey – omul = șir continuu de dezechilibrări și reechilibrări; experiența = ”mișcarea echilibrului neechilibrat al lucrurilor”

- Kurt Lewin – ”echilibrul cvasistaționar al psihismului” ca moment esențial în progres spre un alt echilibru cvasistaționar, superior;

- G. Allport – personalitate = sistem deschis bazat pe o

continuă organizare;

- J. Piaget – ”organizări organizatoare”;
- G. Zapan a fundamentat: teoria factorilor de progres în învățare, taxiologia (știința organizării activității umane), cibernetica activității umane, o teorie a sistemelor calitative, toate într-o viziune apropiată de cea sinergetică.

4.2. Principii

4.2.1. *Principiul instabilității dinamice* – explică trecerea de la un stadiu la altul în dezvoltarea psihică;

4.2.2. *Principiul dezechilibrului creator* – explică mecanismul intern al dezvoltării psihice prin complementaritatea dintre cooperare și rivalitate care creează în psihic tensiuni dinamizatoare.

4.2.3. *Principiul interacțiunii* – în sinergetică interacțiunea se bazează pe cooperare și rivalitate sincronă a elementelor:

- elementele acționează unele prin altele și nu unele după altele;
- există interacțiuni nu doar între elemente ci și între interacțiuni = ”interacțiunea interacțiunilor”.

4.2.4. *Principiul procesualității* – afirmă că importantă nu este arhitectura sistemului ci mecanismele:

- echilibrări și dezechilibrări;
- rupturi și refaceri;
- ordine și dezordine;
- determinare și haos.

Toate acestea conduc spre arhitectură.

4.2.5. *Principiul autoorganizării optime și eficiente* – acest principiu explică:

- calitățile și efectele unui sistem sinergetic;
- relațiile dintre el și alte sisteme.

Abordarea sistemică și cea sinergetică trebuie privite în complementaritate.

Referințe bibliografice

ZLATE, M., *Introducere în psihologie*, Ediția a III-a, Iași, Polirom, 2000, p. 353-370, 372-275;

ZLATE, M., *Fundamentele psihologiei*. București, Editura Pro humanitate, 2006/mielu-zlate-fundamentele-psihologiei.pdf, p. 71-81.

Grilă de autoevaluare
(un singur răspuns este corect)

1. Principiul abordării sistemice care cere să se ia în considerație contextul concret în care se desfășoară un comportament al sistemului se numește:
 - a. principiul contextualității
 - b. principiul globalității
 - c. principiul cauzalității
 - d. principiul valorii
2. Care dintre următoarele principii aparține abordării sistemice?
 - a. principiul identificării elementelor fundamentale
 - b. principiul indisociabilității asociațiilor
 - c. principiul globalității
 - d. principiul multiplicării tipurilor de asociație
3. Care dintre următoarele principii **nu** aparține abordării sistemice?
 - a. principiul identificării elementelor fundamentale
 - b. principiul valorii
 - c. principiul globalității
 - d. principiul cauzalității
4. Care dintre următoarele afirmații **nu** constituie o caracteristică a sistemului psihic uman (SPU)?
 - a. caracterul interactiv și interacțional
 - b. caracterul antientropic și antiredundant
 - c. caracterul unilateral orientat
 - d. caracterul evolutiv
5. Afirmația ”importantă nu este atât informația ci modul în care se operează cu ea” face referire la:
 - a. caracterul evolutiv al SPU
 - b. caracterul interactiv și interacțional
 - c. caracterul antientropic
 - d. caracterul informațional-operațional al SPU
6. Afirmația ”elementele sistemului nu există în sine, rupte unele de altele, ci își capătă sensul în procesul interacțiunii” face referire la:
 - a. caracterul stimulator
 - b. caracterul antiredundant
 - c. caracterul interactiv și interacțional
 - d. caracterul energizant

7. Ce proces **nu** are legătură cu funcția autoreglatorie a SPU:
- a. autoimpunerea
 - b. autoafirmarea
 - c. disonanța cognitivă
 - d. autoeducația
8. Care dintre următoarele principii **nu** aparține abordării sinergetice?
- a. principiul autoorganizării optime și eficiente
 - b. principiul indisociabilității asociațiilor
 - c. principiul interacțiunii
 - d. principiul dezechilibrului creator
9. Care dintre următoarele principii ale sinergiei afirmă că importantă nu este arhitectura sistemului ci mecanismele sale (echilibrări și dezechilibrări, rupturi și refaceri, ordine și dezordine, determinare și haos)?
- a. principiul procesualității
 - b. principiul instabilității dinamice
 - c. principiul autoorganizării optime și eficiente
 - d. nici unul dintre aceste principii
10. Care dintre următoarele principii ale sinergiei explică trecerea de la un stadiu la altul în dezvoltarea psihică?
- a. principiul autoorganizării optime și eficiente
 - b. principiul dezechilibrului creator
 - c. principiul procesualității
 - d. principiul instabilității dinamice

MODULUL II: SISTEMUL PSIHIK UMAN CA OBIECT DE CERCETARE AL PSIHOLOGIEI

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE 13

CERCETAREA PSIHOLOGICĂ (1)

Plan de idei

1. Probleme generale ale cercetării

1.1. Tipuri de cercetare

1.2. Strategii de cercetare

Obiective:

La sfârșitul acestui curs veți fi capabili:

- să distingeți tipurile de cercetare și să analizați relațiile dintre acestea
- să recunoașteți căsuța din cubul cunoașterii în care este plasată o cercetare
- să prezentați cele mai frecvent utilizate strategii de cercetare din psihologie

CERCETAREA PSIHOLOGICĂ (1)

Conținut

În elaborarea unui proiect de cercetare se nasc întrebări precum:

- ce problemă se studiază?
- la ce metode se recurge?
- cum se vor prelucra și interpreta rezultatele?
- care este finalitatea cercetării?

1. PROBLEME GENERALE ALE CERCETĂRII PSIHOLOGICE

Este vorba despre tipurile de cercetare și despre strategiile de cercetare.

1.1. Tipuri de cercetare psihologică

1.1.1. *Axe*. Tipurile de cercetare psihologică se pot clasifica după 3 axe polare (Drent).

1.1.1.1. *Teoretic/fundamental vs. aplicativ*. Diferența este dată de motivația cercetătorului și de originea problemei cercetare. Este vorba despre:

- curiozitate științifică sau problemă nerezolvată încă sau incomplet rezolvată – cercetarea teoretică este orientată spre concluzii;
- problema este de ordin practic-aplicativ – este orientată spre decizii, măsuri practice.

1.1.1.2. *Monodisciplinar vs. multidisciplinar*

- monodisciplinar – se realizează în limitele unei singure discipline;
- pluridisciplinar – problema este complexă și poate fi studiată din perspectiva mai multor științe.

1.1.1.3. *General vs. individual*

- cercetarea este generalizată și generalizabilă – urmărește descoperirea unor legi, relații generale cu scopul descoperirii și generalizării unor legi comportamentale;
- cercetarea este individualizată – se axează pe situații, persoane, fenomene individualizate și urmărește soluționarea unei situații particulare.

1.1.2. *Comentarii*:

Cercetarea teoretică și cea aplicativă sunt opuse? Nu. Nu există nici o diferență între ele:

- se aplică aceleași reguli și norme;
- ambele pot conduce la judecăți și legi generalizabile;
- o cercetare poate fi motivată de ambele intenții în același timp.

Între ele există o simbioză:

- cercetarea teoretică poate conduce spre rezolvarea unor cazuri particulare/aplicative;
- cercetarea aplicativă poate conduce spre progresul părții teoretice a științei.

Cercetarea monodisciplinară/ pluridisciplinară. Apare un paradox: O știință devine cu atât mai puternică cu cât își definește și își delimitează mai bine propria identitate (se închide în ea), dar ea slăbește dacă nu își depășește propria identitate (dacă nu se deschide). Până la un punct închiderea este benefică, dar apoi poate fi fatală. Apoi:

- unele probleme pot fi soluționate de psihologie, ea singură;

- altele (cum ar fi cele psihosociale) presupun introducerea unor perspective diverse.

Investigarea unui singur caz poate fi considerată cercetare științifică? Răspunsul este ambivalent (și da și nu).

- nu, dacă se urmărește generalizarea de ipoteze sau validarea unei interpretări;
- da, dacă scopul este:
 - îmbunătățirea unei situații particulare – intră în funcțiune criteriul adevărului;
 - ajutarea unui individ să-și depășească o problemă – intră în funcțiune criteriul

utilității.

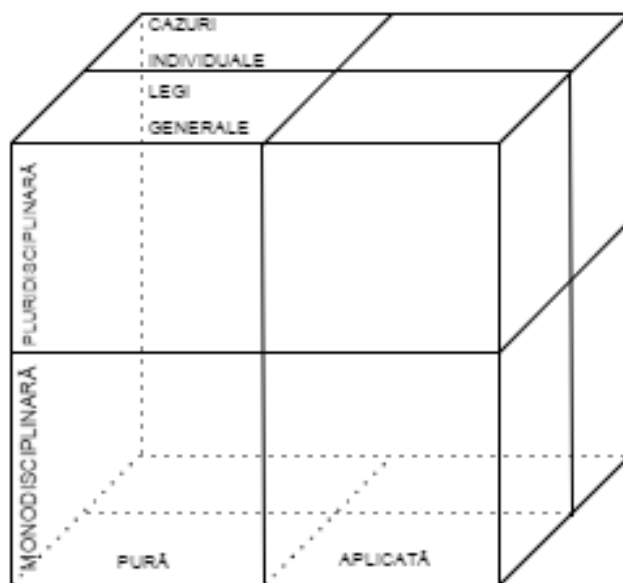
Investigarea unui singur caz apare în:

- studiu de caz;
- autoexperiment;
- experiment cu un singur subiect.

Aspectele menționate atenuează opinia inițială că investigarea unui singur caz nu ar fi științifică.

1.1.3. Cubul cunoașterii. Este cubul formelor de cercetare psihologică – este format din opt cubulețe care arată că mai există alte opt tipuri de cercetare, rezultate din combinarea polilor celor trei axe. Apar astfel cercetări de tipul:

- PML – pură, monodisciplinară, bazată pe legi;
- PMI - pură, monodisciplinară, bazată pe cazuri;
- PPL – pură, pluridisciplinară, bazată pe legi;
- PPI - pură, pluridisciplinară, bazată pe cazuri;
- AML – aplicativă, monodisciplinară, bazată pe legi;
- AMI – aplicativă, monodisciplinară, bazată pe cazuri;
- APL – aplicativă, pluridisciplinară , bazată pe legi;
- API - aplicativă, pluridisciplinară, bazată pe cazuri.

Unele tipuri de cercetare sunt opuse (PML/API, PMI/APL, PPL/AMI, PPI/AML).

La unele este comună o singură dimensiune (PML/PPI, PML/AMI, PMI/AML).

La altele sunt comune 2 dimensiuni (PML/PMI, PMI/PPI).

În cercetare important este să știm în ce căsuță suntem.

Exemplu:

- cercetarea senzațiilor cu metode psihologice pentru a găsi legile lor – PML; dacă vrem ca pe baza legilor să se amelioreze activitate umană – AML;
- Ebbinghaus în experimentele sale asupra memoriei cu liste de silabe – PMI; când a generalizat reacțiile la uitare – PML.

Concluzii:

- există o mai mare probabilitate de cuplare a unor tipuri de cercetare decât a altora (ex: cercetarea pură accentuează monodisciplinaritatea, cercetarea aplicată, prin complexitatea ei și orientarea problematicii, favorizează abordarea interdisciplinară).

- tipurile de cercetare sunt complementare unele altora, fie se convertesc unele în altele (nu există tipuri distincte și exclusiviste, ci doar mixturi, simbioze).

- în ciuda interdependenței, nu-și pierde specificitatea și identitatea (pot fi recunoscute în orice cercetare).

- esențială este echilibrarea tipurilor de cercetare pentru a atinge cât mai multe obiective (ex: o cercetare pură, fără finalitate, utilitate socială – nu este foarte bună, la fel ca o cercetare aplicativă, fără suport teoretic).

K. Lewin spunea: ”cea mai bună practică este o teorie bună”. Parafrazând: ”cea mai bună teorie este cea care se aplică în practică”.

Alegeți o cercetare din Revista de psihologie a Academiei, stabiliți în ce căsuță se plasează lu argumentați.

1.2. Strategii de cercetare psihologică. Strategie = plan de acțiune ordonat în vederea atingerii unui scop. Strategiile de cercetare psihologică mai frecvent utilizate sunt:

1.2.1. Strategia cercetării genetice – studiază geneza și evoluția fenomenelor psihice și comportamentale în plan filogenetic și ontogenetic. Se practică în psihologia copilului (unii psihologi au lucrat chiar pe copiii lor, înregistrând în fiecare zi conduitele acestora).

1.2.2. Strategia cercetării comparate – evidențierea deosebirilor între diferite etape evolutive ale psihicului comparând:

- psihologia umană – psihologia animală;
- psihologia copilului – psihologia adultului;
- manifestări psiho-comportamentale dintr-o cultură cu cele dintr-o altă cultură.

Exemplu: Kellogg și-a crescut și educat timp de 9 luni, în condiții riguros identice, copilul și un pui de cimpanzeu.

1.2.3. Strategia cercetării psihopatologice – studiul tulburărilor funcțiilor psihice și ale comportamentului cu scopul precizării și completării legilor de organizare și manifestare a vieții normale (ex: școala de psihopatologie franceză).

1.2.4. Strategia cercetării longitudinale – urmărirea aceleiași individ în mai multor etape ale vieții sale. Se numesc și cercetări diacronice.

Exemplu: Mc. Graw și Dewey au urmărit 2 ani 60 de copii gemeni.

1.2.5. Strategia cercetării transversale – se studiază subiecți aflați la diferite niveluri de dezvoltare. Se numesc și sincronice.

1.2.6. Strategia cercetării de teren - se face în viața reală, subiecții sunt anonimi, se urmărește cum reacționează la situații aparent normale, în realitate înscenate (de multe ori se utilizează complici). Ridică probleme deontologice: ai voie să observi, fără ca cel observat să știe?

1.2.7. Strategia cercetării-acțiune – ea îmbină:

- observația;
- experimentul;
- intenția de ameliorare a comportamentului, acțiunilor. Scopul este adus la cunoștința subiectului

Exemplu: psihologul se duce la profesor și propune căi de ameliorare a activității acestuia (scop practic). Dar, va putea psihologul să-și țină promisiunea? Dacă va aduce soluții nesemnificative sau nefaste?

Ultimele două strategii ridică probleme etice. Primele două sunt considerate metode de investigație ”curate”.

Referințe bibliografice

GOLU, Mihai, *Fundamentele psihologiei*, București, Editura Fundației România de Main, 2007, p.53-55;

ZLATE, M., *Introducere în psihologie*, Ediția a III-a, Iași, Polirom, 2000, p. 388-405;

Grilă de autoevaluare
(un singur răspuns este corect)

1. Care dintre următoarele axe polare în care se pot clasifica tipurile de cercetare psihologică este incorect enunțată?
 - a. general vs. individual
 - b. monodisciplinar vs. multidisciplinar
 - c. explicativ vs teoretic
 - d. teoretic/fundamental vs. aplicativ
2. Cercetarea teoretică și cea aplicativă nu sunt opuse pentru că:
 - a. o cercetare poate fi motivată de ambele intenții în același timp
 - b. ambele pot conduc la judecăți și legi generalizabile
 - c. se aplică aceleași reguli și norme
 - d. toate răspunsurile sunt corecte
3. Care dintre următoarele strategii de cercetare este greșit enunțată?
 - a. strategia cercetării psihopatologice
 - b. strategia cercetării de teren
 - c. strategia cercetării atitudinale
 - d. strategia cercetării-acțiune
4. Urmărirea aceluiași individ în mai multor etape ale vieții sale face parte din strategia:
 - a. comparativă
 - b. longitudinală
 - c. transversală
 - d. genetică
5. Care dintre următoarele demersuri **nu** se regăsește în strategia cercetării-acțiune:
 - a. intenția de ameliorare a comportamentului, acțiunilor. Scopul este adus la cunoștința subiectului
 - b. experimentul
 - c. analiza relației statut, rol, comportament
 - d. observația
6. În cubul cunoașterii, o cercetare de tipul PML este:
 - a. aplicativă, monodisciplinară, bazată pe legi
 - b. pură, monodisciplinară, bazată pe legi
 - c. pură, pluridisciplinară, bazată pe legi
 - d. nici un răspuns nu este corect

7. În cubul cunoașterii, o cercetare de tipul API este:

- a. aplicativă, pluridisciplinară, bazată pe cazuri
- b. aplicativă, monodisciplinară, bazată pe legi
- c. aplicativă, monodisciplinară, bazată pe cazuri
- d. aplicativă, pluridisciplinară , bazată pe legi

8. În cubul cunoașterii, o cercetare aplicativă, pluridisciplinară, bazată pe legi este denumită:

- a. API
- b. APL
- c. AMI
- d. AML

9. În cubul cunoașterii, o cercetare pură, monodisciplinară, bazată pe cazuri este denumită:

- a. PMI
- b. PPL
- c. PPI
- d. PML

10. În cubul cunoașterii, o cercetare de tipul PPI este:

- a. pură, monodisciplinară, bazată pe legi
- b. pură, monodisciplinară, bazată pe cazuri
- c. pură, pluridisciplinară, bazată pe legi
- d. pură, pluridisciplinară, bazată pe cazuri

MODULUL II: SISTEMUL PSIHIC UMAN CA OBIECT DE CERCETARE AL PSIHOLOGIEI

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE 14

CERCETAREA PSIHOLOGICĂ (2)

Plan de idei

2. Procesualitatea cercetării psihologice

2.1. Ciclul preparatoriu

2.2. Ciclul productiv

2.3. Ciclul final

3. Pericole și capcane în cercetare

Obiective:

La sfârșitul acestui curs veți fi capabili:

- să cunoașteți etapele parcurse în elaborarea unei cercetări
- să analizați ciclurile preparator, productiv și pe cel final din perspectiva activităților ce trebuie desfășurate
- să conștientizați pericolele și capcanele din cercetare și să le evitați

CERCETAREA PSIHOLOGICĂ (2)

Conținut

2. PROCESUALITATEA CERCETĂRII PSIHOLOGICE

În cercetare se parcurg riguros câteva cicluri:

- ciclul preparator (anticipativ) – se pregătește cercetarea de la stabilirea problemei de cercetare până la stabilirea instrumentelor de cercetare;
- ciclul productiv – aplicarea instrumentelor, recoltarea și prelucrarea datelor (el produce date, idei, concluzii);
- ciclul final – finalizarea cercetării sau reluarea ei.

Demersurile din cadrul acestor cicluri se înlanțuie unele de altele, chiar dacă nu rigid și ireversibil.

2.1. Ciclul preparatoriu cuprinde următoarele demersuri:

2.1.1. Delimitarea – domeniului, temei și problemei, de cercetare. Cercetătorul experimentat merge direct la temă. Studenții care trebuie să facă o lucrare de licență trebuie să stabilească întâi domeniul, apoi tema, apoi problema.

Exemplu:

- din domeniile psihologiei (școlare, organizațională, clinică, socială) – se optează pentru psihologia organizațională;
- se constată că sunt multe teme (conducere, decizie, satisfacție în muncă, motivație, recrutare personal, stres ocupațional) – se oprește la leadership;
- dar tematica leadership-ului este vastă (dificultăți de conducere, tip de leadership, stil de conducere);
- ca atare, trebuie să stabilească o problemă – se oprește la stiluri de conducere și eficiența lor. Problema este semnul de întrebare, ceea ce vrea studentul să afle, lacuna cognitivă.

În psihologie problema nu se referă numai la:

- aspecte teoretice sau practice, necunoscute, neinvestigate, ci și la
- aspecte cunoscute, mult investigate și teoretizate, dar insuficient sau necorespunzător abordate (nevrozele sunt cauzate doar de impulsii inconștiente - Freud);
- idei și concepte sau teorii controversate.

Deci, problema:

- începe cu necunoscutul;
- continuă cu cunoscutul la diferite grade de corectitudine, profunzime, completitudine;
- termină cu contradictoriul și controversatul.

2.1.2. Informare și documentare

Se pot obține informații din orice sursă:

- publicații (articole, cărți, documente cu difuzare restrânsă – teze de doctorat, rapoarte de cercetare);

- comunicări științifice;
- discuții cu alți cercetători.

Scopul informării și documentării este să se cunoască:

- stadiul atins în abordarea problemei;
- punctele tari/slabe ale teoriilor deja existente;
- dezacordurile dintre cercetători.

Toate acestea pot sugera o mulțime de idei pentru cercetare.

2.1.3. Specificarea obiectivelor și scopurilor. Acestea pot fi:

- generale (cu caracter teoretic sau metodologic) – formularea unui punct de vedere, a unei teorii, corectarea unor explicații date de un alt cercetător, sintetizarea unor concepte, conceperea de noi instrumente de lucru;
- aplicative (cu caracter ameliorativ) – se pot propune programe de intervenție (psihologie educațională, psihologie organizațională, psihoterapie).

Obiectivele justifică cercetarea, care nu are un scop în sine, ci este subordonată:

- avansării cunoașterii științifice;
- optimizării omului și acțiunilor sale.

2.1.4. Formularea ipotezei și a variabilelor – este cel mai important demers. Ipotezele și variabilele direcționează întreaga cercetare.

Cel mai frecvent ipotezele apar ca niște judecăți ipotetice sau răspunsuri condiționale și iau forma ”dacă – atunci” (ex: Dacă empatia afectivă a femeilor este semnificativ mai dezvoltată decât cea a bărbaților, atunci empatia afectivă este o dimensiune relaționată cu genul).

Ipoteza trebuie să fie:

- clară, în termeni de comportamente observabile;
- să poată fi verificată în design-ul experimental propus.

2.1.5. Definitivarea metodelor, procedeeleor, tehnicilor de investigație.

În unele situații metodele sunt deja elaborate și disponibile. Selecția lor nu se face însă întâmplător ci după următoarele criterii:

- concepția teoretică în care se lucrează obligă la anumite metode (în psihanaliză se utilizează teste proiective; în behaviorism se utilizează teste obiective);
- obiectivele și ipotezele sunt cele care sugerează metoda cea mai bună (ex: dacă se urmărește constatarea superiorității unei practici psihoterapeutice, este obligatoriu să se facă un experiment cu pre-test și posttest, între ele plasându-se intervenția psihoterapeutică).
- dacă nu s-a făcut încă mai este necesară:
- adaptarea testelor (doar traducerea și transferarea în altă cultură nu sunt suficiente);
- etalonarea (stabilirea unor unități de măsură după care sunt raportate performanțele subiecților; ex: un scor la un test de inteligență emoțională în cultura A se plasează în categoria ”bun”, același scor în cultura B să se plaseze în categoria ”mediu spre slab”).

În alte situații trebuie elaborate și construite metode noi. În aceste situații ele trebuie să fie valide (validitate de construct, conținut, criteriu).

2.1.6. Alegerea domeniului de aplicare al metodelor (subiecții). Subiecții se aleg după:

- natura problemei studiate (o comparație de gen se aplică de femei și bărbați în număr egal);
- reprezentativitatea lor în raport cu o anumită populație (o cercetare asupra soldatului american s-a făcut pe o populație de 8 milioane de soldați).

Ciclul preparatoriu este un ciclu iterativ adică poate fi repetat până se capătă convingerea că este riguros fundamentat, se pot schimba ipotezele, instrumentele de cercetare.

Din momentul aplicării probelor și al recoltării primelor date, nu mai este voie să se schimbe ipotezele și fundamentarea psihologică, chiar dacă datele invalidează ipotezele – invalidarea lor este prilej de declanșare a unui nou ciclu de cercetare.

2.2. Ciclul productiv

2.2.1. *Aplicarea metodelor și recoltarea datelor se efectuează:*

- în laborator;
- în condiții naturale;

Atenție: relația cercetător-subiect poate influența rezultatele (ex: dimensiunea simpatie/antipatie - în anchetele pe bază de chestionar sunt utilizați mai mulți operatori care pot fi mai mult sau mai puțin simpatici; pretestul este aplicat de un cercetător simpat, posttestul, de unul antipatic).

2.2.2. *Prelucrarea datelor.* În această fază se efectuează două acțiuni:

- analiza - se stabilește gradul de confirmare/infirmare al ipotezelor. Analiza poate fi cantitativă (statistică) sau calitativă.

- interpretarea datelor – presupune explicarea faptelor.

Cel mai simplu este atunci când s-a confirmat complet ipoteza pentru că faptul anticipat cu tot ce ține de explicarea lui s-a confirmat.

Cele mai dificile cazuri sunt atunci când:

- ipoteza este confirmată parțial (apar întrebări neprevăzute – se propune o cercetare în care să se confirme total);

- ipoteză este infirmată – echivalează cu negarea demersurilor (erori metodologice sau o teorie inexactă de la care s-a pornit).

2.2.3. *Formularea concluziilor.* Concluziile sunt exprimări sintetice care rezumă rezultatele. Ele relevă gradul de originalitate al cercetării:

- idei noi (care le depășesc sau le continuă pe cele deja cunoscute);
- idei vechi, confirmate sau întărite.

2.2.4. *Validarea concluziilor în vederea generalizării lor.* Se referă la extinderea rezultatelor asupra altor subiecți decât cei din cercetare. Se pot pune întrebări de tipul:

- este singura concluzie care se poate extrage sau pot fi și altele?
- la cine se pot generaliza datele?

Validitatea ecologică respinge concluziile reieșite din situații excepționale.

2.3. Ciclul final

2.3.1. *Comunicarea/publicarea rezultatelor/concluziilor* se referă la procesul de difuzare, diseminare a rezultatelor cercetării.

2.3.2. *Reluarea întregului ciclu:*

- pentru unii cercetători diseminarea este faza finală;
- pentru alți cercetători este punct de pornire pentru un alt ciclu, care provine din:

- impus interior (nevoia de a aprofunda problematica, apariția altor idei care în cercetarea efectuată nu au putu fi testate);
- impuls exterior (critici, puncte de vedere neconcordante, oținerea unor teste care până în acel moment erau inaccesibile).

3. ”PERICOLE” ȘI ”CAPCANE” ÎN CERCETARE

Skinner a formulat câteva atitudini de cercetare pentru buna desfășurare a acesteia:

- precizie;
- obiectivitate;
- empirism;
- determinism;
- economie;
- îndoială.

În ciuda respectării acestor

tora, pot apărea ”pericole” sau ”capcane”. Cele mai frecvente apar la:

- alegerea subiecților;
- aplicarea metodelor;
- formularea concluziilor;
- validarea concluziilor.

3.1. Alegerea subiecților

În alegerea subiecților demersurile nu sunt întotdeauna uniforme și standardizate pentru că:

- nu se aplică riguros aceeași listă de criterii (se selectează subiecți anxioși, dar nu se verifică la fiecare caz dacă subiectul chiar este anxios);
- se lucrează cu mai multe grupuri de subiecți care nu sunt echivalente.

Remedii:

- constituirea grupurilor după o variabilă sau un număr redus de variabile;
- randomizarea (egalizarea valorilor medii a factorilor liberi din diferite grupuri echilibrându-se astfel grupurile experimentale).

3.2. Aplicarea metodelor

Fiecare metodă dă posibilitatea recoltării numai a unor rezultate – interpretarea rezultatelor prin aplicarea unei singure metode nu este nici adevărată, nici falsă, nici realistă nici non-realistă, ci incompletă (dacă se mai aplică o metodă este posibil ca toată construcția să se clatine).

Remediu – utilizarea mai multor metode.

3.3. Așteptările cercetătorului sau ”autoprofeția care se împlinește”

Cercetătorul așteaptă ca ipotezele să fie confirmate (un cercetător care așteaptă rezultate pozitive se comportă, fără să vrea – cuvinte, mimică, gestică, privire – altfel decât un cercetător ce se așteaptă la rezultate negative). Astfel exteriorizată, așteptarea va exercita presiune asupra subiecților.

Remediu – tehnica ”dublu-orb” (nici experimentatorul și nici subiecții nu știu cine a fost repartizat în grupul experimental și în cel de control). Această tehnică nu trebuie confundată cu

tehnica ”simplu-orb” (experimentatorul știe care sunt subiecții din fiecare grup, dar subiecții nu știu din ce grup fac parte).

3.4. Așteptările subiecților sau ”caracteristicile cerute”

Subiecții își vor elabora propriile așteptări și vor avea comportamentele pe care cred ei că le așteaptă experimentatorul. Astfel de subiecți sunt numiți ”subiecți buni”. Ei vor căuta indicii (numite ”caracteristici cerute”) despre ce anume se așteaptă de la ei. Pe baza acestor idei preconcepute își vor falsifica răspunsurile (ca să lase o impresie bună despre ei).

Remedii:

- ascunderea adevăratului scop al cercetării;
- utilizarea anonimului subiecților.

3.5. Administrarea repetată a unui instrument de cercetare (pretest – posttest)

Un răspuns dat la pretest poate modifica răspunsul de la posttest, creind distorsiuni. Pot apărea efecte de:

- sensibilizare (creșterea gradului de sensibilizare la noua situație, care este cunoscută deja);
- inoculare (efectul este invers – subiectul devine refractar sau mai puțin vulnerabil).

Există o tehnică a inoculării pentru creșterea rezistenței la schimbarea atitudinilor;

- regresia statistică spre medie;
- antrenamentul (subiecții s-au antrenat deja cu testul);
- plictiseala.

Remediu: Suplimentarea schemei pretest (P_1) – intervenție – posttest (P_2) prin adăugarea unui pretest și posttest la un grup de control.

Condiție	Timp
Grup experimental	P_1 intervenție P_2
Grup de control	P_1 P_2

3.6. Modificarea subiecților în timp

Apare la cercetările longitudinale și se poate datora:

- maturizării biologice, psihologice și psihosociale (care se poate manifesta prin lărgirea repertoriului psihocomportamental – la tineri sau prin îngustarea acestuia – la vîrsta a treia);
- unor factori istorici (ex: în tratarea anxietății, dacă probabilitatea unui război nuclear scade ca urmare a încheierii unui tratat de pace, va scade și anxietatea, dar nu din cauza tratamentului);
- întâmplări din viața subiecților (ex: câștigarea unei sume de bani la loto sau aflarea că suferă de o boală incurabilă).

Ca urmare, din punct de vedere fizic, subiecții unei cercetări longitudinale sunt aceiași, dar din punct de vedere psihologic, se schimbă.

Remediu – control al variabilelor prin neutralizarea efectelor mai sus menționate.

3.7. Pierderea subiecților

- unii subiecți renunță din proprie inițiativă la cercetare (ceea ce nu poate fi anticipat);
- însuși cercetătorul poate renunța la unii subiecți în situație de:

- neobținere a informațiilor necesare (situație: se studiază reacția la anumiți stimuli a nou-născuților iar copilul doarme în cea mai mare parte a timpului);
- neînțelegere de către subiect a instructajului verbal, repetat de mai multe ori;
- în caz de subiecți recalcitranți, necooperanți.

Subiecții pierduți pot uneori să fie înlocuiți cu alți subiecți, dar în unele cazuri, acest lucru este imposibil.

Ca urmare, dintr-un eșantion echilibrat și reprezentativ la începutul cercetării, se rămâne cu un eșantion neechilibrat și nereprezentativ.

Remediu – număr mare de subiecți.

3.8. Comunicarea rezultatelor obținute

Problema este dacă rezultatele obținute trebuie sau nu comunicate subiecților.

- răspunsul este DA (ex: probe de învățare unde aflarea rezultatelor stimulează);
- răspunsul este NU (ex: tehnici proiective, unde cunoașterea a ceea ce se urmărește poate bloca sau inhiba subiectul). În această situație se folosește raportul fals (ex: cercetătorul poate spune subiectului că ceea ce se urmărește prin aplicarea unui test proiectiv este studierea imaginației).

3.9. Efectul de contaminare

Apare în situație când variabilele pot interfera între ele.

Exemplu: Se studiază în ce măsură impresia subiectivă de oboseală este influențată de cofeină.

- grupul experimental bea două cafele pe zi cu cofeină și are voie să pună zahăr și lapte;
- grupul de control bea două cafele pe zi decofeinizate, fără zahăr și lapte.

Efectul înregistrat se datorează cofeinei, laptelui sau zahărului?

Remediu – un mai bun control al variabilelor.

3.10. Formularea prematură a concluziilor

Se referă la generalizarea nepermisă a concluziilor.

Remediu:

- repetarea cercetării;
- investigații suplimentare care pot confirma sau infirma rezultatele.

4. MODALITĂȚI AMELIORATIVE

Sunt utilizate pentru a crește gradul de scientificitate al unei cercetări.

4.1. Triangularea

Conceptul provine din strategia militară și desemnează utilizarea mai multor mijloace pentru localizarea unui obiectiv.

În științele socio-umane și psihologie, desemnează studiul comportamentului din mai multe puncte de vedere. Se mai numește ”cavalcada metodelor” sau cercetare prin metode multiple.

Triangularea poate fi:

- temporală (ia în considerare procesele de schimbare sau permanență) – se face cu ajutorul metodelor longitudinale sau transversale);
- spațială (studii pe diferite culturi sau subculturi);
- prin combinarea nivelurilor (individual, interindividual, grupal, societal);
- teoretică (face apel la teorii alternative sau concurente);
- a observatorului (utilizarea mai multor observatori);
- metodologică (folosirea aceleiași metode în scopuri diferite sau a unor metode diferite pentru același scop);
- de resurse (folosirea de informații multiple în documentare);
- internă (pune în legătură informații culese din anamneza, originea socială, culturală a subiecților).

4.2. Validitatea de semnificație

Se referă la sensul atribuit de subiecți fenomenului analizat. Este caracteristică cercetărilor calitative (în cercetările cantitative, semnificațiile sunt stabilite prin teoria de la care se pornește). Validitatea de semnificație se efectuează asupra a două planuri:

- planul denotației (subiectul a înțeles semnificația itemilor?, cercetătorul a înțeles sensul răspunsurilor subiectului?);
- planul conotației (este vorba despre percepțiile, sentimentele subiectului referitoare la itemi sau evenimente narate).

Prin validitatea de semnificație, cercetarea se plasează în contextul realității percepute de subiect.

4.3. Judecata critică

Vizează controlul critic al surselor de informare. Ea este utilizată în istorie, dar poate fi folosită și în psihologie, mai ales în psihologia socială:

- critica identității (verificarea identității sursei de informare);
- critica restituirii (se verifică dacă este vorba despre versiunea originală, dacă a suferit modificări în timp, dacă este la prima mână sau la mâna a doua);
- critica originalității (se verifică dacă informația a fost gândită de cercetător sau preluată);
- critica interpretării (se verifică dacă informația a fost bine înțeleasă sau s-au dedus din ea lucruri inexistente);
- critica autorității (se determină creditul acordat sursei de informare). Se efectuează prin trei operații:
 - critica de observare (se evaluează calitățile de observator al informatorului);
 - critica de exactitate (se referă la cât timp s-a scurs de la recoltarea informațiilor până la relatarea lor);
 - critica de sinceritate (analiza mobilurilor pentru care s-ar putea denatura fapte).
 - critica confruntării (examinarea și compararea acelorași fapte raportate prin mijloace diferite).

Referințe bibliografice

ZLATE, M., *Introducere în psihologie*, Ediția a III-a, Iași, Polirom, 2000, p. 388-405
http://www.apio.ro/upload/mc02_planificarea_unei_cercetari.pdf

Grilă de autoevaluare

(un singur răspuns este corect)

1. Care dintre următoarele cicluri parcurse în cercetare nu este corect menționat?
 - a. ciclul preparator
 - b. ciclul final
 - c. ciclul productiv
 - d. toate răspunsurile sunt corecte
2. Care dintre următoarele demersuri nu se încadrează în ciclul preparatoriu?
 - a. specificarea obiectivelor și scopurilor
 - b. prelucrările statistice
 - c. formularea ipotezei și a variabilelor
 - d. definitivarea metodelor, procedeele, tehnicilor de investigație
3. Care dintre următoarele demersuri nu se încadrează în ciclul productiv?
 - a. formularea concluziilor
 - b. aplicarea metodelor și recoltarea datelor se efectuează
 - c. formularea ipotezei și a variabilelor
 - d. validarea concluziilor în vederea generalizării lor
4. Analiza cantitativă statistică sau calitativă a datelor și interpretarea datelor se realizează în faza:
 - a. validării concluziilor în vederea generalizării lor
 - b. aplicării metodelor și recoltării datelor
 - c. specificării obiectivelor și scopurilor
 - d. prelucrării datelor
5. Modificarea subiecților în timp **nu** se datorează:
 - a. unor factori istorici, contextuali
 - b. maturizării biologice, psihologice și psihosociale a subiecților
 - c. intențiilor cercetătorului
 - d. unor întâmplări din viața subiecților
6. Tehnica "dublu-orb" constituie un remediu pentru neutralizarea pericolului legat de:
 - a. neuniformizarea și nestandardizarea demersului de alegere a subiecților

- b. așteptările subiecților sau ”caracteristicile cerute”
- c. administrarea repetată a unui instrument de cercetare (pretest – posttest)
- d. așteptările cercetătorului sau ”autoprofeția care se împlinește”

7. Suplimentarea schemei pretest – intervenție – posttest prin adăugarea unui pretest și posttest la un grup de control constituie un remediu pentru neutralizarea pericolului legat de:

- a. așteptările subiecților sau ”caracteristicile cerute”
- b. administrarea repetată a unui instrument de cercetare (pretest – posttest)
- c. așteptările cercetătorului sau ”autoprofeția care se împlinește”
- d. nici unul dintre aceste răspunsuri nu este corect

8. Examinarea și compararea acelorași fapte raportate prin mijloace diferite se numește:

- a. critica confruntării
- b. critica restituirii
- c. critica originalității
- d. critica interpretării

9. Studiul comportamentului din mai multe puncte de vedere se numește:

- a. efect de contaminare
- b. validitatea de semnificație
- c. triangularea
- d. judecata critică

10. Care dintre următoarele demersuri nu constituie o modalitate ameliorativă a cercetării?

- a. triangularea
- b. validitatea de semnificație
- c. efectul de contaminare
- d. judecata critică

Răspunsuri corecte la grilele de autoevaluare

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE 1. Psihologia ca știință

- 1. b**
- 2. c**
- 3. d**
- 4. d**
- 5. a**
- 6. a**
- 7. c**
- 8. d**
- 9. c**
- 10. b**

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE 2. Obiectul psihologiei

- 1. d**
- 2. d**
- 3. a**
- 4. c**
- 5. b**
- 6. d**
- 7. b**
- 8. d**
- 9. a**
- 10. d**

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE 3. Metodele psihologiei 1

- 1. d**
- 2. b**
- 3. a**
- 4. d**
- 5. c**
- 6. b**
- 7. a**
- 8. c**
- 9. b**
- 10. d**

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE 4. Metodele psihologiei 2

- 1. b**
- 2. c**
- 3. a**
- 4. d**

- 5. a
- 6. b
- 7. b
- 8. a
- 9. d
- 10. a

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE 5. Lege și explicație în psihologie

- 1. c
- 2. b
- 3. a
- 4. b
- 5. c
- 6. a
- 7. d
- 8. b
- 9. a
- 10. c

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE 6. Principiile psihologiei

- 1. b
- 2. c
- 3. a
- 4. b
- 5. c
- 6. a
- 7. d
- 8. d
- 9. c
- 10. c

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE 7. Natura psihicului uman

- 1. d
- 2. a
- 3. c
- 4. a
- 5. b
- 6. d
- 7. a
- 8. d
- 9. b
- 10. c

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE 8. Ipostazele psihicului

- 1. d

- 2. a
- 3. a
- 4. d
- 5. a
- 6. b
- 7. d
- 8. a
- 9. c
- 10. b

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE 9. Stările modificate de conștiință 1

- 1. a
- 2. c
- 3. a
- 4. c
- 5. d
- 6. a
- 7. b
- 8. c
- 9. d
- 10. c

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE 10. Stările modificate de conștiință 2

- 1. c
- 2. a
- 3. c
- 4. a
- 5. c
- 6. c
- 7. c
- 8. c
- 9. d
- 10. d

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE 11. Tipuri de abordări ale psihicului 1

- 1. c
- 2. c
- 3. d
- 4. a
- 5. d
- 6. c
- 7. b
- 8. c
- 9. a
- 10. c

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE 12. Tipuri de abordări ale psihicului 2

- 1. a**
- 2. c**
- 3. a**
- 4. c**
- 5. d**
- 6. c**
- 7. c**
- 8. b**
- 9. a**
- 10. d**

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE 13. Cercetarea psihologică 1

- 1. c**
- 2. d**
- 3. c**
- 4. b**
- 5. c**
- 6. b**
- 7. a**
- 8. b**
- 9. a**
- 10. d**

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE 14. Cercetarea psihologică 2

- 1. a**
- 2. b**
- 3. c**
- 4. d**
- 5. c**
- 6. d**
- 7. b**
- 8. a**
- 9. c**
- 10. c**